

Katrine Bindsbøl Holm Johansen
Tine Tjørnhøj-Thomsen
Karin Helweg-Larsen

Statens
Institut
for
Folkesundhed

Stalking i Danmark

En kortlægning af erfaringer,
konsekvenser og støttebehov

Stalking i Danmark.
En kortlægning af erfaringer,
konsekvenser og støttebehov.

Katrine Bindsbøl Holm Johansen
Tine Tjørnhøj-Thomsen
Karin Helweg-Larsen

Undersøgelsens følgegruppe:
Tanja Tambour Jørgensen,
Justitsministeriets forskningskontor
Lise Linn Larsen,
Dansk Anti-Stalking Forening
Kira West, Mødrehjælpen

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-7899-232-1

Grafisk design: Trefold

Copyright © 2013
Statens Institut for Folkesundhed,
Syddansk Universitet

Statens Institut for Folkesundhed
Øster Farimagsgade 5A, 2. sal
1353 København K
www.si-folkesundhed.dk

Det projekt, der beskrives i denne rapport,
er støttet økonomisk af Justitsministeriets
Forskningspulje. Projektets gennemførelse
og resultater er alene forfatterens ansvar. De
vurderinger og synspunkter, der fremsættes i
rapporten, er forfatterens egne og deles ikke
nødvendigvis af Justitsministeriet

Gengivelse af uddrag, herunder tabeller,
figurer og citater er tilladt med tydelig
henvisning.

Rapporten kan downloades fra
www.si-folkesundhed.dk

Forord

Det er ikke mere end nogle få år siden, at man begyndte at høre om stalking i Danmark. Tidligere var begrebet forbundet med forfølgelse af kendte personer, men i dag bruges det også om almindelige mennesker, som udsættes for forfølgelse og chikane.

Den 17. januar 2012 vedtog Folketinget en lov, der definerer stalking som 'systematisk og vedvarende forfølgelse eller chikane'. Loven gør stalking til en strafskærpende omstændighed ved overtrædelser af tilhold, opholdsforbud og bortvisning. Som et led i implementeringen af loven og for at sikre, at fremtidige indsatser baseres på viden om fænomenet i Danmark, har Statens Institut for Folkesundhed i foråret 2012 fået støtte fra Justitsministeriets Forskningspulje til at gennemføre en undersøgelse af stalking. I denne rapport præsenteres resultaterne af undersøgelsen, der er baseret på kvalitative interview. Rapporten beskriver og analyserer de udsattes stalkingerfaringer, konsekvenserne heraf og deres behov for støtte. De overordnede formål har været at belyse, hvordan stalking påvirker personer, som udsættes herfor, og hvordan problemet kan forebygges i Danmark.

Vi vil først og fremmest rette en stor tak til de stalkingramte kvinder og mænd, der har deltaget i undersøgelsen, for deres tid og velvilje til at fortælle om deres oplevelser. Ligeledes vil vi gerne takke de fagpersoner og frivillige fra politiet, kvindekrisecentrene, mandecentrene, Offerrådgivningen, Mødrehjælpen og Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning for gennem personlige interview at stille viden og erfaringer til rådighed.

Undersøgelsen er tilrettelagt og gennemført på Statens Institut for Folkesundhed af antropolog Katrine Bindsbøl Holm Johansen i samarbejde med speciallæge Karin Helweg-Larsen og antropolog Tine Tjørnhøj-Thomsen. I bearbejdningen af datamaterialet har stud.scient.san.publ. Camilla Budtz, stud.cand.mag.pæd. Caroline Aminvi Johnson, stud.cand. mag. i sundhedsfremme og sundhedsstrategier Maja Kring Schjørring, stud.scient.san.publ. Marie Bjerresgaard Hjort, stud.scient.san.publ. Sigrun Smith og stud.cand.scient.bibl. Stig Krøger Andersen assisteret.

En tværfaglig følgegruppe bestående Tanja Tambour Jørgensen fra Justitsministeriets forskningskontor, Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forening og Kira West fra Mødrehjælpen har bidraget til gennemførelse af projektet.

En stor tak til Justitsministeriets forskningspulje for bevillingen til gennemførelsen af undersøgelsen og til følgegruppen for løbende råd i projektforløbet og sparring på rapporten.

Karin Helweg-Larsen
Katrine Bindsbøl Holm Johansen

Rapporten beskriver og analyserer de udsattes stalkingerfaringer, konsekvenserne heraf og deres behov for støtte.

Indhold

Resumé 5

Indledning 9

Hvad er stalking? – en begrebsafklaring
Definition

Litteraturstudie 12

Om stalking i Danmark
International forskning

Dataindsamlingsmetoder og analysestrategi 16

Rekruttering og repræsentativitet
Interviewmetode
Etik
Den analytiske proces og perspektiver

Undersøgelsens resultater 24

Relationen til stalkeren 25

Den intime relation
Den bekendte relation
Den ukendte relation
Opsummering

Den gradvise erkendelse af stalking 29

'Hvor meget der skal til?' – fra hverdags-handlinger til stalking
Stalking som en proces
Begrebet stalking i forskellige faglige kontekster
Opsummering

Stalkingens karakter 38

Overvågning
Chikane
Sammenhængen mellem karakter og relation
Stalkingens intensitet og dynamik
Opsummering

Forholdet mellem at erfare og håndtere stalking 47

Selvregulering – den interne håndtering
Hjælp og støtte – den eksterne håndtering
Opsummering

Konsekvenser 60

Psykiske og fysiske konsekvenser
Sociale konsekvenser
Økonomiske konsekvenser
Konsekvenser for personer i den udsattes netværk
Opsummering

Fokus på udsatte mænds erfaringer 70

"Det er ikke noget, jeg ikke kan rumme"
Tabuisering og latterliggørelse af stalking blandt mænd
Opsummering

Efterspurgt støtte 74

Anerkendelse og forståelse
Netværksgrupper
Sikkerhed
Rådgivning og psykologbistand
Opsummering

Politiets praksis 80

Formaning og risikovurdering
Tilhold
Opsummering

Forebyggelse 84

"Stalking er ikke for sjov, det er ikke bare et ord"
Straf og behandling af stalkere
Telefonselskaber
Konfliktråd
Opsummering

Anbefalinger 88

Appendix 90

Beskrivelse af organisationer og myndigheder

Litteratur 93

Resumé

Hvad er stalking

Begrebet stalking betyder noget forskelligt i forskellige sammenhænge. Blandt unge bruges begrebet ofte positivt om at følge hinanden på Facebook eller Twitter, mens man for eksempel på kvindekrisecentre eller hos politiet tillægger det en alvorlig og negativ betydning. I denne undersøgelse er stalking defineret ved, at en person udsættes for *systematisk vedvarende forfølgelse eller chikane gennem uønskede, gentagne og påtrængende kontakt- og kommunikationsforsøg*.

Den første danske undersøgelse

Udenlandsk forskning viser, at det at blive udsat for stalking er forbundet med store personlige og samfundsmæssige omkostninger. Hidtil har der ikke været danske undersøgelser om stalking, så formålet med nærværende undersøgelse er derfor at opnå en grundlæggende viden om karakteren af stalking i Danmark. Undersøgelsen afdækker hvordan stalkingramte erfarer det, at være udsat for stalking og beskriver, hvordan stalkingen påvirker de udsatte i hverdagen. Rapporten "Stalking i Danmark" har til formål at besvare tre overordnede forskningsspørgsmål:

1. Hvordan opleves stalking af de der udsættes herfor?
2. Hvad er de sociale og trivselsmæssige konsekvenser af stalking for de udsatte?
3. Hvilke særlige støttebehov har personer udsat for stalking?

Forskningsspørgsmålene er besvaret ud fra tre datakilder: interview med stalkingramte, interviews med fagpersoner og frivillige i kontakt med stalkingramte og eksisterende forskning fra udlandet. De stalkingramte er rekrutteret gennem Justitsministeriets omfangsundersøgelse, en lukket Facebook-gruppe, Dansk Anti-Stalking Forenings hjem-

meside og personer, der selv har henvendt sig til forskerne i forbindelse med rekruttering af interviewpersoner til andre undersøgelser eller rekruttering af fagpersonerne. Fagpersonerne og de frivillige, der repræsenterer kvindekrisecentre, mandecentre, politiet, Offerrådgivningen, Mødrehjælpen og Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning er blevet rekrutteret ved at rette henvendelse til de enkelte organisationer og myndigheder. Alle interviewene er alle gennemført i perioden juni – september 2012. Der indgår 25 stalkingramte fordelt på 22 kvinder og 3 mænd, og 11 professionelle/frivillige fordelt på 8 kvinder og 3 mænd.

Hovedresultater

I undersøgelsen skelnes der mellem tre forskellige typer af relationer, som der kan være mellem stalker og udsat. Der kan således være 1) en *intim relation*, der indebærer, at stalker og udsat har været i et parforhold eller datet. Det er i undersøgelsen betegnet som partnerstalking. Det kan også være 2) en *bekendt relation*, der indebærer, at stalker og udsat har haft et ikke-intimt kendskab til hinanden som f.eks. kollegaer. Sidst men ikke mindst kan stalker og udsat have 3) en *ukendt relation*, det vil sige, den udsatte kender ikke stalkerens identitet og ved derfor ikke, om det er en person, som han/hun kender.

I undersøgelsen har 11 af de udsatte haft en intim relation til stalkeren, 7 har haft en bekendt relation, og for endnu 7 har stalkeren været ukendt.

Den gradvise erkendelse af stalking

Mange af de stalkingramte fortæller, at det generelt er svært at finde et begreb, der kan dække deres erfaringer, og de beskriver derfor hovedsagligt deres erfaringer som psykisk vold eller terror, (sex-)chikane eller forfølgelse. Undersøgelsen viser, at de udsatte gradvist erfarer og erkender stalking, men ofte uden at benævne det som stalking. Det er således både en proces at erfare og erkende stalking. De udsattes erfaringsproces kan inddeles i fire faser: *den indledende fase, erkendelsen,*

det videre stalking forløb og den efterfølgende fase. Det er i erkendelsesfasen, at den udsatte begynder at opfatte stalkerens gerninger som problematiske og intimiderende. Tidspunktet for denne erkendelse varierer meget i de forskellige forløb, men der er en tendens til, at de, der udsættes for fysisk vold, eller som ikke er bekendt med stalkerens identitet, erkender stalkingen tidligere end de andre udsatte.

Overvågning og chikane

Stalkere benytter sig ofte af en lang række forskellige taktikker til at stalke. I rapporten inddeles disse i *overvågning* og *chikane*. *Overvågning* foregår ved, at den udsatte bliver forfulgt af stalkeren enten direkte eller indirekte, ved at denne opsøger den udsattes netværk. En del af overvågningen foregår også ved hjælp af moderne elektronisk udstyr som GPS eller via internettet, hvor stalkeren kan få oplysninger om den udsatte ved at oprette falske profiler på sociale medier. Hovedparten af de udsatte var udsat for overvågning, og mest udbredt var det blandt udsatte med en intim relation til stalkeren. De hyppigste overvågningsformer er fysisk forfølgelse ved eksempelvis at køre efter eller holde øje med den udsatte fra gaden eller bygninger tæt på dennes bopæl.

Chikane kan tage mange forskellige former og spænde fra telefonopkald til grov fysisk vold eller mere subtile former som trusler og rygtespredning. Størstedelen af de stalkingramte har oplevet flere former for chikane. Chikane gennem samværsordning om fælles børn er en særlig chikaneform, der kun forekommer blandt de stalkingramte, der har barn med stalkeren. Denne chikaneform kan bestå i, at barnet ikke afleveres eller hentes til aftalt tid, eller at stalkeren tager kontakt til barnets netværk med henblik på at sprede rygter om den udsatte.

De udsatte med en intim eller bekendt relation til stalkeren oplevede generelt flere og grovere stalkingtaktikker, end når stalkeren var ukendt. Rapporten konkluderer således, at der typisk er en sammenhæng mellem stalkingens karakter og relationen mellem udsat og stalker.

De udsattes håndtering af stalking

De stalkingramte benytter sig af en række forskellige måder til at håndtere stalkingen på. Overordnet set kan vi skelne mellem den *interne håndtering*, der er den måde, de udsatte forsøger at håndtere stalkingen på gennem ændring af adfærd og rutiner, og den *eksterne håndtering*, der udgør de uformelle og formelle veje, som de udsatte går for at få støtte og hjælp fra netværk og myndigheder.

Den *interne håndtering* består ofte i, at de udsatte begrænser deres daglige færden og gøren for at undgå stalkeren. Disse rutine- og adfærdsændringer udgør en selvregulering, der bunder i, at stalkerens gerninger helt grundlæggende er uforudsigelige for den udsatte. I undersøgelsen er der en tendens til, at selvreguleringen hænger proportionelt sammen med karakteren af stalkingen, dvs. jo grovere stalking desto mere selvregulering.

Den *eksterne håndtering* består dels af kontakt til familie, venner og kollegaer, og dels af kontakt til myndigheder og organisationer. De nære relationer er ofte den primære støtte for de udsatte og benyttes derfor før, at organisationer og myndigheder involveres. Sidstnævnte kontaktes typisk senere i forløbet, når den udsatte erfarer, at han/hun ikke kan stoppe stalkeren. Hovedparten af alle udsatte har haft kontakt til politiet. I lighed med den interne håndtering er der i den eksterne håndtering en stærk sammenhæng imellem karakteren af stalkingen og behovet for hjælp og støtte.

Konsekvenser af stalking

For hovedparten af de udsatte i undersøgelsen har stalkingen haft omfattende psykiske, fysiske, sociale og økonomiske konsekvenser, både under og efter stalkingen stod på. I undersøgelsen er der en klar sammenhæng imellem stalkingens karakter, dens intensitet og konsekvenserne. Det er de udsatte med en intim relation til stalkeren, der har oplevet de mest alvorlige konsekvenser. Hovedparten af de udsatte har haft én eller flere af følgende psykiske følger på grund af stalkingen: angst, posttraumatisk stress, selvmordstanker/-forsøg, koncentrationsbesvær og hukommelses-

besvær. De fysiske konsekvenser af stalking består dels af direkte fysiske skader som følge af fysisk vold, og dels af indirekte fysiske skader som følge af den psykiske belastning. For størstedelen af de udsatte er de fysiske konsekvenser en manifestation af den stress, som den udsatte oplever i forbindelse med stalkingen. De primære sociale konsekvenser for de stalkingramte var isolation, mistro og manglende tillid over for nye mennesker. Mange havde en generel mistillid til nye mennesker, og for de udsatte med en intim relation til stalkeren var denne mistillid i særdeleshed rettet mod nye kæresteforhold.

De økonomiske konsekvenser dækker både over udgifter i forbindelse med håndteringen af stalkingen såsom udgifter i forbindelse med nyt telefonnummer/ny mobil, flytning, indbrud, hærværk og tyveri, advokat, psykolog og medicin, og arbejdsmæssige omkostninger som f.eks. tabt arbejdsfortjeneste.

De udsattes børn er også typisk påvirket af stalkingen. Børnene udviser igennem forløbet tegn på mistrivsel, utryghed, frygt for at stalkeren gør dem og den udsatte fortræd. De udsattes forældre eller nærtstående venner er også generelt bekymrede for den udsatte på grund af stalkingen, og en del udsatte oplever, at det påvirker deres arbejdsplads og kollegaer.

Behov for støtte

De udsattes behov for støtte afhænger både af stalkingens karakter, men også af deres konkrete erfaringer med fagpersoners imødekommelse. Nogle af behovene udspringer således af mislykkede forsøg på at få hjælp hos myndigheder, mens andre er udtryk for en efterspørgsel på konkrete tiltag, der endnu ikke eksisterer.

Undersøgelsen viser, at de udsatte primært efterspørger anerkendelse, og at anerkendelse kan have en vigtig og positiv indflydelse på den udsattes evne til at overvinde stalkingen. Når myndighederne anerkender de stalkingramtes oplevelser, kan det styrke de udsatte i deres virkelighedsopfattelse og berettige de følelser, de har. De stalkingramte, der har oplevet anerkendelse, fortæller, at det

har givet dem et psykisk overskud, som de har kunnet bruge i håndteringen af stalkingen.

Flere af de udsatte gav udtryk for, at de havde brug for at indgå i netværk med andre stalkingramte. For de udsatte handler behovet for at møde andre stalkingramte, om at møde forståelse og om at bearbejde en eventuel skyldfølelse. De udsatte efterspørger også bedre muligheder for professionel rådgivning og psykologbistand. De har brug for vejledning om, hvordan de skal forholde sig til stalkeren, men også terapi for at bearbejde de følgevirkninger, som oplevelserne har givet dem.

En stor del af de udsatte prøver på forskellig måde at opnå en følelse af tryghed og sikkerhed i deres hverdag. Dog efterspørger de udsatte stadig mere og bedre beskyttelse mod stalkeren. Det er ofte de udsattes erfaring, at politiet ikke kan gribe ind over for stalkeren og stoppe stalkingen. Politiets efterforskere understøtter dette, og beskriver i undersøgelsen, at en af årsagerne til politiets manglende indgriben er, at en del af de taktikker, som stalkeren benytter, ikke er ulovlige.

Politiets praksis

Blandt politiets efterforskere varierer kendskabet til den nye lov om 'Tilhold, opholdsforbud og bortvisning' noget. Efterforskernes kendskab til loven afhænger af information fra direktøren i politikredsen og efterforskerens opfattelse af stalking afhænger primært af egne erfaringer med konkrete politisager. Det er efterforskernes opfattelse, at stalkingsager generelt prioriteres lavt hos politiet. Efterforskerne giver ydermere udtryk for, at politibetjentenes personlige kendskab til stalking og stationens kultur kan have indflydelse på, hvordan en stalkinganmeldelse vurderes.

Undersøgelsen viser, at efterforskerne har en enslydende opfattelse af, hvordan stalkingsager skal håndteres. Dog forefindes ingen officielle retningslinjer for, hvordan og hvornår en henvendelse vurderes som alvorlig og med risiko for gentagen udsættelse for stalking. Vurderes en henvendelse som *mindre alvorlig*, oprettes der en såkaldt

hændelse, og hvis en henvendelse vurderes som *alvorlig* f.eks., i tilfælde med fysisk vold, oprettes et 'skarpt nummer', hvorpå der igangsættes en efterforskning.

For at stoppe stalkeren gør politiet bl.a. brug af formaning, hvor de retter henvendelse til stalkeren og beder personen om at stoppe sin chikane og overvågning. Hvis dette ikke hjælper, kan der udstedes et polititilhold. Praksis omkring udstedelsen af polititilhold kan dog variere fra politikreds til politikreds.

Forebyggelse

Både de stalkingramte og fagpersonerne har en række idéer til, hvordan stalking kan forebygges. Oplysning er den primære idé til forebyggelse, og såvel udsatte som fagpersoner har givet udtryk for, at der er behov for viden blandt befolkningen og myndigheder om, hvad stalking er, og hvordan man genkender stalkingadfærd. Gennem nationale kampagner om stalking kan man medvirke til, at både udsatte og fagpersoner bliver i stand til at identificere adfærden tidligere i forløbet.

Straf og behandling til stalkere fremhæves også som en måde at forebygge stalking på. En idé er, at det bør være muligt at frihedsberøve stalkeren for at forebygge en eskalering af stalkingen og for, at de stalkingramte kan leve et liv uden frygt for stalkeren. Derudover foreslås, at stalkere mentalundersøges, så de kan få behandling, som er tilpasset deres individuelle behov.

Indledning

I Danmark er 'stalking' en forholdsvis ny betegnelse for et fænomen, der tidligere har været omtalt som forfølgelse. Indtil nu har der ikke været nogen danske undersøgelser om stalking, og denne rapport vil derfor kaste lys over et problemfelt, som i de seneste par år har fået en stigende opmærksomhed herhjemme. Der hersker mange forskellige opfattelser af, dels hvad 'stalking' er, og hvem der kan udsættes herfor. Denne rapport kan være med til at kvalificere disse forskellige opfattelser.

De overordnede formål med undersøgelsen har været a) at opnå en grundlæggende viden om karakteren af stalking i Danmark, b) at opnå viden om hvordan udsatte for stalking oplever og håndterer fænomenet, og c) at belyse hvilke sociale og trivselsmæssige konsekvenser stalking har for de udsatte. For at opfylde disse formål har vi arbejdet ud fra tre forskningsspørgsmål:

- 1 Hvordan opleves stalking af de, der udsættes herfor?
- 2 Hvad er de sociale og trivselsmæssige konsekvenser af stalking for de udsatte?
- 3 Hvilke særlige støttebehov har personer udsat for stalking?

Spørgsmålene er besvaret gennem interview med stalkingramte, interview med fagpersoner i kontakt med stalkingramte, samt eksisterende forskning fra udlandet.

Hvad er stalking? – en begrebsafklaring

Både internationalt og i Danmark er begrebet stalking relativt nyt, selvom fænomenet har været kendt længe. Begrebet stalking opstod i USA i slutningen af 1980'erne, da skuespiller Rebecca Shaeffer blev myrdet af en fan, der gennem længere tid havde forfulgt hende. Hændelsen affødte begrebet *celebrity-stalking*, og fænomenet blev herefter

anerkendt i USA som et samfundsmæssigt problem. Californien indførte i 1990 som den første stat en antistalking lov (Coleman 1997). Sidenhen fulgte antistalking love i resten af USA, Canada, Australien og flere europæiske lande (Larsen 2010; Mullen *et al.* 2009). Med kriminaliseringen af stalking i USA er der sket et skift i opfattelse af fænomenet fra at være et problem, der udelukkende rammer kendte personer, til i højere grad at være et samfundsproblem, der i særdeleshed rammer kvinder, og som ofte er relateret til partnervold. Derfor er begrebet stalking også blevet indskrevet i partnervoldskonteksten i mange lande (Emerson *et al.* 1998). I takt med den teknologiske udvikling og udbredelsen af de sociale medier er stalking endvidere blevet et begreb, der særligt blandt unge bruges i forbindelse med medier som Facebook og Twitter, hvor man kan 'stalke' hinanden. Begrebet tillægges her ikke nogen alvorlig eller negativ betydning, men bruges snarere som et udtryk for den nysgerrighed, man udviser i sociale medier (Kennedy 2009). I dag tillægges begrebet således forskellige betydninger i forskellige kontekster.

Den gængse opfattelse af stalking dækker over et mønster af handlinger, der er karakteriseret ved, at én (eller flere) person(er) forfølger og/eller chikanerer en anden person ved på forskellig vis at tage gentagende kontakt til denne, til trods for at den udsatte person ikke er interesseret heri. Det gentagende aspekt ved stalking giver udfordringer for selve definitionen, da der ikke afgrænses en nedre grænse for antal kontaktforsøg eller en minimum af tid, som adfærden skal stå på for at kunne kvalificeres som stalking. Stalking er typisk defineret ved minimum to tilfælde af kontaktforsøg, men der findes også eksempler på, at der kræves flere kontakter, eller at der ikke er fastsat nogen bestemmelser for afgrænsningen af stalking. Det kan endvidere være en udfordring at tale om en bestemt 'stalkingadfærd', da identificeringen af stalking afhænger af den udsattes fortolkning og den kontekst, som handlingerne finder sted i (De Fazio & Galeazzi 2005). Mange af handlingerne kan nemlig opfattes som almindelige måder at

begynde eller afslutte et venskabeligt eller intimt forhold på. I litteraturen beskrives stalking derfor som en social proces, der udvikler sig over tid, og som i takt hermed kan blive identificeret af den udsatte som stalking (Campbell & Moore 2011; Emerson *et al.* 1998).

Det kan være svært at skelne stalking fra psykisk vold, særligt i de tilfælde, hvor der har været en forudgående intim relation mellem parterne. Nogle forskere definerer stalking i et parforhold som den kontrol og overvågning, der sker uden for hjemmet, mens den psykiske vold i parforhold er det, der foregår i den private sfære (Logan *et al.* 2006). Der findes ingen klar skelnen her mellem, og psykisk vold kan også opfattes som en del af stalkingen. I nærværende undersøgelse afgrænses stalking til den overvågning og chikaneadfærd, der følger *efter* et parforholds afslutning. Men det er vigtigt at understrege, at vores materiale i undersøgelsen viser, at en del af de udsatte allerede blev udsat for overvågning i parforholdet.

Definition

I tidligere forskning er der benyttet en række forskellige definitioner af begrebet stalking. Juridiske definitioner, der benyttes i nationale lovgivninger, inkluderer den udsattes reaktion på stalkingen eller stalkerens intention med handlingerne, og det kræves, at handlingerne udgør en ' troværdig trussel ' mod den udsatte, og at den udsatte opfatter adfærden som truende. I USA har man ingen almengældende juridisk definition, men benytter forskellige definitioner i de enkelte stater. I Australien indgår der i den juridiske definition, at stalkeren skal have haft til hensigt at intimidere og skræmme den udsatte med sine handlinger, hvilket dog ofte kan være svært at bevise. I Storbritannien kræver den juridiske definition, at den udsatte som følge af handlingerne bliver angst for at blive udsat for vold (Campbell & Moore 2011; Johnson 2002; Mullen *et al.* 2009).

I Sverige indførtes den første lov mod stalking den 1. oktober 2011. Stalking, i loven kaldet *olaga förföljelse*, er defineret ved at en person begår gentagne strafbare handlinger

mod én og samme person. De strafbare handlinger skal bestå af én eller flere af følgende lovovertrædelser: overgreb, tvang, overfald, indtrængen eller ulovlig indtrængen, chikane, seksuel chikane, hærværk eller forsøg på hærværk, samt overtrædelse af tilhold¹.

I Danmark findes ingen lov, der gør stalking i sig selv til en strafbar handling. Stalking er derimod indskrevet som en strafskærpende omstændighed ved overtrædelse af tilhold, opholdsforbud og bortvisning.

I nærværende undersøgelse afgrænses stalking som systematisk vedvarende forfølgelse eller chikane gennem uønskede, gentagne og påtrængende kontakt- og kommunikationsforsøg. Det svarer til definitionen i dansk lovgivning.

I modsætning til den britiske definition, der kræver, at stalking har medført angst for fysisk vold, gør denne bredere definition det muligt at inkludere personer, der har været udsat for ovennævnte adfærd, men som ikke nødvendigvis har oplevet den som forstyrrende eller skræmmende. Da stalking bruges analytisk i nærværende undersøgelse, er der også inkluderet interviewpersoner, som ikke selv italesætter deres erfaringer som stalking. Den brede definition gør det muligt at belyse et bredt spektrum af stalkingerfaringer og beskrive fænomenets forskelligartede karakter, samt hvad der kan være afgørende for, om man føler sig truet eller bliver bange for stalkeren.

Typologi

Det er velbeskrevet, at begrebet stalking dækker over et heterogent fænomen, der udgøres af forskellige adfærdsformer, forskellige relationer mellem stalker og stalkede, samt forskellige motiver for stalkerens adfærd. I forlængelse heraf er der afgrænset en række forskellige typologier for stalking.

I psykiatrisk/psykologisk forskning taler man ofte om tre forskellige former for stalking: erotomanisk, kærlighedsobsessiv og obsessiv. Den *erotomaniske* stalking henviser

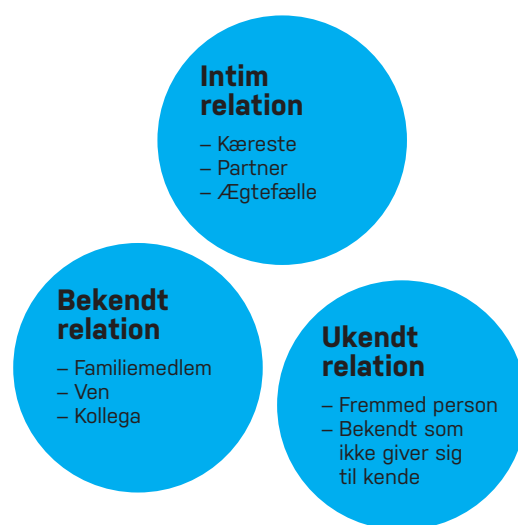
1 Information fra <http://www.polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Stalking/> og den svenske straffelov Brottsbalken kapitel 4 om brott mot frihet och frid, paragraf 4b. http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K4

til en form, hvor stalkeren tror, at han/hun har et kærlighedsforhold til den udsatte. Den stalkingramte kan i disse tilfælde være en kendt person. Stalkeren beskrives ofte som en ugift/enlig person, der udser sig en person med høj social status og autoritet. *Kærlighedsobsessiv* stalking er, når stalkeren ønsker at indlede et intimt forhold til den udsatte, der ikke er interesseret heri. *Obsessiv* stalking regnes for den mest udbredte form, hvor stalker og udsat har et forudgående kendskab til hinanden, som f.eks. partner, ven eller kollega. Men den obsessive stalker er oftest en tidligere partner, og motivationen til at stalker er typisk hævn, håb om genforening eller en blanding herimellem (Brewster 1998; Cox & Speziale 2009; Zona *et al.* 1998). I denne typologi fokuseres der på stalkerens psykiske diagnose som den primære forklaringsramme, men kun sparsomt på de sociale processer, der gør, at bestemte handlinger bliver opfattet af den udsatte som stalking. (Emerson *et al.* 1998).

En nyere undersøgelse fra USA foreslår en ny typologi baseret på relationen mellem stalker og udsat og den kontekst, den finder sted i (RECON). Her opdeles stalking i to hovedformer. I den *første* form har stalkeren haft et forudgående forhold til den udsatte. Forholdet kan *enten* være af intim karakter som f.eks. til en tidligere kæreste, sambo eller ægtefælle, *eller* forholdet kan have været af ikke-intim karakter som til en ven, kollega, klient eller kunde. I den *anden* form har stalker og den udsatte haft ingen eller meget begrænset forudgående kontakt. Den stalkede kan her *enten* være en offentlig kendt person *eller* en person fra den udsattes private omgangskreds. Denne typologi undlader forklaringsrammer baseret på stalkerens eventuelle psykopatologi og har i stedet fokus på de relationelle forhold og den udvikling, stalkingen kan tage (Mohandie *et al.* 2006).

Nærværende undersøgelse beskriver tre former for stalking på baggrund af relationen mellem stalker og stalkingramt: *den intime relation*, *den bekendte relation* og *den ukendte relation*. I *den intime relation* har stalker og den udsatte haft et forudgående intimt forhold. De kan have datet, været

kærester, gift eller levet i et registreret partnerskab, samt enten boet adskilt eller været samboende. Deres forhold kan således også inkludere børn. *Den bekendte relation* dækker over flere forskellige former for relationstyper, men henviser grundlæggende til, at stalker og stalkingramt har haft et forudgående kendskab til hinanden af mere eller mindre nær karakter. De kan være bekendte, kollegaer, venner eller være i familie. I *den ukendte relation* er stalker en fremmed eller en person, som den udsatte ikke ved, om han/hun kender.

Typologien benyttes til at skelne mellem de forskellige relationelle kontekster, hvori stalkingen finder sted. Tidligere undersøgelser har påvist, at den relationelle kontekst har indflydelse på, hvordan den udsatte opfatter en adfærd, og dermed på den udsattes tolkning af adfærd som stalking (Johnson 2002).

Ofre eller udsatte?

I nærværende undersøgelse benyttes betegnelsen 'udsatte' og 'stalkingramte', når der henvises til personer, der har været udsat for stalking. Betegnelsen 'ofre' er bevidst fra-valgt, da der i begrebet ligger en offergørelse, som mange af interviewpersonerne i undersøgelsen ikke har kunnet identificere sig med. Derudover kan betegnelsen 'ofre' associere til manglende handlekraft, hvilket ikke giver et retvisende billede af interviewpersonerne i denne undersøgelse.

Litteraturstudie

I den indledende fase til denne undersøgelse er der gennemført et litteraturstudie baseret på forsknings- og udredningsrapporter, juridiske dokumenter og avisartikler, der belyser forskellige perspektiver på stalkingområdet. Litteraturen er fundet ved at søge på Google, Google Scholar, EBSCOhost, SDUs biblioteksdatabase, Infomedia og gennem kædesøgning på referencer fra andre studier.

Formålet med litteraturstudiet har været, (a) at få et kendskab til eksisterende viden på området og derigennem at kvalificere interviewguiderne til interviewpersonerne, og (b) at inddrage relevante analytiske perspektiver i bearbejdningen af datamaterialet.

Flertallet af tidligere undersøgelser om stalking bygger på kvantitative data, og der er kun få kvalitative studier af stalking og dens følger. Litteraturstudiet bygger på udenlandske undersøgelser, da der endnu ikke findes danske undersøgelser herom. Mens stalking er et veletableret forskningsområde i USA og Australien, er det endnu et forholdsvis nyt interessefelt i Europa. Hidtil er der kun gennemført enkelte undersøgelser på området i Storbritannien, Østrig, Holland, Belgien, Italien, Tyskland, Finland og Sverige (Bjorklund *et al.* 2010; Dovelius *et al.* 2006; Dressing *et al.* 2005; Freidl *et al.* 2011; Van der Aa & Kunst 2009).

Litteraturgennemgangen indledes med et perspektiv på den politiske og mediemæssige opmærksomhed, der har været på stalking i Danmark de seneste par år. Derefter gennemgås den internationale forskning på området med fokus på udbredelsen af fænomenet, de udsatte, stalkingadfærd, konsekvenser og sammenhængen mellem partner vold og stalking.

Om stalking i Danmark

I Danmark har der inden for de seneste par

år været en stigende interesse for stalking. En søgning på Infomedia viser, at der i perioden januar 2011 til maj 2012 har været 24 artikler og pressemeddelelser omhandlende stalking i de landsdækkende dagblade. Hovedparten af såvel artikler som pressemeddelelser bygger på interview med stalkingramte og fokuserer på behovet for en skærpet lovgivning på området. I artiklerne er der interview med personer, der har oplevet stalking fra tidligere kærester, naboer, kollegaer eller helt ukendte personer, og der er således repræsenteret et bredt spektrum af de forskellige stalkingformer. Fælles for de stalkingudsattes historier er, at de ønsker flere sanktionsmuligheder over for stalkeren. Nogle af artiklerne inkluderer også interview med fagpersoner, der i psykiatrien har behandlet stalkere. De fortæller, at stalking ikke er et nyt fænomen i Danmark, men derimod en ny betegnelse for det, der tidligere har været kendt som forfølgelse (Albrechtsen *et al.* 2011; Derlich *et al.* 2011; Derlich 2011; Stokholm *et al.* 2011a; Stokholm *et al.* 2011b). Leder af Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning, Lise Linn Larsen, beskriver i en bog den samme tendens og angiver, at man på landets krisecentre længe har været bekendt med, at voldsudsatte kvinder også udsættes for forfølgelse og chikane efter parforholdets ophør, dog ofte uden at de bruger betegnelsen stalking om adfærden (Larsen 2010).

En ny lov på området

I takt med den mediemæssige opmærksomhed i Danmark har der også været en stigende pres fra organisationer som Mødrehjælpen og foreninger som Dansk Anti-Stalking Forening om at sætte stalking på den politiske dagsorden.

En milepæl i arbejdet med stalking i Danmark kom med høringen om stalking i Folketinget i 2011. Forinden havde Strafferechtsplejeudvalget afholdt et møde med repræsentanter fra Dannerhuset, LOKK, Landsforeningen Hjælp Voldsofre, Joan-Søstrene, Mødrehjælpen, Offerrådgivningerne i Danmark og Kommunernes Landsforening for at få et indblik i deres erfaringer med lovgivning om tilhold mm. På baggrund af hørin-

gen udarbejdede Strafferetsplejeudvalget et lovforslag til en styrket indsats mod stalking, som efterfølgende blev sendt til høring blandt forskellige organisationer, myndigheder og foreninger.²

I november 2011 fremlagde justitsminister Morten Bødskov lovforslaget for Folketinget. Loven samler lovene om tilhold, opholdsforbud og bortvisning i én lov og gør stalkingadfærd til en strafskærpende omstændighed ved overtrædelse af tilhold. Den 17. januar 2012 blev loven vedtaget af et enstemmigt Folketing og trådte efterfølgende i kraft den 1. marts samme år. De nye elementer i loven er blandt andet en definition af stalking, muligheden for opholdsforbud i tilknytning til et tilhold, tilhold mod enhver kontakt og ikke kun kontakt af en fredskrænkende karakter, mulighed for hurtigere udstedelse af tilhold, udvidelse af tilhold og opholdsforbud til medlemmer af forurettedes husstand, samt bedre muligheder for fremskaffelse af beviser og efterforskning.³

International forskning

En stor del af den internationale forskning har været optaget af at kortlægge fænomenets omfang og sammenhængen mellem forskellige socioøkonomiske faktorer og udsættelsen for stalking med henblik på at belyse hvilke personer, der i særlig grad udsættes herfor. Derudover har en række undersøgelser haft fokus på stalkeren og analyseret de mulige årsager til at stalke. Disse undersøgelser er ikke inkluderet her, da vi i nærværende undersøgelse har fokus på de stalkingramte. Hovedparten af sociologiske studier har beskrevet, hvordan udsatte oplever dét at være udsat for stalking, først og fremmest stalking af kvinder udsat af en tidligere partner, der angives at være den hyppigste form for stalking. Generelt savnes der således et bredere perspektiv på stalking, hvor der inkluderes andre stalker-udsat-relationer og mandlige stalkingramtes erfaringer.

² Oplyst i interview med Lise Linn Larsen, Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning. Betænkning nr. 1526 om 'Tilhold, opholdsforbud og bortvisning', København 2011.

³ Pressemeldelse d.17.01.2012, <http://www.justitsministeriet.dk/pressemeldelse+M5224640ed50.html>

Hvor udbredt er stalking?

Ud fra amerikanske undersøgelser angives der en meget varierende forekomst for udsættelsen for stalking, 12-32 procent blandt kvinder og 4-17 procent blandt mænd. Variationerne skyldes dels forskelle i definitionen af begrebet stalking, dels konteksten hvori der måles. Flere undersøgelser har f.eks. målt forekomsten blandt universitetsstuderende, der ofte rapporterer en større forekomst, end der findes i nationale, repræsentative omfangsundersøgelser (Basile et al. 2006; Dressing et al. 2005; Freidl et al. 2011).

Baseret på resultater fra den nationale offerundersøgelse i USA i 2006 estimeres det, at knap 1,4 procent i den amerikanske befolkning over 18 år hvert år udsættes for stalking, svarende til, at der årligt er ca. 3,4 millioner personer over 18 år, der bliver stalket (Baum et al. 2009). I den britiske offerundersøgelse i 2005 rapporterede 18,9 procent af kvinderne og 11,6 procent af mændene mellem 16-59 år at nogensinde have været udsat for stalking. Det svarer til at ca. 1.206.000 kvinder og 888.000 mænd udsættes for stalking (Walby & Allen 2004).

Den første og hidtil eneste nordiske, landsrepræsentative omfangsundersøgelse er fra Sverige. Undersøgelsen blev gennemført i 2006 og benytter en bred begrebsdefinition, der i modsætning til den amerikanske og engelske ikke inkluderer, at den udsatte oplevede handlingerne som skræmmende. Den svenske undersøgelse viser, at 9 procent af de 4.000 svarpersoner mellem 18 og 79 år nogensinde havde været udsat for stalking og 2,9 procent inden for det seneste år. Samlet set svarer det til, at mellem 105.000 og 165.000 svenskere årligt udsættes for stalking. Knap 6 procent af svarpersonerne svarede, at de fandt stalkingen temmelig eller meget skræmmende. Det vil sige, at det ikke var alle, der fandt stalkingen intimiderende (Dovellius et al. 2006).

Hvem udsættes for stalking?

Forskningen viser entydigt, at markant flere kvinder end mænd er udsat for stalking. I den svenske undersøgelse var det 4 procent af kvinderne og 1,6 procent af mændene, der

var udsat for stalking. I den britiske undersøgelse blev køn udpeget som en signifikant risikofaktor for at blive udsat for interpersonel violence, herunder stalking. Den amerikanske offerundersøgelse fra 2006 viste, at 20 kvinder ud af 1000 over 18 år bliver udsat for stalking, mens det samme kun gælder for godt 7 mænd ud af 1000. Et hollandsk studie viste, at sandsynligheden for udsættelse for stalking 1,8 gang større for kvinder end for mænd (Baum et al. 2009; Cox & Speziale 2009; Dovelius et al. 2006; Van der Aa & Kunst 2009; Walby & Allen 2004).

Nogle undersøgelser påviser, at risikoen for at blive udsat for stalking er afhængig af alder og civilstand, og at unge er særligt udsatte; i den amerikanske offerundersøgelse de 18-24-årige og i den britiske de 16-24-årige (Baum et al. 2009; Walby & Allen 2004). Ligeledes viser undersøgelser, at personer, der lever alene, og i særdeleshed personer, der er fraskilt eller separerede, i langt højere grad er udsat for stalking end personer i et parforhold (Baum et al. 2009; Van der Aa & Kunst 2009; Walby & Allen 2004), og at stalkere ofte er en tidligere partner. Således var 3 ud af 4 i den amerikanske undersøgelse udsat for stalking af nogen, de kendte, og 30 procent af en nuværende eller tidligere kæreste (Basile et al. 2006; Baum et al. 2009; Dressing et al. 2005; Melton 2007; Tjaden & Thoennes 1998).

En række forskere anfører, at stalking kan ses som en form for partnervold, der allerede begynder, mens forholdet står på. Der er også en tendens til, at personer, der har været udsat for vold i parforholdet, også senere udsættes for stalking af ekspartneren (Brewster 1998; Logan & Walker 2009; Logan et al. 2000; Logan et al. 2007). Samtidig er der en tendens til, at tidligere partnere er mere tilbøjelige end andre stalkere til at udøve fysisk vold eller tage voldelige stalkingmetoder i brug (Basile et al. 2006; Bjorklund et al. 2010; Melton 2007; Walby & Allen 2004).

Forskellige stalkingmetoder

Stalking kan komme til udtryk på mange måder, og ofte benytter stalkere sig også af flere forskellige metoder. Når en person

udsættes for stalking, kan det både udgøres af direkte kontakt til den udsatte ved at ringe eller opsøge denne personligt, og af indirekte kontakt ved at sende gaver, breve eller overvåge gennem moderne teknologisk udstyr. Stalking er endvidere blevet mere udbredt med den teknologiske udvikling, hvor der både kan anvendes sociale medier som Facebook, Twitter eller LinkedIn og softwareprogrammer som *Spyware*⁴, GPS udstyr og overvågningskameraer. På internettet er der udviklet såkaldte "*spoofing*"-services, der gør det muligt for stalkeren at skjule sin identitet. Det kan eksempelvis være, det at ændre det nummer, han/hun ringer fra eller at ændre sin stemme. Ligeledes findes der software, som gør det muligt for stalkeren at sende sms'er eller emails, der er selv-slettende, således at den udsatte ikke har mulighed for at gemme disse som bevis mod stalkeren (Fraser et al. 2010).

Cyberstalking er i den forbindelse blevet et udbredt begreb, der dog ofte bruges misvisende, da ordet indebærer, at stalkingen foregår via internettet (cyberspace) deraf navnet cyberstalking. I virkeligheden er der tale om stalking, der kan foregå dels på internettet, dels ved hjælp af teknologisk udstyr. Der er derfor brug for et bredere begreb end bare cyberstalking, og nogle forskere foreslår derfor begrebet teknologi-stalking (Southworth et al. 2007). I den amerikanske offerundersøgelse fra 2009 var en fjerdedel blevet stalket ved hjælp af én eller flere former for moderne teknologi (Baum et al. 2009).

Stalkere kan også anvende såkaldte 'proxy-stalkere' til at stalke. I proxy-stalking benytter stalkeren venner, familiemedlemmer eller andre bekendte til at udøve stalking (Amar 2006; Melton 2007).

Stalking udgøres sjældent af én enkelt metode. Et tysk studie angiver, at stalkere i gennemsnit benytter sig af fem forskellige metoder. De hyppigste metoder er: uønskede telefonopkald; at opholde sig i nærheden af offeret; at opsøge offeret ved dennes bopæl eller igennem en tredje person; at ødelægge

⁴ Spyware er et software program, der giver en tredjepart mulighed for at monitorere alt hvad der tastes på computeren (Cox & Speziale 2009).

ejendom; at efterlade beskeder ved offerets bopæl; at bestille varer i offerets navn eller udsætte offeret for fysiske og seksuelle krænkelse (Dressing *et al.* 2005).

Konsekvenserne af stalking

I litteraturen sondres der imellem bevidst og ubevidst adfærdsændringer. Stalking kan således medføre bevidste ændringer i den udsattes adfærd, men også ubevidste adfærdsændringer som følge af de trivselsmæssige problemer som følge af stalking. Grundlæggende kan man skelne imellem økonomiske og praktiske konsekvenser, og psykiske og fysiske konsekvenser. De bevidste adfærdsændringer som f.eks. at flytte, køre ad omveje, eller undgå nye kæresteforhold kan have økonomiske og praktiske konsekvenser for den udsatte (Brewster 1998). Psykiske og fysiske konsekvenser omfatter angst, kroniske søvnforstyrrelser, træthed, maveproblemer, hovedpine og posttraumatisk stress, som kan medføre alkohol- og stofmisbrug samt langvarigt brug af psykofarmaka (Sheridan & Lyndon 2010; Dressing *et al.* 2005).

De trivselsmæssige konsekvenser kan ydermere gøre det svært for de stalkingramte at passe et arbejde og dermed medføre økonomiske problemer (Amar 2006; Cox & Speziale 2009). I den amerikanske offerundersøgelse fra 2009 havde hver ottende erhvervsaktive stalkingramt haft fravær fra deres job som følge af stalkingen, og halvdelen heraf sygefravær på fem dage eller mere (Baum *et al.* 2009). Andre økonomiske omkostninger omfatter at skifte telefonnummer, flytte, skifte lås og juridisk, medicinsk eller psykologisk bistand. Stalking er således ikke kun et problem med store personlige omkostninger, det har også store omkostninger for samfundet. Beregninger fra USA viser, at når kvinder stalkes af deres tidligere partner, har det samfundsøkonomiske omkostninger for op mod 438 millioner dollars årligt (Basile *et al.* 2006).

Sammenhængen mellem partnervold og partnerstalking

I en del af litteraturen beskrives stalking derfor ofte som en udvidet form for partnervold. I disse studier er der ikke nogen entydig begrebsmæssig skelnen imellem psykisk vold og stalking. Nogle forskere argumenterer for, at stalking først begynder, når forholdet slutter, mens andre mener, at stalking kan afgrænses som en særlig del af volden i parforholdet (Melton 2007; Morris *et al.* 2002; Logan *et al.* 2006).

En række studier viser, at voldsramte kvinder kan have svært ved at adskille deres partnervoldserfaringer fra stalking, da stalkingadfærden allerede er startet i forholdet, for eksempel i form af daglig overvågning. Partnerstalking adskiller sig fra andre former for stalking, ved at der indgår en forudgående intimitet mellem parterne, og at tolkningen af handlingerne derfor er påvirket af den nære relation. Det kan således være svært at adskille handlinger, der er udtryk for nærhed og omsorg, fra handlinger, der er nærgående og kontrollerende. Det er også kendetegnende, at stalkeren har et særligt kendskab til den tidligere partners svagheder, frygt og hemmeligheder, som kan udnyttes i forbindelse med stalkingen (Fraser *et al.* 2010; Logan *et al.* 2006).

Dataindsamlingsmetoder og analysestrategi

Data i denne undersøgelse bygger på 25 interview med personer, der har været udsat for stalking, og 11 interview med fagpersoner, der igennem deres arbejde har haft kontakt til stalkingramte. Undersøgelsen er gennemført fra juni 2012 – september 2012. I det følgende kapitel gennemgås indsamlingen af data med fokus på rekruttering af interviewpersoner, deres profil, interviewmetode og analysestrategi.

Rekruttering og repræsentativitet

I undersøgelsen indgår der to forskellige grupper af interviewpersoner – en primær og en sekundær. Den primære gruppe udgøres af personer, der har personlig erfaring med at være udsat for stalking. Den sekundære gruppe udgøres af fagpersoner, der igennem deres professionelle eller frivillige virke har været i kontakt med personer udsat for stalking. Interviewene med de stalkingramte har givet et indblik i de stalkingramtes erfaringer, mens interviewene med fagpersonerne har underbygget og belyst de udfordringer og problemer, som er forbundet med at støtte og hjælpe de stalkingramte.

De stalkingramte interviewpersoner

Rekruttering af stalkingramte er sket igennem fire forskellige rekrutteringskanaler.

- A. Interviewdeltagere fra Justitsministeriets prævalensstudie.
- B. En lukket Facebook-gruppe for personer udsat for stalking og deres pårørende.
- C. Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivnings hjemmeside.

- D. Personer, der selv har henvendt sig til os i forbindelse med rekruttering til andre undersøgelser eller som følge af rekruttering af fagpersonerne.

Elleve af vores primære interviewpersoner er rekrutteret fra en spørgeskemaundersøgelse af stalking, der gennemføres af Danmarks Statistik (DST) på opdrag af Justitsministeriets Forskningskontor. Spørgsmål om udsættelse for stalking er medtaget i den tilbagevendende offerundersøgelse, der er et led i DSTs omnibusundersøgelser. Omnibusundersøgelser er interviewundersøgelser, hvor man samler flere emner i ét interview. De personer, der indgår i omnibusundersøgelsen, udvælges tilfældigt via DSTs CPR-register, således at de udgør et repræsentativt udsnit af befolkningen mellem 16-74 år.⁵ De udvalgte personer i stikprøven modtager indledningsvist et brev fra DST, hvor de inviteres til at svare på undersøgelsen på internettet. De, der ikke svarer på undersøgelsen på internettet, vil efterfølgende blive ringet op af DST med henblik på et telefoninterview.

I offerundersøgelsen er personer, der har svaret 'ja' til at have været udsat for stalking, blevet spurgt, om de ville stille op til et interview i nærværende undersøgelse. Interesserede personer er herefter blevet bedt om at oplyse navn og telefonnummer, og er efterfølgende blevet ringet op af en medarbejder fra Statens Institut for Folkesundhed med henblik på interview.

Rekrutteringen af interviewpersoner fra DST var en udfordring af flere forskellige årsager. For det *første* besvarede en del personer ikke vores opkald eller ønskede alligevel ikke at deltage. For det *andet* var der enkelte personer, hvis erfaringer ikke faldt inden for undersøgelsens definition af stalking. Det var f.eks. personer, der udelukkende oplevede at få spam på deres email, men som ikke var udsat for handlinger, der kunne defineres som stalking. For det *trede* var der enkelte personer, hvor det umiddelbart blev skønnet, at psykisk sygdom var årsagen til, at de følte

5 I stikprøven indgår ikke personer med forskerbekyttelse og hemmelig adresse. For yderligere metodebeskrivelse af offerundersøgelsen, se Jørgensen 2013.

sig forfulgt eller overvåget. For det *fjerde* inkluderede DST ikke personer med beskyttet identitet og hemmelig adresse, hvilket vi formoder, at nogle stalkingramte har. En del interviewpersoner rekrutteret andetsteds fortalte, at de ikke besvarede opkald fra hemmeligt eller ukendt nummer og derfor heller ikke ville have besvaret et opkald fra DST. Derudover havde hovedparten af de personer, som vi kom i kontakt med ud fra DST spørgeskemaundersøgelse, ikke et intimt forhold til deres stalker. Da udenlandske undersøgelser viser, at denne gruppe udgør den største, blev det derfor besluttet at udvide rekrutteringskanalerne for at sikre, at personer i et intimt forhold til stalkeren også blev inkluderet.

Der blev derfor rettet henvendelse til dels Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning og dels en lukket Facebook-gruppe for at annoncere efter interviewpersoner på deres hjemmesider. Sammenlagt rekrutteredes tolv udsatte herigennem. Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning tilbyder rådgivning til stalkingramte, pårørende eller professionelle i kontakt hermed, og har både en hjemmeside og en Facebook-side, hvor der blev lagt en annonce op om undersøgelsen med det formål at få interviewpersoner hertil. Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning formidlede endvidere kontakt til en lukket Facebook-gruppe, som er blevet oprettet af stalkingramte som et fælles forum, og her blev annoncen yderligere lagt op. Facebook-gruppen er et lukket forum med ca. 130 medlemmer, der tæller udsatte, pårørende og fagpersoner. Gruppen er oprettet af en stalkingramt, som holder nøje øje med, hvem der lukkes ind. Kriterierne for at blive lukket ind i forummet er, at man selv har været udsat for stalking eller på anden vis er i berøring hermed.

Derudover rekrutteredes én interviewperson gennem annoncering efter fagpersoner og én offentligt kendt person, der også har ønsket at være anonym.

Det er ikke muligt at sige noget om, hvor repræsentative de udsatte i nærværende undersøgelse er for stalkingramte i Danmark generelt, men de udsatte rekrutteret igennem Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning

og den lukkede Facebook-gruppe udgør en selektiv gruppe, der i modsætning til interviewpersonerne fra DST selv har opsøgt os for at deltage i undersøgelsen. Denne gruppe interviewpersoner har generelt oplevet grovere former for stalking end dem rekrutteret fra DST, og flere har også haft en intim relation til stalkeren.

Screening og interview

Alle potentielle interviewpersoner blev stillet nogle screeningspørgsmål for at sikre, at de repræsenterede forskellige former for stalking, og at de reelt set havde været udsat for stalking. Udvælgelsen til interview skete gennem en initial screening, hvor der blev spurgt til personens alder, uddannelse, stalkingens varighed, om stalkingen var holdt op, hvilken relation personen havde til stalkeren, om personen havde børn med stalkeren, og hvad personen havde været udsat for. Herudfra blev interviewpersonerne udvalgt, idet det blev tilstræbt, at der svarende til den svenske og tyske omfangsundersøgelse af stalking⁶ indgik en tredjedel, der har haft en intim relation til deres stalker, en tredjedel, der har haft en anden forudgående relation til deres stalker, og en tredjedel, der er blevet stalket af en for dem ukendt person. Der er ligeledes tilstræbt en kønsfordeling for udsættelse for stalking uanset gerningsperson svarende til de førnævnte undersøgelser. De to undersøgelser viste her lidt forskellige fordelinger. I den svenske undersøgelse var 75 procent af de stalkingramte kvinder, mens disse i det tyske studie udgjorde 87 procent. I nærværende undersøgelse tilstræbtes der en kønsfordeling på 80 procent kvinder og 20 procent mænd, men i undersøgelsen indgik kun tre mænd mod 22, hvilket svarer til en kønsfordeling på godt 14 procent mænd og 86 procent kvinder.⁷

6 I den svenske undersøgelse er 28 procent blevet stalket af en intim partner, 33 procent af en anden person, de har haft en relation til, 6 procent af én, de har haft kontakt til i forbindelse med deres arbejde, og 34 procent af en fremmed (Dovellius et al. 2006). I den tyske undersøgelse er 32 procent blevet stalket af en tidligere intim partner, 36 procent af en anden person, de har haft en relation til, 1 procent af én, de har haft kontakt til i forbindelse med deres arbejde, og 30 procent af en fremmed (Dressing et al. 2005).

7 I de to studier er der ikke redegjort for hvilken type stalking, som er hyppigst for hhv. kvinder og mænd, men den britiske offerundersøgelse fra 2006 viste, at kvinder i højere grad end mænd blev udsat for stalking af en person, som de har/havde haft en intim relation med, mens mænd oftere blev udsat for stalking af en person, som de har en mindre nær relation til eller en fremmed (Walby & Allen 2006).

Profil af de stalkingramte

De stalkingramte interviewpersoner udgøres af 22 kvinder og 3 mænd med en aldersspredning på 20-76 år, forskelligt uddannelsesniveau og forsørgelsesgrundlag (Tabel 1). Tolv har en lang eller mellemlang videregående uddannelse, syv har en kort eller erhvervsrettet uddannelse, fire er studerende (heraf har én allerede en kort videregående uddannelse), og tre er ufaglærte. Syv var på interviewtidspunktet sygemeldt angiveligt på grund af stalkingen, og to var førtidspensionister. Resten var i arbejde eller studerende. De havde bopæl spredt i landet (Sjælland, Jylland og Fyn).

Elleve, alle kvinder, har haft en intim relation til deres stalker, det vil sige, de har datet, været i et kæresteforhold eller gift med stalkeren. Syv har været bekendt med personen, der stalkede dem, det være sig en tidligere studerende, kollega, nabo eller nuværende ægtefælles ekskæreste. Endelig har syv været udsat for stalking af en for dem ukendt person, det vil sige en person, som interviewpersonen ikke kender identiteten på. Heraf er én interviewperson offentligt kendt i kraft af sit job.

Alle data gengives anonymiseret, det vil sige, at interviewpersonerne fremstilles på en ikke-genkendelig måde i rapporten.

Tabel 1. Karakteristik af interviewpersonerne udsat for stalking

Pseudonym	Alder	Uddannelse	Forhold til stalkeren (stalkerne)	Børn med stalkeren	Forholdets varighed	Tid siden stalkingen ophørte	Stalkingens varighed
INTIM RELATION							
Helene	42 år	Mellemlang videregående uddannelse	Ekskæreste	Nej	5 mdr.	6 mdr.	1 år
Dorte	36 år	Studerende – kort videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	4 mdr.	1 år og 6 mdr.	7 mdr.
Mathilde	28 år	Kort videregående	Ekskæreste	Nej	1 år og 6 mdr.	Pågik på interviewtidspunktet	8 mdr.
Maiken	31 år	Kort videregående uddannelse og universitetsstuderende	To ekskærestes	Nej	Hhv. 7 mdr. og 2 mdr.	1 år og 9 mdr.	Ca. 3 år og 6 mdr.
Gunvor	51 år	Mellemlang videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	2 mdr.	1 år	14 år
Britta	32 år	Mellemlang videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	2 mdr.	Pågik på interviewtidspunktet	3 år og 6 mdr.
Mona	31 år	Lang videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	4 år	Pågik på interviewtidspunktet	4 år
Signe	51 år	Kort videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	8 år	Pågik på interviewtidspunktet	6 år
Maria	37 år	Erhvervsuddannelse	Ekskæreste	Nej	8 år	Pågik på interviewtidspunktet	6 mdr.
Michala	39 år	Mellemlang videregående uddannelse	Ekskæreste	Ja	5 år	Pågik på interviewtidspunktet	6 år
Pia	43 år	Mellemlang videregående uddannelse	Eksmand	Ja	3 år	Pågik på interviewtidspunktet	2 år og 6 mdr.

Pseudonym	Alder	Uddannelse	Forhold til stalkeren (stalkerne)	Børn med stalkeren	Forholdets varighed	Tid siden stalkingen ophørte	Stalkingens varighed

BEKENDT RELATION

Hanne	39 år	Mellemlang videregående uddannelse	Nabo	Nej	-	2 år	5 år
Morten	53 år	Lang videregående uddannelse	Tidligere kollega	Nej	-	Pågik på interview-tidspunktet	3 år
Vibeke	58 år	Lang videregående uddannelse	Tidligere kollega	Nej	-	Pågik på interview-tidspunktet	
Josefine	25 år	Ufaglært	Mandens ekskæreste	Nej	-	1 år og 6 mdr.	6 mdr.
Per	76 år	Lang videregående uddannelse	Tidligere studerende	Nej	-	10 mdr.	Ca. 10 år, med længere ophold
Solveig	37 år	Ufaglært	Tidligere kollega	Nej	-	1 år og 6 mdr.	2 år og 10 mdr.
Tina	42 år	Ufaglært	Nabo	Nej	-	Pågik på interview-tidspunktet	1 år og 3 mdr.

UKENDT RELATION

Sidsel	20 år	Universitets-studerende	Ukendt	-	-	Pågik på interview-tidspunktet	3 mdr.
Johanne	25 år	Universitets-studerende	Ukendt	-	-	2 år	Ca. 1 md.
Elise	46 år	Lang videregående uddannelse	Ukendt	-	-	5 mdr.	5 mdr.
Susan	22 år	Erhvervs-uddannelse	Ukendt	-	-	2 mdr.	8 mdr.
Thilde	34 år	Erhvervs-uddannelse	Ukendt	-	-	1 år og 6 mdr.	14 dage
Uffe	37 år	Kort videregående uddannelse	Ukendt	-	-	2 år	Ca. 10 år med ophold
Janni	54 år	Mellemlang videregående uddannelse	Ukendt	-	-	Pågik på interview-tidspunktet	7 år

Tabel 2. Karakteristik af interviewpersonerne fra organisationer og politi

Pseudonym/navn	Uddannelse	Organisation	Hvor ofte får I henvendelser vedrørende stalking?
Charlotte	Socialrådgiver	Mandecentret	Årligt
Karen	Psykolog	Mødrehjælpen	Ugentligt
Lise Linn Larsen	Psykoterapeut og Stud. cand.pæd i pædagogisk psykologi	Dansk Anti-Stalking Forening og Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning	Dagligt
Ruth	Socialrådgiver	Sønderborg kvindekrisecenter	Ugentligt
Lene	Frivillig	Sønderborg kvindekrisecenter	Ugentligt
Elisabeth	Socialpædagog	Krisecentret for kvinder	Ugentligt
Annette	Politibetjent	Politiet	Ugentligt
Søren	Politibetjent	Politiet	Ugentligt
Michael	Politibetjent	Politiet	Ugentligt
Lars	Politibetjent	Politiet	Dagligt
Elin	Frivillig	Offerrådgivningen	Årligt

De faglige interviewpersoner

Rekrutteringen af fagpersoner, der har erfaring med stalkingramte igennem deres arbejde eller frivillige arbejde, er foregået ved at tage kontakt til organisationer og myndigheder, der formodes få henvendelser fra personer udsat for stalking. Der blev taget kontakt til 42 kvindekrisecentre igennem Landsorganisationen af Kvindekrisecentre (LOKK), mandecentrene, Mødrehjælpen, politidirektørerne i ti politikredse, Offerrådgivningen, samt udvalgte socialforvaltninger i nogle af de større byer. Der blev gennemført interview med ni fagpersoner og to frivillige fra kvindekrisecentre, mandecentre, Mødrehjælpen, politiet og Offerrådgivningen. Tabel 2 viser interviewpersonernes organisatoriske tilknytning. Der indgår ikke interview med repræsentanter fra socialforvaltninger, da der ikke blev opnået kontakt til nogen ansat med erfaring med stalkingramte. Derudover blev der gennemført et interview med Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning.

Interviewene giver et indblik i de forskellige problematikker, de møder i forbin-

delse med stalkingramte. Ydermere belyser interviewene, hvordan de forskellige faglige kontekster påvirker fagpersonernes opfattelse af begrebet stalking.

Profil af fagpersoner

I undersøgelsen interviewedes sammenlagt elleve fagpersoner, herunder to frivillige, der på forskellig vis har erfaring med stalkingramte. I rapporten benyttes betegnelsen fagpersoner også om de frivillige, da deres erfaringer ikke adskiller sig herfra. Hovedparten af fagpersonerne har alene erfaring med stalkingramte i relation til partnervold, det vil sige, hvor der typisk indgår overvågning allerede under parforholdet, men som intensiveres med stalking, som begynder efter forholdets afslutning. I appendix 1 findes en beskrivelse af de forskellige organisationer. Bortset fra tre interviewpersoner, Ruth, Lene og Lise Linn Larsen, har alle fagpersoner ønsket at være anonyme.

Interviewmetode

Data blev indsamlet gennem kvalitative semistrukturerede interview. Den semistruk-

turerede interviewmetode er valgt, da den er fleksibel i sin form og velegnet til at lade interviewpersonens udtalelser styre interviewets retning. På den måde gives der plads til, at nye spørgsmål kan rejses undervejs i interviewet, for derigennem at få afdækket uforudsete temaer af relevans for emnet (Kvale 1994). Dette er særligt relevant, når der er tale om et eksplorativt studie.

For at besvare de opstillede forskningsspørgsmål i interviewene med de stalkingramte personer afdækkede vi følgende temaer:

- Oplevelsen af stalkingens forløb, karakter og dynamik
- Stalkingens konsekvenser for hverdagslivet
- Reaktioner på stalkingen og behovet for hjælp
- Nuværende situation og idéer til støtte til udsatte og stalkere
- Forebyggelse af stalking

I interviewene med fagpersoner i kontakt med stalkingramte afdækkede vi følgende temaer:

- Eksempler på konkret rådgivningserfaring
- Generel erfaring med stalking som fænomen og kendskabet hertil
- Procedure ved henvendelser fra stalkingramte
- Erfaringer med stalkingramtes behov for hjælp
- Idéer til målrettet støtte til udsatte og stalkere
- Forebyggelse af stalking

Temaerne blev afgrænset i to interviewguides til henholdsvis de stalkingramte og fagpersonerne på baggrund af diskussion i undersøgelsens følgegruppe og afprøvet i to pilotinterview og derefter justeret. Der blev udviklet en selvstændig interviewguide til interviewet med Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning.

Det viste sig at være relevant at inddrage en tidslinje som metodisk værktøj for at få et overblik over stalkingforløbet sammen med interviewpersonen, idet det ofte var vanskeligt for denne at udfolde sine erfaringer i en lineær og kronologisk fortælling. Som én af interviewpersonerne selv udtalte: *”Når jeg skal fortælle det her... jeg er jo traumatiseret af det her, så det er ikke nødvendigvis logisk rækkefølge, tingene kommer i. Det kommer i glimt.”* Interviewpersonerne var således ofte prægede af oplevelserne, og deres fortællinger fremstod tit kaotiske. Selvom fortællingerne gav et indblik i den måde, hvorpå de udsatte erfarede stalkingen, var det vanskeligt at afdække sammenhængen mellem stalkingens udvikling og de udsattes oplevelse og håndtering heraf.

Tidslinjen er et metodisk redskab, der bruges sammen med interviewpersonen til at visualisere den kronologiske udvikling i deres fortælling (Bagnoli 2009). Anvendelsen af tidslinjen bidrog til at skabe et overblik over stalkingens skiftende karakter, intensitet og timing, samt udviklingen af den udsattes opfattelse af forløbet. Samtidig gav tidslinjen indsigt i andre hændelser i de stalkingramtes liv og; vendepunkter, interviewpersonerne oplevede undervejs i stalkingforløbet. Interviewpersonernes tilbagemelding på denne metodiske fremgangsmåde var, at det gjorde det mere overskueligt for dem at huske hændelsesforløbet og komme i tanke om andre ting, der skete undervejs i deres liv.

Etik

At interviewe personer udsat for stalking kræver en særlig beskyttelse af interviewpersonernes anonymitet, da et manglende hensyn hertil kan få alvorlige konsekvenser for interviewpersonens sikkerhed og mulighed for at stoppe stalkingen. Således udtrykte enkelte af interviewpersonerne bekymring over for de eventuelle konsekvenser, som en identificering af dem kunne få, særlig blandt interviewpersoner, hvor stalkingen stadig stod på. Alle interviewdeltagere i undersøgelsen er derfor anonymiseret i forhold til personlige og genkendelige karakteristika.

Da flere af interviewpersonerne var

udsat for stalking på interviewtidspunktet, blev alle interviewdeltagere konsekvent gjort opmærksom på muligheden for at få rådgivning igennem Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning. Selvom hovedparten af alle interviewpersonerne fandt det både positivt og anerkendende at deltage i et interview, udtrykte flere også, at det var hårdt og udmattende for dem at tale om oplevelserne, og i disse tilfælde var det således særligt vigtigt at være opmærksom på at oplyse interviewpersonen om, at interviewet til hver en tid kunne afbrydes. Som én af interviewpersonerne udtaler: *"Jeg synes også, at jeg er ved at være træt, man bliver jo træt i hovedet, ikke også, fordi det er over et helt år, jeg sidder og snakker om. Det fylder meget."* Ingen af interviewpersonerne valgte dog at afbryde interviewet, men en person valgte ikke at deltage efter anbefaling fra sin psykolog.

Den analytiske proces og perspektiver

For at sikre validitet i undersøgelsen er der lavet en datatriangulering baseret på data fra tre forskellige kilder: interview med stalkingramte, interview med fagpersoner og forskningslitteratur på området. Analysen af de kvalitative data er gennemført som en tekstanalyse af de i alt 36 transskriberede interview. I denne proces er det kvalitative analyseprogram Nvivo benyttet. Nvivo har fungeret som redskab til at organisere datamaterialet efter forskellige tematiske koder. Koderne er primært bygget op omkring forskningsspørgsmålene, men der er også trukket på perspektiver fra litteraturgennemgangen. Ydermere blev der i gennemgangen af datamaterialet identificeret en række supplerende temaer, som er beskrevet i analysen.

Selvregulering

Selvregulering er et nøglebegreb til forståelsen af, hvordan de udsatte oplever stalkingen, og hvordan de forsøger at håndtere den. Selvreguleringsbegrebet er inspireret af den franske filosof Michel Foucaults teori om magt, især hans brug af begrebet panoptikon. Panoptikon er en institutionel bygning (f.eks. et fængsel), der er designet på en sådan

måde, at det tillader personale at overvåge alle indsatte i bygningen, uden de er i stand til at vide, hvornår de bliver overvåget. Foucault bruger dette overvågningsprincip som en metafor for den altseende overvågning, som han argumenterer for er en af komponenterne i den sociale kontrol, som forefindes i det moderne vestlige samfund. Foucault beskriver bl.a., hvordan bevidstheden om den konstante overvågning medfører en selvregulering blandt folk. Foucault mener, at når folk er uvidende om, hvornår de bliver overvåget, regulerer de automatisk deres adfærd efter den uforudsigelighed, der ligger i overvågningsens natur (Downing 2008; Foucault 1995; Hastrup *et al.* 2011; Lindgren 2007).

I nærværende undersøgelse benyttes selvreguleringsbegrebet alene til at illustrere den selvregulerende effekt som stalkingens uforudsigelighed har på den udsattes adfærd. En af grundbetingelserne i udsættelsen for stalking er den konstante uvished om stalkerens næste træk, og om hvorvidt man bliver overvåget eller ej. Det er denne uvished, der leder til at de udsatte regulerer deres adfærd på forskellige måder for at undgå at blive kontaktet af stalkeren.

Anerkendelse

Et af de gennemgående temaer i datamaterialet er et udtrykt behov for anerkendelse. Den tyske filosof Axel Honneths teori om anerkendelse kaster lys over dels de forskellige anerkendelsesbehov, dels hvilke konsekvenser det kan få, når et individ ikke oplever at blive anerkendt.

For Honneth udgør anerkendelse en normativ idé om det gode liv, hvori mennesket betragtes som et anerkendelsessøgende væsen. Anerkendelse, mener Honneth, kan opnås igennem tre forskellige sfærer; den private, hvor anerkendelsen kommer fra familie og venner, den retslige, hvor anerkendelsen sker igennem universelle rettigheder givet i de lovmæssige relationer og det juridiske system, og endelig den solidariske, hvor anerkendelsen sker i kraft af relationen til et særligt fællesskab. Hver af de tre anerkendelsesformer er en forudsætning for hinanden, og kränkelsen af disse kan tage både en

fysisk, psykisk og social karakter (Nørgaard 2005; Willig 2003; Honneth 2005).

I denne undersøgelse belyses de stalkingramtes behov for anerkendelse med inspiration fra Honneths teoretiske idéer. Vi belyser sammenhængen mellem anerkendelse i særligt den retslige sfære og den udsattes evne til at håndtere stalkingen, samt hvilken forebyggende effekt anerkendelse kan have i forhold til fænomenet.

Undersøgelsens resultater

I det følgende præsenteres undersøgelsens resultater i efternævnte analytiske temaer: relationen til stalkeren, den gradvise erkendelse af stalking, stalkingens karakter, strategier for håndtering, konsekvenserne af stalking, mænds erfaringer med stalking, behovet for hjælp og støtte, samt forebyggelse af stalking. I kapitlerne beskrives erfaringerne med stalking på baggrund af interview med udsatte, fagpersoner og internationale undersøgelser på området. Der bliver gjort opmærksom på, når resultaterne vedrører en særlig gruppe af de stalkingramte, og hvornår det er henholdsvis fagpersoner og stalkingramte, der citeres. I flere af kapitlerne benyttes der tabeller for at illustrere fordelingen af relationen mellem udsat og stalker og udvalgte faktorer som for eksempel konsekvenser. Tabellerne er ikke udtryk for målbare resultater i statistisk forstand, men er i højere grad en måde at illustrere den kompleksitet, der knytter sig til fænomenet. I forbindelse hermed er det vigtig at slå fast, at stalking er et yderst komplekst fænomen, hvilket de meget forskelligartede stalkingforløb i denne undersøgelse understøtter. I formidlingen af resultaterne i forestående analyse er det derfor vigtigt at have for øje, at denne kompleksitet er reduceret for at kunne beskrive de gennemgående og generelle tendenser i forløbene.

Samlet set tegner undersøgelsen et billede af stalking som et fænomen, der er svært at begrebsliggøre for såvel udsatte som for omverdenen, og som kan komme til udtryk på mange forskelligartede måder. Det er endvidere et fænomen, der kan have meget alvorlige fysiske og psykiske helbredsmæssige konsekvenser for de udsatte, som kan være præget lang tid efter stalkingens ophør.

Relationen til stalkeren

I det følgende redegøres kort for de tre forskellige relationelle forhold, som stalker og udsat kan have til hinanden, da det har haft betydning for, hvordan de udsatte har oplevet stalkingen, og hvordan den er kommet til udtryk på.

Den intime relation

Når stalkeren og den udsatte har haft en intim relation til hinanden, betegnes det ofte som partnerstalking, og i nærværende undersøgelse anvendes denne betegnelse derfor. I denne undersøgelse var elleve af interviewpersonerne udsat for partnerstalking af tidligere kæreste eller ægtefælle. Alle interviewpersoner i denne kategori er kvinder, og alle var udsat for stalking af en tidligere mandlig partner/mand. Deres forhold til stalkeren varierede fra nogle få møder til otte år. Syv af kvinderne havde endvidere børn med den mand, der udsatte dem for stalking. Mere end halvdelen af kvinderne havde fundet manden på en netdatingside og relativt hurtigt indledt et kæresteforhold til ham. Disse forhold var generelt meget kortvarige (mellem 2 og 5 måneder), og kvinderne fortæller, at de typisk kun så manden sporadisk. Manden beskrives ofte som en meget karismatisk, veltalende og interesseret person, der fik kvinderne til at føle trygge og tillidsfulde overfor manden. Samme beskrivelse gør sig også gældende i andre undersøgelser, hvor det er en ekspartner, der stalker (Morris *et al.* 2002), og genfindes endvidere blandt de interviewede fagpersoner fra Mødrehjælpen og kvindekrisecentrene.

”Jamen, vi lærte hinanden at kende via en datingside, hvor vi skrev [sammen], og så udvekslede vi telefonnumre og talte sammen. Jeg tror, vi snakkede sammen 7-10 timer i ugen – rigtig meget,

hvor han egentlig virkede enormt sød og dejlig at snakke med. Du ved, jeg tænkte, dét er bare en mand, jeg skal møde. Normalvis kan jeg godt passe sådan på mig selv, hvor jeg tænker ’ahh’, jeg skal lige se folk an, inden jeg bare lige springer ud i noget. Men jeg følte mig bare så tryk ved ham, så jeg tænkte, ham skal jeg da møde, selvfølgelig skal jeg det.”
(Dorte, 36 år)

Enkelte af interviewpersonerne beskriver dog stalkeren som meget usikker og skrøbelig, hvilket i alle tilfælde har fået kvinden til at blive længere i forholdet, fordi hun har haft ondt af manden. Yderligere fortæller tre af kvinderne, at stalkeren har haft et alkoholmisbrug og én har lidt af ludomani. Alle interviewpersonerne beskriver parforholdet med stalkeren som ustabilitet, og fælles for næsten alle kvinderne er, at de flere gange har forsøgt at afslutte forholdet.

Datamaterialet i undersøgelsen indikerer, at den foregående intime relation mellem parterne kan gøre det svært at identificere stalkingen, fordi der har været en naturlig og tæt kontakt mellem parterne inden bruddet. For de syv af kvinderne, der har et fælles barn med stalkeren, har hovedparten haft fælles forældremyndighed. Disse stalkingramte fortæller, at manden generelt var meget uinteressert i graviditeten og først viste interesse for barnet efter samlivsbrud. Det fælles forældreskab muliggør en legitim kontakt mellem parterne og endvidere en særlig form for stalking, der ofte foregår igennem barnet og de sociale myndigheder. Denne problematik er også belyst i nyere danske undersøgelser med fokus på efterværn for voldsudsatte kvinder, hvor kvinderne trods ønsket om ikke at have kontakt til manden er tvunget hertil på grund af samværsret (Kronborg 2005).

Alle stalkingramte er blevet spurgt om, hvad de tror stalkeren gerne ville opnå med stalkingen. De partnerstalkingramte kvinder beskriver, at de formoder, at stalkeren vil have kontrol og/eller hævn over kvinden efter forholdets afslutning, mens en mindre del af kvinderne tror, at stalkeren ønsker at genetablere kæresteforholdet. For godt

halvdelen af kvinderne er det i starten af stalkingforløbet en vekselvirkning imellem de to motiver. Denne vekselvirkning findes også i forskning om partnervold, hvor voldsudøveren skiftende karakter imellem varm og truende adfærd er en del af voldsstrategien (Danneskiold-Samsøe *et al.* 2011).

Det voldelige parforhold

Det voldelige parforhold udgør en særlig intim kontekst, hvor den adfærd, der karakteriserer stalking, typisk påbegyndes, mens forholdet står på. I datamaterialet er det typisk overvågning og beskyldninger om psykisk sygdom, der finder sted i parforholdet, og som efter opbruddet forsætter som en del af stalkingen. Der kan derfor, som nævnt i begrebsafklaringsafsnittet s. 10, være et overlap mellem psykisk vold og stalking.

I den nye danske undersøgelse 'Familien betyder alt' (Danneskiold-Samsøe *et al.* 2011) om vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier beskrives det, hvordan den voldelige ekspartner ofte *forfølger og chikanerer* den voldsudsatte kvinde efter bruddet. Denne forfølgelse og chikane er det, vi i nærværende undersøgelse identificerer som *stalking*. Otte af de partnerstalkingramte kvinder i denne undersøgelse har været udsat for fysisk og/eller psykisk vold i parforholdet. Fem af kvinderne har oplevet enkeltstående eller gentagende fysisk vold fra manden, mens alle otte har været udsat for psykisk vold i parforholdet. De otte voldsudsatte fortæller, at de gentagne gange forsøgte at afbryde forholdet, men at manden typisk ændrede sin adfærd i forbindelse hermed, hvilket fik kvinderne til at forsætte forholdet til manden.

Disse partnerstalkingramte beskriver typisk deres forhold som velfungerende i begyndelsen, men at det relativt hurtigt udvikler sig til at være et forhold præget af meget kontrol. Flere af kvinderne giver eksempler på, hvordan manden spurgte ind til deres daglige færden og gøren. Denne 'holden-øje-med' var generelt noget, kvinderne indledningsvis forbandt med opmærksom og betænksom adfærd, og som styrkede deres opfattelse af, at de havde fundet en omsorgsfuld partner. Opfattelsen ændrede sig

dog undervejs i parforholdet, hvor kvinderne begyndte at se mandens adfærd som kontrollerende. Enkelte af kvinderne havde også mistanke om, at de blev fysisk overvåget af manden, noget som de senere hen er blevet bekræftet i.

Flere af kvinderne fortæller, at de, mens forholdet stod på, fik lavere selvværd som følge af mandens adfærd og de forskellige former for psykisk vold, som prægede forholdet.

Interviewer: "Hvordan havde jeres forhold været?"

Michala: "Ustabil, det har ikke været godt. Jeg husker det sådan, at jeg hele tiden forsøgte at få tingene til at fungere, fordi vi fik et barn sammen. [...] Og så husker jeg bare, at jeg altid stod alene med tingene, han kunne hele tiden kontrollere mig. Han kontrollerede faktisk, hvad for noget tøj jeg gik i, og hvad jeg skulle foretage mig. Og hvis jeg havde nogle aftaler, som ikke passede ham, så kom han ikke hjem, og så stod jeg alene med vores datter og havde ikke noget sted at placere hende. [...] Han var altid super nedværdigende og manipulerende. Jeg fik altid at vide, at jeg ikke var god nok. Havde jeg nogle succeser i livet, så synes han ikke, at jeg havde gjort noget for det. [...] Han brød bare langsomt ens selvværd og selvtillid ned, så man til sidst ikke havde nogen mening om tingene."

(Michala, 39 år)

Undersøgelsen viser, at kvinderne er blevet udsat for direkte og indirekte trusler, forhindret i at holde kontakt til familie og venner, kontrol i deres færden, gentagen og sårende kritik, ydmyget over for andre, ekstrem jalousi og gentagne usande anklager. Derudover har seks af de otte kvinder også været udsat for det, som man på engelsk kalder 'gaslighting'-teknikker⁸. Disse teknikker indebærer bl.a., at voldsudøveren gør

⁸ Udtrykket "gaslighting" kommer fra forestillingen *Gas Light*, hvor en mand bruger en række forskellige tricks, herunder dæmpning af gaslys i huset, til at overbevise sin kone om, at hun er sindssyg, så hun vil ikke blive troet på, når hun fortæller om hændelserne (Gass & Nichols 1988).

ting, som han senere benægter at have gjort med henblik på at få den voldsramte til at betvivle sin egen hukommelse og virkelighedsopfattelse. Det kan eksempelvis være ved at benægte, at tidligere hændelser har fundet sted, eller at udføre handlinger med det formål at desorientere den udsatte (Gass & Nichols 1988; Walker & Meloy 1998). I de tilfælde, hvor kvinderne er blevet udsat herfor, forsætter teknikkerne typisk også som en del af stalkingen. Eksempler på disse kan være at gemme ting for kvinden, slukke for strømmen, fjerne kæledyr og pludselig komme tilbage med dem igen. Den mest markante gaslighting-teknik blandt de udsatte er dog vedvarende beskyldninger om psykisk sygdom, der også kendes som en del af partnervold i udenlandske undersøgelser (Walker & Meloy 1998). I disse tilfælde har stalkeren typisk ringet til kvindens familiemedlemmer, sundhedsplejerske, læge og/eller arbejde og fortalt, at hun er psykisk ustabil.

Kvinderne har generelt først italesat handlingerne som psykisk vold, når de har været i kontakt med organisationer som Mødrehjælpen eller kvindekrisecentre, hvor de har fået hjælp til at identificere adfærd som vold. Denne identificeringsproces genfindes også i litteraturen om partnervold. At voldsramte har behov for hjælp til identificeringen af volden skyldes ifølge bl.a. den svenske forsker Eva Lundgren, at volden er blevet normaliseret som en del af parforholdet (Lundgren 2005).

Foruden psykisk vold har fem af de partnerstalkingramte kvinder også været udsat for fysisk vold i forholdet. I lighed med den psykiske vold identificerer kvinderne typisk ikke volden før efter forholdets ophør.

Mona: "Han har faktisk taget kvælertag på mig i vores forhold. Det er vel vold. Men på det tidspunkt ser jeg det ikke som fysisk vold, for han har ikke slået eller sparket, så da kommunen spurgte, om han var voldelig, sagde jeg 'nej'. Han har også skubbet mig ind i møbler. Men det er bare ikke fysisk vold i min verden."
Interviewer: "Hvorfor tænker du, at det ikke er fysisk vold?"

Mona: "Jamen fordi jeg altid har forestillet mig, at det var, når man slog, og han havde ikke slået mig."
(Mona, 31 år)

Identificeringen af vold afhænger både af den udsatte og voldsudøverens såvel som eventuelle beskuers tolkning af handlingen i den pågældende situation (Riches 1986). Forestillingen om, hvordan vold kommer til udtryk, påvirker således disse kvinders måde at opfatte og forholde sig til deres situation.

De voldsudøvende mænd, der efterfølgende stalker, beskrives af såvel de udsatte kvinder som af fagpersonerne som personer med et ekstremt kontrolbehov, og som ofte er meget manipulerende og i besiddelse af gode overtalelsesevner. Som en kvinde fortæller, "han er rigtig dygtig til at mingelere rundt med folk, så de fortæller ham det, som han gerne vil vide." Mændene beskrives endvidere generelt som meget velfungerende udadtil og med forholdsvis høje stillinger.

Den bekendte relation

Syv af interviewpersonerne er eller har været udsat for stalking af en person, som de har haft et forudgående kendskab til, dog ikke af intim karakter. For tre af personernes vedkommende pågik stalkingen stadigvæk. Den bekendte relation udgøres af forskellige relationer mellem stalker og udsat. Således er tre blevet stalket af en tidligere kollega, to af en nabo, én af en tidligere studerende og én af en daværende ekskærestes nye kæreste. To af de syv stalkingramte er mænd, der begge har haft et professionelt forhold til deres stalker, som i begge tilfælde er en kvinde. Resten af de udsatte er kvinder, der foruden én alle er blevet stalket af mænd.

Grundlæggende kan man skelne imellem de udsatte, der har haft et professionelt forhold til stalkeren, og de, der har haft et privat forhold. Dog peger datamaterialet ikke på, at der er forskel på stalkingens karakter afhængig af, om relationen har været professionel eller privat. Generelt har de fire personer, der kendte stalkeren igennem deres arbejde, haft et tættere forhold til stalkeren, end de to, der kendte stalkeren fra deres

privatliv. De, der kendte stalkeren igennem deres professionelle virke, har således været mere i personlig kontakt med personen inden stalkingen, i modsætning til de to andre, der kendte stalkeren på afstand og ikke kommunikerede med ham/hende så ofte.

I seks af de syv stalkingsager mener den udsatte, at stalkeren har haft en romantisk/seksuel interesse i den udsatte, der ikke har gengældt denne interesse. I disse tilfælde kan man tale om en form for ”kærlighedsbesættelse”, hvor stalkeren over længere tid har kurtiseret den udsatte, som har været konsekvent afvisende herfor. I ét tilfælde, hvor stalkeren var en mandlig nabo, var det ikke kun den interviewede, men flere af de kvindelige beboere i ejendommen, der var blevet udsat for stalking. Én sag adskiller sig herfra, i det den udsatte opfattede stalkerens motiv som hævn og jalousi. I det tilfælde blev den udsatte kvinde stalket af sin nuværende mands tidligere kæreste, mens de stadig var sammen.

Der forefindes ikke umiddelbart nogen fællestræk mellem stalkerne i denne gruppe, sådan som de beskrives af de udsatte. Dog har tre af stalkerne ifølge interviewpersonerne været i nogen form af psykiatrisk behandling.⁹

Den ukendte relation

Den ukendte relation dækker over to forskellige relationelle forhold. Det *ene* er, at stalker og udsat ingen forudgående relation har, mens det *andet* er, at der er en forudgående relation, men fordi den udsatte ikke kender stalkerens identitet, er det en ukendt relation. Syv interviewpersoner i denne undersøgelse har oplevet stalking fra en ukendt person. Heraf pågik stalkingen stadig på interviewtidspunktet i to af tilfældene.

Fem af interviewpersonerne i denne gruppe har aldrig set stalkeren og ved derfor reelt set ikke, om det er en person, de kender. To af de udsatte har en formodning om, at personen kender dem perifert, dels fordi de har følt sig fysisk overvåget, dels fordi stalke-

ren har refereret til private omstændigheder vedrørende den udsatte. To af de udsatte har set stalkeren flere gange i forbindelse med stalkingen. I begge tilfælde var stalkeren ikke en person, som den udsatte kendte før stalkingen, og begge interviewpersoner formoder, at stalkeren har en psykisk lidelse.

Det, der karakteriserer denne særlige relationelle kontekst, er den uvished, der er omkring stalkerens identitet og formålet med stalkingen. Interviewpersonernes oplevelse af stalkerens motiv var meget blandet. Således oplevede fem af de udsatte, at der var en form for seksuelt motiv eller kærlighedsmotiv, og at stalkeren ønskede at indlede et seksuelt forhold til den udsatte.

Opsummering

- De partnerstalkingramte kvinder udgør den største gruppe udsatte. Hovedparten har et barn med stalkeren og har været udsat for vold i parforholdet. Volden har primært været psykisk og har ofte præget deres opfattelse af stalkingen. Motivet til stalkingen har typisk været en vekselvirkning imellem hævn og forhåbningen om at blive genforenet med den udsatte.
- De udsatte, der stalkes af en bekendt, har enten haft et privat eller professionelt forhold til stalkeren. De, der har haft et professionelt forhold til stalkeren, har været i tættere kontakt med personen, end de, der har kendt stalkeren privat. Motivet til stalkingen har typisk været en romantisk/seksuel interesse, som den udsatte konsekvent har været afvisende overfor.
- Hovedparten af de, der udsættes for stalking af en ukendt person, har ikke set stalkeren og ved derfor ikke, om det er en person, de kender. To er blevet udsat for stalking af en person, som de formoder, at de kender. I denne gruppe er stalkerens identitet og motivet til stalkingen ofte genstand for megen spekulation.

⁹ Interviewpersonerne er ikke helt klar over, hvilken psykisk lidelse stalkeren er blevet diagnosticeret med, men de fortæller, at de mener, at personen har været i behandling for hhv. depression, borderline personlighedsforstyrrelse og manio-depressivitet.

Den gradvise erkendelse af stalking

I dette kapitel ser vi først nærmere på, hvordan de stalkingramte selv italesætter stalkingen, og hvordan de forholder sig til begrebet stalking. Derefter belyser vi, hvordan de udsatte opfatter det, de har været eller er udsat for, og hvilken rolle den tidlige dimension spiller herfor. Endelig beskrives, hvordan fagpersonerne opfatter begrebet stalking.

"Hvor meget der skal til?" – fra hverdagshandlinger til stalking

At begrebsliggøre handlinger som stalking beskrives i litteraturen som en proces, da stalking udgøres af handlinger, der hver for sig ikke altid består af særprægede, ulovlige eller intimiderende aktiviteter. Hvad, der i sidste ende identificeres som stalking, er derfor en løbende fortolkningsproces af den, der udsættes herfor (Johnson 2002).

Blandt en stor del af de stalkingramte har der også hersket tvivl om – for nogle både under og efter stalkingforløbets afslutning – hvorvidt det, de oplevede, reelt set var stalking. Det skyldes blandt andet, at det kan være svært at se enkeltstående hændelser som led i den adfærd, som stalking består i, og at nogle handlinger kan være svære at adskille fra rutineprægede hverdagsaktiviteter. At ringe, sende emails, sms'ere eller køre forbi opfattes ofte som naturlige måder at holde eller tage kontakt til en person, som man vil fastholde eller indlede et forhold til (Emerson *et al.* 1998; Morris *et al.* 2002). Dette er særligt tilfældet, når stalkeren har haft enten et intimt forhold eller bekendtskab til den udsatte, og hvor der har været en naturlig kontakt mellem parterne inden.

Med de sociale mediers udbredelse er stalking blevet et begreb, der ikke, i særdeles-

hed blandt unge, opfattes som noget alvorligt eller problematisk, men i højere grad forbindes med nysgerrighed. 'At stalke nogen' er blevet et udtryk, der knytter sig til en naturlig måde at indsamle information på sociale medier som Facebook, Twitter eller LinkedIn om en person, som man er interesseret i. Begrebet opfattes derfor ikke nødvendigvis som noget negativt i vores kultur.

Interviewer: "Bruger du ordet *stalking*, når du snakker med dem [venner]?"

Sidsel: "Ja, men det er jo også blevet sådan et lidt sjovt begreb."

Interviewer: "Hvordan?"

Sidsel: "I min omgangskreds – hvis man stalker nogen, så er det jo, fordi man godt kan lide nogen og gerne vil vide mere om én. Det er ikke et negativt ladet begreb, så det er jo egentligt lidt komisk på en eller anden måde. Så jeg tror, det er en måde, som jeg takler det på ved at se det som lidt morsomt, men det kan godt være lidt svært, især hvis man er alene."

(Sidsel, 20 år)

Begrebet stalking er således meget kontekstafhængig, og det får typisk en anden betydning, når det indgår i den virkelighed, som de udsatte står i. For størstedelen af interviewpersonerne er begrebet dog meget nyt, og de betegner derfor sjældent deres oplevelser som stalking i begyndelsen.

De stalkingramte kan have svært ved at sætte ord på og forklare til andre, hvad det er, de oplever. Enkelte fortæller, at det ville være lettere for omverdenen at forstå og anerkende, hvis de havde været udsat for fysisk vold. Samme tendens genfindes også i nogle af de udenlandske studier på området (Cox 2006; Cox & Speziale 2009). Flere udsatte beskriver stalkingen som meget subtil, hvilket ofte gør det svært for både de stalkingramte og omverdenen at få greb om, hvad der egentlig er på spil. Ydermere er det generelt svært for omgivelserne at forstå, hvordan det, der tilsyneladende ligner hverdagshandlinger, kan påvirke den udsatte.

Datamaterialet i undersøgelsen viser,

at de udsatte generelt bruger ord som chikane, forfølgelse, psykisk vold eller psykisk terror til at beskrive over for andre, hvad de er udsat for. Generelt beskriver de med en ukendt relation til stalkeren adfærden i mildere termer som generende og irriterende. Kun ganske få af interviewpersonerne benytter ordet stalking, og det ofte først længere inde i forløbet eller efter forløbets afslutning. Det skyldes typisk, at interviewpersonerne ikke var bekendt med begrebet stalking, da det stod på, men kunne også skyldes, at de associerede begrebet med forfølgelse af kendte personer eller adfærd, der involverede fysisk forfølgelse og vold.

Interviewer: "Hvordan har du fortalt om de her ting til dine venner og familie, hvilke ord har du brugt?"

Morten: "Stalking har jeg egentlig ikke tænkt over, jeg tror seksuel chikane. Og der ryger man altid ind i de dér kli-cheer, 'jamen det er bare personalegode, hahaha' og 'det må da være fedt at blive seksuelt chikaneret af en pige', men det er det faktisk ikke. [...]"

Interviewer: "Hvornår er du stødt på begrebet stalking?"

Morten: "Jeg kan huske, jeg læste en historie om en eller anden skuespiller, der havde en stalker. [...] det var én som led i en vildfarelse om, at der var et forhold, og dér tænkte jeg, at det jo passer meget godt på det her. Jeg vidste godt, at der var et begreb, som hed stalking, jeg havde bare ikke anset *det her* for at være stalking. Jeg tænkte bare, at det var en stakkels forsøg på at få kontakt, som så er endt i den vildfarelse, der regulært foregår."

(Morten, 53 år)

Mange af interviewpersonerne havde en opfattelse af, at deres oplevelser ikke var tilstrækkelige for at blive betegnet som stalking. De fortæller, at de ofte beskrev adfærden i den form den tog, da det kunne være svært at finde en samlet betegnelse for handlingerne. Som en af interviewpersonerne udtaler: "Nej, jeg tror slet ikke på det tidspunkt, at jeg

kunne finde ud af at sætte rigtig ord på det [...]." Det kan således være svært både for omverdenen og for de udsatte at sætte ord på, hvad stalkingen reelt set består i, og hvad den gør ved den stalkingramte. Det er ofte først sent i forløbet eller efter forløbets afslutning, at den udsatte er blevet bekendt med, at der findes et særligt begreb for fænomenet. For enkelte af de interviewede er undersøgelsen første gang, de har mødt begrebet. Hovedparten havde således ikke umiddelbart opfattet det, som de selv blev udsat for, som en form for stalking.

Stalking som en proces

Interviewer: "Er der sket en ændring i måden, du oplever stalkingen på?"

Britta: "Ja, der sker en ændring. For det første er det et erkendelsesarbejde. Det er lige som at få kræft. Man skal erkende, at det er der. Jeg skal erkende, at jeg har et meget, meget sygt menneske, som, når han ønsker det, kan være min skygge. Eller som kan ødelægge mine døtre og ødelægge vores liv – vores tryghed. Hvis nu du sammenligner det med, hvordan flok reagerer, når de har haft indbrud i deres hjem, at det er meget ubehageligt, at der har været fremmede i ens hjem. Man kan sige, at det, en stalker gør, det føles lige sådan. Det stopper bare aldrig, det menneske er der hele tiden og bliver ved med at gøre de ting."

(Britta, 32 år)

I interviewene med både de stalkingramte og fagpersonerne spiller den temporale dimension en vigtig rolle for, hvordan hovedparten af de udsatte opfatter og fortolker stalkerens handlinger. I overensstemmelse med tidligere kvalitative studier (Johnson 2002; Logan *et al.* 2006) indikerer datamaterialet, at stalking ofte erfares som en proces, der udvikler sig over tid, og for mange er det først retrospektivt, at handlingerne identificeres som en del af en "stalking-adfærd".

"[...] for mig er det lidt en proces, det der er sket, uden at man sådan rigtig egentlig har været klar over det. Jeg er først rigtig klar over det, nu hvor det er gået så vidt til, at han har overfaldet mig. Han er blevet ved med at kontakte mig, men det er først dér [efter overfaldet], at jeg er blevet klar over, at han jo

egentlig har stalket mig gennem lang tid. [...]"
(Mathilde, 26 år)

Stalking erfares således typisk processuelt, som en proces der på baggrund af datamaterialet i denne undersøgelse kan inddeles i fire overordnede faser:

De fire faser har glidende overgang og varierer med hensyn til timing og varighed i de individuelle stalkingforløb. Den processuelle oplevelse af stalkingen dækker over en gradvis erkendelse af fænomenet, og det er både en proces at opleve og erkende stalking.

Den indledende fase

I den indledende fase opfatter hovedparten af de stalkingramte ikke handlingerne som hverken chikane eller stalking, og de oplever heller ikke altid handlingerne som intimiderende/ problematiske. Et flertal beskriver, hvordan de tror, at adfærden vil aftage og holde op igen.

For en større del af interviewpersonerne, der har været udsat for partnerstalking, begyndte stalkingadfærden typisk, mens forholdet stod på, altså som psykisk vold i forholdet. Disse interviewpersoner giver udtryk for, at de har haft en 'mavefornemmelse' af, at forholdet ikke fungerede, og at deres partner til tider opførte sig mærkeligt ved f.eks. at have et ekstremt behov for at vide, hvad den udsatte foretog sig. Flere af de udsatte fortæller, at deres daværende kæreste generelt havde nogle meget troværdige forklaringer på sin opførsel, hvilket gjorde, at de indledningsvist opfattede den udsættende adfærd som omsorg.

Helene: "[...]Man kan jo ikke holde den her overvågning ud. For eksempel hvis

jeg ikke lige svarede en sms, hvis nu jeg var på arbejde."

Interviewer: "Så overvågningen startede meget i forholdet også?"

Helene: "Ja, men det er kun, fordi at jeg ved det, at jeg kan se det i bakspejlet."

Interviewer: "Så du tænkte ikke dengang, at du blev overvåget?"

Helene: "Nej, jeg tænkte bare 'slap nu af, ikke.'"

(Helene, 42 år)

Som det beskrives i udenlandske studier, skaber den intime relation en kontekst, hvor det kan være svært at skelne omsorg fra kontrol. Kulturelt set er der således en flydende grænse imellem, hvad der opfattes som betænksom og bekymrende adfærd, og adfærd der er udtryk for kontrol (Logan *et al.* 2006; Melton 2007).

Interviewpersonerne, der har været udsat for stalking af en bekendt, fortæller, at de relativt hurtigt afviste stalkerens henvendelser, der i alle tilfælde foruden ét bar præg af en form for kurtisering og ofte med eksplícitte seksuelle hentydninger. Den forudgående relation mellem parterne medførte, at der ofte var en vis overbærenhed forbundet med stalkerens adfærd i starten og forsøg på at opretholde den bekendte eller kollegiale relation, der i næsten alle tilfælde var mellem parterne.

De, der var udsat for stalking af en

ukendt person, blev ofte hurtigere klar over, at der var noget galt sammenlignet med de to andre grupper stalkingramte. De fleste i denne gruppe oplevede udelukkende forskellige former for telefonchikane. Enkelte af de udsatte havde også en stærk formodning om, at stalkeren overvågede og holdt øje med deres færden. I denne gruppe var den indledende fase typisk kort, og der skulle typisk kun få kontaktforsøg til, før de opfattede handlinger som mærkelige eller mistænkelige. Ikke desto mindre var der som i de to andre grupper stalkingramte en tendens til at opfatte handlingerne som forbigående. De stalkingramte beskrev således, at de formodede, at henvendelserne hurtigt ville holde op igen, når de ikke besvarede dem.

Erkendelsen

Erkendelsen referer til det tidspunkt i stalkingforløbet, hvor den udsatte oplever, at der er noget galt, og begynder at opfatte handlingerne som problematiske, irriterende og/eller skræmmende. Kun få af interviewpersonerne italesætter adfærden som stalking på dette tidspunkt, men erkendelsen spiller en vigtig rolle i stalkingforløbet, for det er her, at stalkingen kan identificeres. Identificeringen af adfærden som problematisk afhænger nemlig ikke af handlingerne alene, men også af den udsattes oplevelse af hændelsesforløbet. Undersøgelser viser, at der ofte sker en gradvis bevidstliggørelse af de udsatte i forhold til at opfatte handlingerne som problematiske (Logan *et al.* 2006). Denne bevidstliggørelse sker for hovedparten af interviewpersonerne i takt med, at stalkingen forsætter, og at den udsatte begynder at se en systematik og vedvarende handlinger. Flere beskrev således, at det var den fortsatte og overdrevne kontakt til dem, der fik dem til at opfatte adfærden som et problem.

Interviewer: "Hvornår fik du en fornemmelse af, at der var noget galt og hvordan?"

Morten: "Det er et par år siden, og det var fordi, det blev så intimt. Jeg kan sagtens forstå og acceptere beskeder fra venner eller bekendte eller tidligere

kolleger om dagligdagsting, men da det blev mere og mere saftigt, blev jeg mere og mere mistænksom, fordi der aldrig har været den form for kommunikation før, det virker sådan lidt besat-agtigt.[...] Det er skræmmende på den måde, at det hele tiden bliver mere og mere tydeligt for mig, at hun ikke fatter, at vi ikke er elskende, kærester eller har en affære. Fordi når det ikke bliver nedtonet eller ændrer sig, når tonen er den samme, så er der noget, som hun ikke forstår, [...] og det, synes jeg, er lidt skræmmende, at hun ikke har et helt almindeligt reaktionsmønster."
(Morten, 53 år)

For enkelte interviewpersoner skete erkendelsen i forbindelse med et vendepunkt i stalkingforløbet. Disse interviewpersoner beskriver, at stalkingen tog en ny drejning, der medførte, at de enten forstod, at stalkeren ikke havde i sinde at holde op, eller at de fandt stalkerens handlinger grænseoverskridende. Det betyder ikke, at de nødvendigvis italesatte handlingerne som stalking, men de oplevede handlingerne som chikanerende eller intimiderende.

Interviewer: "Hvad var det, der fik dig til at tænke, 'det her, det er stalking'?"

Sidsel: "At han egentlig ikke ville lade mig være, og at jeg egentlig ikke havde kontrol over situationen mere, fordi jeg tænkte, før havde jeg jo ikke rigtig sat ham på plads. Men lige så snart jeg sætter ham på plads, så vil han lade mig være, for det er sikkert bare sådan en drengestreg eller noget i den stil. Jeg vidste slet ikke, at han var så voksen, jeg troede, han var på min alder eller yngre måske faktisk."
(Sidsel, 20 år)

Timing for erkendelsen er meget forskellig. For de, der udsættes for fysisk vold eller direkte trusler, sker erkendelsen ofte tidligt i forløbet end i de tilfælde, hvor personen ikke udsættes herfor. Undersøgelsen viser, at de, der har haft en intim eller bekendt

relation til stalkeren, ofte erkender stalkingen senere i forløbet end de, hvor stalkeren er en ukendt. Dette skyldes primært, at der i den intime og bekendte kontekst har været en naturlig kontakt forinden.

Den skamfulde erkendelse

At erkende, at man bliver udsat for stalking, kan være forbundet med skamfølelse og selvbebrejdelse over ikke at have kunnet gennemskue stalkerens handlinger og adfærd tidligere i forløbet. Dette gælder især de partnerstalkingramte, der kan føle det som en social falliterklæring at have valgt en mand, der sidenhen stalker dem.

”Jeg har været meget alene om det [stalkingen], fordi jeg synes, at det har været flovt. Jeg føler mig lidt som en social taber. Jeg synes, at det er en falliterklæring, at en mor og en far ender der, hvor vi er endt. Men jeg synes også, at det er en falliterklæring, at jeg har valgt sådan en mand og så sat mig selv i det her. Jeg kan slet ikke forstå, hvordan jeg kunne vælge så forkert en mand. Det er det, jeg er flov over.”
(Pia, 43 år)

Følelsen af skam og skyld over at være udsat for stalking genkendes også blandt fagpersonerne, der møder stalkingramte. Flere af de partnerstalkingramte fortæller, at de flere gange har slået deres mavefornemmelse hen og ladet tvivlen på deres egen dømmekraft komme stalkeren til gode, og at de derfor føler, at de selv bærer en del af ansvaret for forløbet.

Solveig: “[...] Meget af det er også min egen skyld, fordi jeg var jo angst for mænd, så jeg var rigtig bange for at gøre ham [stalkeren] vred.”

Interviewer: ”Du synes også, det lidt er din egen skyld, at det har taget lang tid?”

Solveig: ”Ja, fordi jeg tror, at hvis der havde været lidt mere pondus bag mig, mere selvsikkerhed og selvtillid, så tror jeg faktisk ikke, at det var sket.”

Interviewer: ”Hvordan tror du, du havde, kunne forhindre det [stalkingen], hvis du havde haft mere selvsikkerhed?”
Solveig: ”Det ved jeg ikke, men jeg har læst rigtig meget om det, også for ikke at ende i nogle voldelige forhold igen, fordi man hører tit, at voldsramte kvinder ender i det samme og det samme [...] jeg tror simpelthen, at man bliver angst, og ens selvværd mister man et langt stykke hen ad vejen. [...] Jeg tror simpelthen, det er det, de [stalkerne] går efter. De kan simpelthen mærke, at man går med en usikkerhed, en angst, og at man er meget lettere at manipulere med og gøre angst.”
(Solveig, 37 år)

Videre stalkingforløb

Efter erkendelsen følger det videre stalkingforløb, hvor stalkingen ofte karakteriseres som forværende. Det hænger sammen med, at det for hovedparten af interviewpersonerne er i denne periode, at bekymringen udvikler sig, som så for nogle overgår i angst. Selvom der ikke altid sker en decideret ændring eller intensivering i adfærden, oplever de udsatte, at stalkingen påvirker dem i langt højere grad, fordi det går op for dem, at stalkeren ikke har i sinde at holde op.

I denne fase udvikler de stalkingramte en ekstrem opmærksomhed i et forsøg på at være på forkant med stalkerens uforudsigelige adfærd. De involverer typisk også andre i det, de udsættes for, og nogle har taget kontakt til organisationer og myndigheder for at få hjælp. Forskelligt fra de stalkingramte med en forudgående intim eller bekendt relation til stalkeren er den ukendte relation endvidere grobund for megen spekulation om stalkerens identitet og formålet med stalkingen.

”Jeg turde heller ikke tage den, når der stod ’blokeret opkald’ om dagen, selvom der jo er nogen, der ringer fra blokeret nummer, hvor det er okay. Men jeg blev bare angst for det dér ’blokeret nummer’, for man aner ikke, hvem personen er bag ved, så man får bygget sådan et skrækbillede, fordi det er så diffust. Hvordan

ser vedkommende ud, og hvad er formålet med, hvad vedkommende gør? ”
(Elise, 46 år)

Det videre stalkingforløb er således en fase, hvor de stalkingramte oplever, at fænomenet får en større eller mindre indvirkning på deres hverdagsliv. Selvom konsekvenserne for de udsatte i denne undersøgelse er meget varierende, indikerer datamaterialet, at der er en sammenhæng mellem den relationelle kontekst, stalkingens karakter og de konsekvenser, stalkingen har for de udsatte. Denne sammenhæng vil blive beskrevet nærmere i de efterfølgende afsnit om stalkingens konsekvenser og forholdet imellem, hvordan de udsatte erfarer og håndterer stalkingen.

Den efterfølgende fase

Denne fase referer til forløbet efter stalkingen er afsluttet. For tolv af interviewpersonerne i denne undersøgelse pågik stalkingen stadig, da interviewet blev gennemført, og det er derfor et mindre datagrundlag, der har kunne belyse under hvilke omstændigheder stalkingen ophører, og hvordan de udsatte oplever tiden efter.

For tretten af de udsatte var stalkingen hørt op for mellem to måneder og to år siden. Der var forskellige årsager hertil. I seks tilfælde var politiet indblandet i sagen, hvilket havde medvirket til, at stalkingen var stoppet. I fire tilfælde var stalkeren holdt op af sig selv, hvilket typisk var, når relationen var ukendt. Andre årsager kunne være dødsfald, psykiatriske myndigheder eller familiemedlemmers indgriben. I interviewene antydes det, at de stalkingramte forsøgte at vende tilbage til en normal hverdag, når stalkingen var holdt op på trods af, at det i nogle tilfælde var uvist, om stalkingen var holdt op, eller om stalkeren blot tog en pause. Nogle af interviewpersonerne beskrev således tilbagevenden til det ”normale” liv som svært, da de ikke følte, at de kunne være sikre på, om stalkingen reelt set var slut. Flere oplevede stadig en latent bekymring eller angst for, at stalkeren skulle finde dem eller få interesse for dem igen, og at stalkingen dermed startede på ny. Denne oplevelse galdt særligt de

personer, der har været udsat for stalking af en tidligere partner eller bekendt, mens de, der har været udsat for stalking af en ukendt, i højere grad beskrev, at deres liv er normaliseret efter stalkingens ophørt.

Begrebet stalking i forskellige faglige kontekster

”Jamen, jeg forstår det [stalking] som – hvad kan man kalde det – det dyr, hvis man går over i dyreverdenen, som bliver ved med at jage sit bytte op, til det er helt oppe i en krog. Det er meget omhyggeligt med også at lege med byttet helt oppe i den krog, indtil det slår det ihjel, altså katten og musen eller ulven og kaninen. Og det er den måde, jeg ser det.”
(Lars, politiet)

Som beskrevet i de foregående afsnit forekommer stalking i mange forskellige relationelle kontekster, men den faglige kontekst, som fagpersonerne kommer fra, påvirker også den måde begrebet opfattes. I denne undersøgelse indgår repræsentanter fra seks forskellige organisationer, og fælles for disse er, at de forholder sig til fænomenet stalking ud fra en særlig faglig kontekst. I undersøgelsen indgår fagpersoner og enkelte frivillige fra følgende: Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning, to kvindekrisecentre, et mandecenter, Mødrehjælpen, Offerrådgivningen og tre politikredse.

Størstedelen af fagpersonerne har primært haft erfaring med stalking i en intim relation, og typisk hvor en mand stalker en kvinde, og nogle har særlig erfaring med fænomenet i en partnervoldskontekst. Erfaringerne har både haft betydning for deres måde at italesætte fænomenet på, men også for deres viden om fænomenets karakter og den udsattes reaktion og følgevirkninger. Deres kontekstspecifikke erfaringer har også haft indvirkning på deres idéer til forebyggelse og støtte til udsatte. Fagpersonerne fra politiet, og Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning har også kendskab til enkelte sager, der har inkluderet stalking i andre sam-

menhænge, eksempelvis i en bekendt eller ukendt relation.

Datamaterialet i denne undersøgelse viser, at hovedparten af fagpersonerne har haft kendskab til fænomenet stalking i meget længere tid, end begrebet har været fremme og brugt i medierne herhjemme. Typisk fortæller de, at stalking-begrebet er blevet tilegnet inden for de sidste 2-3 år, mens adfælden, som de mener, begrebet dækker over, altid har eksisteret. Således beskriver Ruth fra Sønderborg Kvinde- og Krisecenter, hvordan fænomenet har været kendt længe i forbindelse med partnervold.

Interviewer: "Hvor længe vil I tro, at I har været opmærksomme på det hér [fænomen] uden at kalde det stalking?"
Ruth: "Uden at kalde det stalking, jamen så vil jeg tro, at vi altid har været opmærksomme på det, vi har bare taget det som en del af den fysiske og psykiske vold. Det er ligesom, hvis du fejler et eller andet, for eksempel med dine lunge for mange år tilbage, jamen så havde du nok bronchitis eller astma, og så gik du til lægen og fik at vide, at du havde bronchitis eller astma. Så på et tidspunkt så får man KOL, det kan godt være, at det er astma eller bronchitis, men nu har man også KOL eller leddegigt. Sådan er det også med stalking, nu kan vi tage en del af den fysiske og psykiske vold ud, og så kan vi kalde det stalking."
(Ruth, Sønderborg Kvinde- og Krisecenter)

Som ovenstående citat antyder, har stalking-begrebet muliggjort, at man kan italesætte og adskille stalking fra andre typer af handlinger. I tråd hermed fortæller flere af de andre fagpersoner, at hvor man som stalkingramt tidligere ikke har vidst, hvad man blev udsat for og derfor haft svært ved at tale om det, findes der nu et begreb, der har gjort det muligt at sætte ord på det, man oplever.

Generelt definerer fagpersonerne begrebet nogenlunde ens og i tråd med denne undersøgelses afgrænsning heraf. Dog er der

alligevel lidt forskellige opfattelser af, hvilke sammenhænge og situationer begrebet dækker over i praksis. Hos kvindekrisecentrene og Mødrehjælpen møder man ofte voldsramte kvinder, der bliver udsat for stalking. Her er der en generel enighed om, at stalking betegner den overvågning og chikane, som de voldsramte kvinder udsættes for både i og uden for parforholdet. I disse organisationer har man altid været opmærksom på adfælden, men tidligere opfattet den som en del af volden.

"[...] han [voldudøveren] laver alle former for vold, denne her mand. Hvis vi ser helt bort fra den fysiske vold, så tilhører han den type, at når hun kommer hjem fra arbejde, så aflæser han hver dag benzinmåleren, og så skal hun afgive forklaring, hvis der er kørt en kilometer mere, end der plejer. Det er også en måde at stalke i et samliv på, det er også ren og skær chikane og forfølgelse, det der sker dér."
(Ruth, Sønderborg Kvinde- og Krisecenter)

Hos Offerrådgivningen kender man primært til stalking fra sager, hvor mænd har forfulgt og chikaneret deres tidligere kvindelige kæreste. Man er dog bevidst om, at det også kan forekomme i andre relationelle kontekster. Elin, der har flere års erfaring som frivillig offerrådgiver, uddyber her sin forståelse af stalkingbegrebet: "Det er vel, når en relation ikke accepteres som værende slut. Så kan der findes lunatics, som bare udser en eller anden på gaden og begynder at følge efter, det er jo også stalking." I forlængelse af såvel Mødrehjælpen som kvindekrisecentrenes erfaringer er det også Offerrådgivningens erfaring, at kvinder er de primære udsatte for stalking.

På mandecentret møder man dagligt mænd, der henvender sig som følge af parforholdsproblemer, opbrud eller skilsmisse. Fagpersonen her har kun erfaring med stalkingramte mænd fra tre forskellige henvendelser, hvor stalkeren har haft henholdsvis en intim, bekendt og ukendt relation til den udsatte. I et tilfælde var stalkingen af så grov karakter,

at det har fået meget alvorlige psykiske og fysiske helbredskonsekvenser for den udsatte mand. Dette tilfælde står for den udsatte som et klart eksempel på stalking, og har også påvirket opfattelsen af hvad, der kan kaldes stalking.

Charlotte: ”Jeg har haft mænd, hvor jeg har rådet dem til at klappe hesten, hvor de er blevet forladt og er dybt ulykkelige. De vil have kvinden i deres liv tilbage igen, og de fortæller, at de ringer til hende hele tiden og går hjem, og hun siger, de skal holde op. Så taler vi lidt om, hvad det er, de har brug for, når de gør det, de gør. Så siger jeg ikke: ’nu skal du holde op med det, du gør!’, sådan kan vi jo ikke arbejde. [...] Og i de tilfælde, hvor jeg har oplevet det, der ved de jo godt, at det er helt tåbeligt, men de har ondt i hjertet. [...]”

Interviewer: ”Hvorfor tænker du, at det ikke er stalking?”

Charlotte: ”[...] Når jeg tænker stalking, så tænker jeg det som med ham her, der virkelig er ramt. Når jeg oplever det i forbindelse med at blive forladt og med skilsmisse, så er det én af mange måder at reagere på, når man bliver såret. Så jeg tænker, det ville være for nemt kun at kalde det stalking. Det kan være stalking eller chikane, men der sker også alt mulig andet, så det ville være at tage noget ud af en sammenhæng, synes jeg, når vi taler i forbindelse med skilsmisser.”

(Charlotte, mandecentret)

På mandecentret opfattes de kontaktforsøg og handlinger, der kan komme i kølvandet på et parforholdsbrud, ikke nødvendigvis som stalking. Det antydes, at den forudgående intime relation gør, at adfærden kan opfattes som et udtryk for forsmået kærlighed.

Hos politiet omtales henvendelser om stalking typisk som chikane- eller tilholds-sager grundet de juridiske bestemmelser. Politiets generelle erfaring er, at stalking primært forekommer i forbindelse med parforholdsopbrud, og hovedsageligt hvor en

kvinde bliver stalket af en mand. Dog er der lidt forskellige opfattelser af politiet imellem, hvornår chikane i en forhenværende intim relation kan rubriceres som *stalking*. I tråd med mandecentrets opfattelse er der for nogen en tendens til, at nogle chikane-sager opfattes som forsmået kærlighed. Alle interviewede efterforskere har erfaringer og kendskab til stalking, der er foregået i andre relationelle kontekster, og det er typisk de sager, der danner rammen for, hvordan en ”rigtig” stalkingsag ser ud.

”Jeg har jo ikke haft så mange af de dér alvorlige sager. Man kan sige stalking, det er sådan yderpunkterne, det er de værste sager. Langt de fleste tilholds-sager det er mellem ekskærester. Det er familierelationer eller nogen, som har børn sammen og så gået fra hinanden. De dér [stalkingsager], de er meget sjældne faktisk – har jeg indtryk af i hvert fald. [...] Fordi jeg også har indtryk af, at stalkingsager det er mere nogen som *ikke* har relation til hinanden. Det kan være en praktiserende læge, som bliver opsøgt af en patient, der er forelsket, eller det kan måske være en kendt person, som nogen har set i et blad og som så begynder at skrive breve. Er det ikke sådan noget? ”

(Søren, politiet)

Ovenstående citat indikerer således, at den relationelle kontekst kan være afgørende for, om en henvendelse bliver opfattet som stalking. Andre antyder, at den udsattes alder og den sociale kontekst, som handlingerne finder sted i, kan være afgørende for, om en henvendelse opfattes som stalking.

”Men der skal man også finde ud af, om stalking også er, når teenagere sviner hinanden til. For det, jeg snakker om her, er *voksenstalking*. Så har vi også det med, at man generer hinanden på Facebook eller andre sociale medier, fordi hvis man tager dem med, så er der mange af dem, som direkte bliver henvendt til vores ssp-koordinator. Der

ligger også en voldsom stigning. Jeg kalder det teenager-chikane, men det er jo dybest set også stalking. Det er bare ikke sådan, at jeg lige opfatter begrebet i første omgang.”
(Michael, politiet)

At opfatte stalking som en del af mobningen blandt unge er også velbeskrevet særligt i australske studier, hvor det påpeges, at denne form for stalking adskiller sig fra stalking blandt voksne (Purcell *et al.* 2009).

Et par af efterforskerne giver også udtryk for, at opfattelsen af begrebet stalking kan være meget afhængig af, hvordan det behandles på den enkelte station, og at det ydermere kan variere meget fra betjent til betjent.

Interviewer: ”Hvordan opfatter I stalking?”

Michael: ”Der er begge veje, det kommer an på, hvad type betjent du er. En generel betjent ved godt, at der er nogle idioter, der bare ikke kan finde ud af, at kvinden ikke vil dem. Vi ryster bare på hovedet af mændene. Andre gange, omkring en tredjedel af tilfældene, beder kvinderne selv om det, fordi de bliver ved med at kravle tilbage til manden. Så gider vi det næsten ikke, når vi to gange har snakket med dem, hvor de lover ikke at kontakte manden, og de så kommer ind tredje gang. Så der er en lidt blandet holdning til det.”
(Michael, politiet)

Lise Linn Lars fra Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning giver udtryk for en meget bred opfattelse af det fænomen, som begrebet stalking dækker over. På baggrund af de henvendelser hun får i rådgivningen, er det hendes opfattelse, at stalking forekommer i mange forskellige relationelle kontekster, dog omhandler hovedparten af de henvendelser, hun får, en tidligere kæreste eller datingpartner. Hun understreger også, at det kræver viden og indsigt i fænomenets forskelligartede karakter og form at kunne identificere stalkingsager.

Opsummering

- I undersøgelsen har hovedparten af interviewpersonerne ikke italesat deres erfaringer som stalking til at begynde med. Generelt hersker der tvivl om, hvor meget der skal til, for at noget kan kaldes stalking. De udsatte har primært italesat deres erfaringer som psykisk vold eller terror, (sex-)chikane eller forfølgelse. De fortæller også, at det generelt har været svært at finde et begreb, der har kunnet favne deres erfaringer.
- De udsatte erfarer stalkingen som en proces i fire faser: den indledende fase, erkendelsen, det videre stalkingforløb og den efterfølgende fase. Erkendelsen er den fase, hvor den udsatte opfatter handlingerne som problematiske og måske forsøger at søge hjælp. Timing for erkendelsen kan variere meget i de forskellige forløb. I datamaterialet er der en tendens til, at de, der udsættes for fysisk vold, eller som ikke er bekendt med stalkerens identitet, erkender stalkingen som problematisk tidligere end udsatte i de andre tilfælde.
- Datamaterialet viser, at fagpersonernes fagkontekstuelle erfaringer påvirker deres opfattelse af begrebet stalking. Der er en tendens til, at kvindekrisecentrene, Mødrehjælpen og Offerrådgivningen i højere grad identificerer stalking i en partnervoldskontekst, mens mandecentret og politiet har en tendens til at opfatte ”rigtige” stalkingsager som de tilfælde, hvor relationen mellem udsat og stalker er ukendt.

Stalkingens karakter

Litteraturen på området viser, at stalkingtaktikker er uendelige, og at der i takt med den teknologiske udvikling konstant opstår nye muligheder for, hvordan stalkere kan overvåge, forfølge og chikanere den udsatte (Brewster 1998; Logan *et al.* 2006). Datamaterialet i denne undersøgelse viser, at stalkerne benytter sig af et bredt spektrum af forskellige taktikker for at stalke. Man kan overordnet set inddele taktikkerne i kategorierne overvågning og chikane, inspireret af den juridiske definition af stalking. I lovgivningen benyttes betegnelsen forfølgelse i stedet for overvågning, men datamaterialet indikerer, at forfølgelse blot kan udgøre en del af stalkerens måde at overvåge på, og derfor bruges betegnelsen overvågning i undersøgelsen.

I dette kapitel gennemgås først de forskellige stalkingtaktikker opdelt i henholdsvis overvågning og chikane samt et særligt afsnit om chikane via fælles børn, hvilket adskiller sig fra de andre chikaneformer. Dernæst beskrives sammenhængen imellem stalkingens karakter og relationen mellem udsat og stalker. Til sidst gennemgås stalkingens intensitet og dynamik med udgangspunkt i de tidslinjer, der er blevet tegnet sammen med interviewpersonerne.

I nedenstående Tabel 3 er en oversigt over hvor mange af interviewpersonerne, der har været udsat for de forskellige stalkingtaktikker fordelt på relationen til stalkeren. Listen skal ikke opfattes som udtømmende, og der kan således være benyttet flere taktikker end de her anførte. Listen er et udtryk for de taktikker, som er kommet frem i interviewene med interviewpersonerne.

Tabel 3. Hyppigheden af forskellige stalkingtaktikker fordelt på relationen mellem stalker og udsat

Relation	Intim relation	Bekendt relation	Ukendt relation
STALKINGTAKTIK			
OVERVÅGNING			
Fysisk overvågning ved at forfølge den udsatte til fods, i bil eller holde øje med personen på fra gaden eller bygninger			
Elektronisk overvågning igennem aflytning eller hacking af email-konti			
Overvågning på f.eks. Facebook eller chatsider (cyberstalking)			
Få andre personer til at overvåge den udsatte (proxystalking)			
Kontakte den udsattes private/professionelle netværk for at få oplysninger om eller få kontakt til personen			I
Misbrug af adgang til registre/ arbejdsbeføjelser			
CHIKANE			
Sms'er og emails			
Opkald og telefonsvarerbeskeder			
Breve	I		I
Gaver			I
Opsøge personen på dennes bopæl eller arbejde			I
Udgive sig for at være en anden for at få kontakt		I	
Få andre til at chikanere den udsatte (proxystalking)			I
Chikane af andre i den udsattes netværk			
Forfalskning af billeder af den udsatte	I		
Henvendelse/anmeldelse til myndigheder og trusler herom			
Chikane via fælles børn			
'Gaslighting'-teknikker ¹⁰ , herunder beskyldninger om psykisk sygdom		I	
Rygtespredning/negativ omtale i netværket f.eks. familie/venner/arbejdsgiver			
Rygtespredning/negativ omtale på internettet, f.eks. Facebook eller datingsider (cyberstalking)		I	I
Hærværk, tyveri og indbrud			I
Direkte eller indirekte trusler mod den udsatte eller personer i dennes omgangskreds (truende adfærd)			
Trusler om selvmord			I
Fysisk vold			I

¹⁰ For en definition heraf se side 26 om 'Det voldelige parforhold' og fodnote 8.

Overvågning

Som det fremgår af ovenstående tabel, er det mere end halvdelen af interviewpersonerne, der har oplevet at blive fysisk overvåget af deres stalker(e). Tendensen er, at det er de interviewpersoner, der har en intim relation til deres stalker, der i særlig grad er udsat for overvågning. Datamaterialet viser også, at de hyppigste overvågningsformer er fysisk forfølgelse ved eksempelvis at køre efter eller holde øje med den udsatte fra gaden eller bygninger tæt på dennes bopæl.

”Lige efter han er blevet fyret, så begynder han at holde ude på parkeringspladsen hver dag klokken 17, hvor jeg får fri. Og så er det så, at vores chef beder ham om at holde sig væk fra området, men så holder han bare på den offentlige vej i stedet for. Så har vi sommerfest, hvor han også holder nede på vejen hele aftenen. Jeg ringede efter en taxa, for jeg turde ikke tage natbus, når jeg vidste, at han var der. [...] Og så begynder han at dukke op i mit nærområde, der hvor jeg bor, og han skriver, at han godt kunne tænke sig at flytte til området, og at han kigger på mulighederne for at købe en bolig.”

(Solveig, 37 år)

Den fysiske overvågning kan enten ske direkte eller indirekte ved at opsøge og infiltrere den udsattes professionelle eller private netværk med henblik på at få viden om den udsattes færden og gøren. Nogle af interviewpersonerne beskrev også, hvordan stalkeren benyttede sig af det, man i litteraturen kalder proxy-stalkere, som består i, at stalkeren får andre til at holde øje med den udsatte.

Foruden den fysiske overvågning foregår en del af overvågningen også ved hjælp af moderne elektronisk udstyr eller via internettet. Denne overvågningsform betegnes ofte som cyberstalking og dækker i nærværende undersøgelse over, at stalkerne igennem falske profiler på Facebook/chatsider eller ved at hacke sig adgang til den udsattes email-konto eller chatprofil overvåger

og skaffer sig oplysninger om den udsatte. Enkelte oplevede endvidere, at stalkeren i kraft af sit arbejde kunne holde øje med den udsattes personlige forhold igennem forskellige registre. Fagpersonerne fra både Mødrehjælpen og kvindekrisecentrene gjorde også opmærksom på, at det var let at få adgang til oplysninger om personer i det offentlige system. I Danmark bliver alle registreret i det offentlige system med deres CPR-nummer, og på den måde efterlader man sig elektroniske spor. På begge krisecentre havde man erfaring med, at stalkere med gode overtalelsesevner havde fået udleveret hemmelige telefonnumre og adresser fra myndighedspersoner og teleselskaber. På kvindekrisecentrene har man f.eks. erfaring med de problemer, der er forbundet med, at man som stalkingramt skal opgive CPR-nummer. Her fortæller en ansat om en kvinde, der var på flugt fra en tidligere kæreste, der havde truet hende på livet og udsat hende for partnervold.

”Man kan sige, det er heldigt, at kvinden ikke har haft brug for lægehjælp i hele perioden, hun har været her [krisecentret]. Der var én gang, hvor hun havde brug for det, og vi kunne simpelthen ikke få hende på skadestuen, uden at hun opgav sit CPR-nummer, og det er noget af det, vi gerne også vil have en aftale omkring fremadrettet. Vi bliver nødt til at holde møde med sygehuset, for det kan simpelthen ikke være rigtigt, at det er sådan. Kvinden har ikke noget hævekort for eksempel, fordi det er fodspor, man efterlader. [...] Barnet har også været indskrevet i institution anonymt.”

(Elisabeth, Krisecentret for kvinder)

På kvindekrisecentrene, hos Offerrådgivningen og Mødrehjælpen kender man også til flere eksempler, hvor stalkingramte kvinder på forskellig vis er blevet overvåget både elektronisk og fysisk af deres stalker.

”Så satte han [stalkeren] sådan en overvågningsdimm i bilen. Da hun på et tidspunkt bare skulle væk, så tog hun langt væk til en venindes hus, og da hun kom

derhen, så vidste han [stalkeren], at hun var der. Hun blev så chokeret over, at han vidste, hvor hun var, at hun skyndte sig at køre hjem igen. Sådan en lille GPS faktisk, du kan købe dem på internettet.” (Elisabeth, Krisecentret for kvinder)

Ifølge kvindekrisecenterpersonalet findes der sider på internettet, hvor man kan købe elektronisk overvågningsudstyr til privat forbrug som f.eks. den danske side Spy.dk. Her forhandles aflytnings-, sporings- og overvågningsudstyr, så som et kamera der er indbygget i nøgleringe, eller en lydoptager der ser ud som en kuglepen.¹¹ Teknologien gør det således muligt for stalkeren at overvåge den udsatte, og det leder til en oplevelse af, at stalkeren er allestedsnærværende (Fraser *et al.* 2010).

Chikane

Alle stalkingramte i undersøgelsen har været udsat for chikane fra deres stalker. Karakteren af chikane spænder fra telefonopkald til grov fysisk vold, men kan også antage mere subtile former som falske anmeldelser til myndigheder eller rygtespredning. Den mest udbredte form for chikane blandt de udsatte var telefonopkald, sms'er eller emails, som alle stalkingramte havde været udsat for.

De udsatte med en intim eller bekendt relation til stalkeren beskrev, at sms'er og emails vekslede mellem at være kærlig og kurtiserende til at være nedladende og direkte truende. Som en af de udsatte fortæller: *”Den ene dag er det, ’åh kan vi ikke finde ud af det, og kan vi ikke være sammen igen’, og det næste øjeblik er det trusler med advokat, skat og kommunen, fordi jeg i hvert fald ikke har fortjent flexjob og sådan nogle ting.”* Denne vekselvirkning genfindes også i andre undersøgelser og opfattes typisk som skiftevis et forsøg på at få den udsatte til at genoptage eller indlede et intimt forhold og som straf for, at dette ikke lykkes (Brewster 1998; Melton 2007). For de interviewpersoner, hvor stalkeren var ukendt, var kontaktforsøgene primært telefonopkald og telefonsvarerbeske-

der, der i næsten alle tilfælde var af direkte eller indirekte seksuel karakter.

Gaver bruges også som led i stalkingen. Som emails og sms'er kan gaver være af både positiv og negativ karakter. Gaven kan således antage et kurtiserende eller venligt udtryk med det formål at komme i kontakt med den udsatte, for eksempel ved at sende blomster, chokolade, babytøj eller hjemmelavede malerier til den udsatte eller dennes arbejdsplads. Men gaven kan også være truende og indeholde en direkte besked til den udsatte i form af et kort eller en indirekte besked, der refererer til fælles forståelsesramme mellem stalker og udsat. En kvinde fortæller således: *”[...] Jeg fik alt ind af døren lige fra store bamser til møblering af hendes [datterens] værelse med borde og stole. Der blev også strøget slik ud i sandkassen. Når han var ondskabsfuld, så lagde han en kniv ude foran min dør.”* Mange af de udsatte oplevede således, at stalkeren mødte op på deres arbejdsplads eller bopæl for at komme i personlig kontakt eller overbringe gaver eller andre former for beskeder.

I nogle tilfælde chikanerede stalkeren også andre i den udsattes omgangskreds eller professionelle, der rådgav og hjalp den stalkingramte. I disse tilfælde tog stalkeren gentagne gange kontakt til familie, venner eller kollegaer i den udsattes netværk i et forsøg på at holde øje med og komme tæt på den udsatte.

”Han ringede til mine veninder også for at finde ud af, om vi skulle i byen, eller hvad vi skulle. Så jeg stoppede sådan set med alt det i en meget lang periode. Det var rigtig ubehageligt. Men det var ikke til at gøre noget ved det. Det var meget, meget svært. En dag, hvor jeg kom hjem, legede han med min datter i haven, der blev jeg sådan ’ups’ [...] Og der blev jeg rigtig, rigtig bange.”
(Solveig, 37 år)

Stalkeren kunne også give sig ud for at være en anden for at få kontakt til den udsatte. Det skete typisk på internettet, hvor stalkeren kunne henvende sig til familie/venner eller

¹¹ Se deres hjemmeside Spy.dk.

til den udsatte, for at få oplysninger om den udsattes nye telefonnummer, opholdssted eller nye kæresteforhold.

Stalkeren kunne også får andre til at overvåge og chikanere den stalkingramte, en teknik der i fagsprog betegnes som proxy-stalking. Brugen af proxystalkere var særlig udbredt i et tilfælde, hvor to stalkere fik store dele af et socialt netværk til at chikanere den udsatte både fysisk, men også elektronisk på forskellige netfora i form af cyberstalking. Hos kvindekrisecentrene, politiet og Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning har man også erfaringer med, at nogle stalkere gør brug af bekendte fra samme sociale miljø for at få hjælp til at stalke. I en nyere dansk undersøgelse beskrives det også, hvordan rygtespredning foregår i nogle sociale miljøer (Danneskiold-Samsøe *et al.* 2011).

”Jeg får beskeder fra alle mulige [personer], og min mor bliver kontaktet af min ekskæreste André, der siger, at hun aldrig har opdraget mig ordentlig, og at vi er psykisk syge i familien. Forfærdelige ting. Og jeg får endnu flere breve af min ekskæreste, der fortæller, at han har mødtes med min anden ekskæreste, og at han har fortalt, hvor syg jeg er i hovedet, og hvor syg min familie er. Sådan forsætter det i et år med alle de her breve, som jeg konstant får.”

(Maiken, 30 år)

Rygtespredning i den udsattes private eller professionelle netværk er en forholdsvis udbredt stalkingteknik, dog primært blandt interviewpersonerne med en intim relation til stalkeren. Det består i, at stalkeren fortæller negative og usande ting om den udsatte til dennes venner, familiemedlemmer eller arbejdsgiver, for derigennem at tegne et ofte meget negativt billede af personen. Blandt interviewpersonerne er der eksempler på, at myndigheder, arbejdsplads og praktiserende læge var blevet kontaktet af stalkeren, som fortalte, at den udsatte var psykisk ustabil/ utilregnelig eller promiskuøs. I forbindelse hermed gav de stalkingramte i undersøgelsen udtryk for, at de oplevede rygtespredning

gen som meget frustrerende, da de konstant skulle forklare og forholde sig hertil. Rygterne kan også florere længe efter stalkingen er ophørt, og det gør rygtespredning til en meget subtil stalkingform, der er svær at komme til livs.

Undersøgelsen viser også, at både direkte og indirekte trusler indgår i stalkingen og kan være i form af en sms, email eller et opkald eller mere indirekte igennem gaver. Over halvdelen af de stalkingramte i undersøgelsen er blevet truet verbalt eller på sms, med fysisk vold, eller på eget eller familiemedlemmers liv. For enkelte kom mordtruslerne i form af gaver med indirekte hentydninger til, at den udsatte skulle dø, som i dette tilfælde:

”Han har også sendt mig avisudklip om forsvundne danskere. Meget psykologisk og klasket i min postkasse. Jeg skulle ikke tro, at jeg kunne gå fri af ham. Den tog ham [betjenten] meget alvorligt, da jeg var oppe på stationen. [...] Det var meget ubehageligt, altså han har også sagt før, at han så nemt som ingenting kunne rydde os af vejen.”

(Tina, 42 år)

Andre indirekte trusler kan være rettet mod kæledyr eller familiemedlemmers sikkerhed. Generelt er indirekte trusler sværere for de udsatte at bevise for omverdenen, og mange oplevede, at disse ikke blev taget alvorligt af myndighederne. I nogle enkelte tilfælde truede stalkeren med at tage sit eget liv, hvor der blev tilkaldt lægehjælp.

Foruden trusler blev en mindre del af de stalkingramte også udsat for hærværk af deres ejendele, ofte køretøjer som bil eller cykel, eller indbrud. Endelig havde næsten halvdelen været udsat for fysisk vold af stalkeren og/eller nogen, denne fik til at overfalde personen. I alle tilfælde var den udsatte en kvinde, og hovedparten af stalkerne var tidligere kærester. Den fysiske vold spænder her fra voldsomme skub og slag til grov fysisk vold med kroniske fysiske skader til følge.

Chikane via fælles børn

For seks af de syv kvinder, der har fælles barn med stalkeren, bestod stalkingen yderligere af en særlig form for chikane, der på en del områder adskiller sig markant fra de andre chikaneformer beskrevet ovenfor. Disse kvinder var udsat for det, der i tabellen betegnes som *chikane via fælles børn*, og som inkluderede forskellige former for chikane i forbindelse med samværsordningen omkring barnet. I udlandet er denne chikaneform et kendt fænomen, og det er velbeskrevet, hvordan stalkeren ofte udnytter den udsattes bekymring for barnets trivsel eller for at miste barnet (Logan & Walker 2009; Logan *et al.* 2006).

Chikane via fælles børn består overordnet i, at den udsatte oplever, at stalkeren ikke ønsker at samarbejde omkring samvær med barnet, eksempelvis ikke afleverer eller henter barnet til aftalt tid, tilbageholder barnets tøj/ting, laver falske indberetninger til de sociale myndigheder, tager kontakt til daginstitution, skole eller andre i barnets netværk med henblik på at sprede rygter om den udsatte, eller truer med, at den udsatte kan miste barnet. Denne særlige chikaneform genkendes også i Mødrehjælpen, på kvindekrisecentrene og hos Dansk Anti-Stalking Forening. En fagperson fra Mødrehjælpen giver disse eksempler på, hvordan børn bruges i stalkingen:

”Det kan f.eks. være, at han pludselig begynder at dukke op på skolen, og så har han meldt sig ind i skolebestyrelsen, og det har han aldrig nogensinde gjort før. Så finder man pludselig ud af, at kontakten til de der SFO-pædagoger er blevet lidt underlig, og så er det fordi, at han har været og snakket med dem sådan uden for skoleregi. Lige pludselig kan hun [den stalkingramte] ikke finde meddelelser, som bliver lagt i lommerne eller i tasken hos børnene, så det er fordi, at han har været nede på skolen og fjernede sedlerne, så hun ikke kan følge med i, hvad der sker på skolen. Så det er den her langsomme fornemmelse af, at han hele tiden er overalt. [...] At blive ved med at skrive breve

til statsforvaltningen og blive ved med at anke og bruge de officielle instanser som slagmark, det er i mine øjne også chikane. Og det er i hvert fald ikke nødvendigvis til gode for børnene. Det er altså noget, jeg synes, at vi har set i stigende grad herinde, at man bruger de officielle instanser til at udøve sin magt.”

(Karen, Mødrehjælpen)

I Danmark har der siden 2007 været en forældreansvarslov, der som udgangspunkt giver forældrene fælles forældremyndighed. Loven blev vedtaget med det formål at styrke barnets ret til begge forældre og har således gjort det muligt at dømme forældrepar ved domstolene til fælles forældremyndighed mod den ene forælders vilje (Ottosen & Stage 2011). I nærværende undersøgelse har fire af de udsatte fælles forældremyndighed med stalkeren, og to har fuld forældremyndighed. Fem af de udsatte har haft samværs- og/eller forældremyndighedssager i statsforvaltningen og retten. I disse tilfælde har der været adskillige og ofte årelange sagsforløb, hvor samværs sagen har været genoptaget flere gange i statsforvaltningen. Denne gruppe stalkingramte har alle været udsat for psykisk vold og enkelte også fysisk vold i parforholdet. Samme udsatte giver udtryk for, at de generelt har oplevet det som svært at forhandle og samarbejde med stalkeren om samværet, da de har været bange for stalkeren og for at miste barnet.

Denne problematik genfindes også i en artikel af to britiske forskere, der har beskrevet, hvordan man ved at give fælles forældremyndighed i skilsmisse/separations sager ikke tager højde for sager, hvor der var partnervold. De mener, at fælles forældremyndighed gør den voldsudsatte forælder mere sårbar over for stalkeren, da denne kan opretholde en legal kontakt til den udsatte gennem en samværsordning. Ydermere indtager den udsatte ofte en skrøbelig position i forhold til at forhandle med stalkeren om samværsret (Hester & Radford 1992).

I evalueringen af forældreansvarsloven fra 2011 beskriver Familiestyrelsen, hvordan ’tunge samværs sager’, hvor påstande om

vold, grænseoverskridende handlinger og samarbejdschikane indgår, ofte er præget af forældrenes polariserede opfattelse af sagen, et længere sagsforløb og flere afgørelser truffet i statsforvaltningen og retten (Familiestyrelsen 2011). Endvidere fremgår det af evalueringen, at dobbelt så mange forældre som dommere lægger vold til grund for en sag, hvilket kunne skyldes, at det kan være svært for den udsatte at bevise volden (Ottosen & Stage 2011). Mødrehjælpen erfarer ligeledes, at det i sager med partnervold (og ligeledes i tilfælde med efterfølgende stalking) kan være svært for den udsatte part at bevise volden og dermed få sagen behandlet i statsforvaltningen/retten derefter (Mødrehjælpen 2011).

For de stalkingramte i nærværende undersøgelsen har det været særligt svært at bevise, at der har været psykisk vold i parforholdet. Denne gruppe stalkingramte erfarede også, at stalkeren kontinuerligt forsøgte at tegne et billede af den udsatte som en uegnet forælder på grund af psykisk sygdom/ustabilitet. Dette foregik bl.a. ved, at stalkeren tog kontakt til den udsattes egen læge, børnenes institution og/eller de sociale myndigheder. Denne stalkingform betegnes i litteraturen om partnervold som 'gaslighting'¹², da den typisk begynder som en form for psykisk vold i parforholdet (Whiting et al. 2012).

"Han begynder den psykiske terrorisering allerede lige efter, jeg er blevet gravid. Han var uinteressert i graviditeten. Der var ikke nogen, der vidste det, indtil det øjeblik jeg fødte. Hans venner vidste ikke, at jeg var gravid, og han ville ikke fortælle det til nogen. Det hele skulle holdes skjult, og jeg skulle holdes adskilt. Og så fortæller han sygehuset, at jeg er psykisk syg.

[Efter forholdets ophør] fortæller han dem [myndighederne], at jeg er psykisk syg, og at jeg går til alternative behandlingsformer, og at det er sådan noget hekseri. [...] Han forsøger hele

tiden at fortælle dem [myndighederne], at han er den gode i det her, og jeg er den der psykisk ustabile. Det er hans verdensbillede."
(Gunvor, 51 år)

De udsatte beskriver også, hvordan deres børn fortæller, at stalkeren tegner et billede af den udsatte som psykisk syg. Én oplevede eksempelvis, at hendes barn kom hjem og sagde: "[far] har sagt, at jeg ikke har en mor som andre børn, og at der er noget helt galt med dig, at du er syg og sådan noget, og du slet ikke er, som du skal være." På den måde får stalkingen ikke kun konsekvenser for den udsatte, men også i høj grad for dennes barn/børn.

En mindre del af de partnerstalkingramte, der har fælles barn med stalkeren, har sammen med barnets daginstitution haft mistanke om, at stalkeren har begået seksuelle overgreb mod barnet. Det skal understreges, at ingen af de udsatte opfattede stalkeren som pædofil. I stedet tolkede de handlingerne som en måde at chikanere den udsatte på igennem barnet. I denne undersøgelse var alle mistanker om seksuelle overgreb blevet anmeldt til de sociale myndigheder. I to tilfælde resulterede børnesagkyndige undersøgelser i, at stalkeren fik overvåget samvær, ingen af stalkerne tog dog imod samværet.

Sammenhængen mellem karakter og relation

Nærværende undersøgelse viser, at der er en sammenhæng mellem stalkingens karakter og relationen mellem den udsatte og stalkeren. De, der var udsat for partnerstalking og stalking af en bekendt, blev typisk udsat for flere og grovere stalkingteknikker end de, der blev udsat for stalking af en ukendt. Dog var der også en enkelt undtagelse blandt de med en ukendt stalker.

Partnerstalking adskiller sig fra de to andre typer stalking på mængden af stalkingtaktikker og den særlige form for chikane via fælles børn. Samme tendens genfindes i udenlandske undersøgelser (Logan & Walker 2009). Brugen af rygtespredning og trusler er langt mere udbredt blandt de partnerstalking-

¹² Se afsnittet om 'Det voldelige parforhold' s. 26 og fodnote 8 for en definition af denne stalking/voldsform. Da taktikken forekommer både under og efter forholdet, beskrives det både som en voldsform og en form for stalking.

ramte end blandt de andre udsatte. Det skyldes, at disse stalkingtaktikker ofte forudsætter, at stalkeren har et forudgående kendskab til den udsatte.

Hos Mødrehjælpen ser man også en sammenhæng mellem stalkingens karakter og den stalkingramtes socio-økonomiske baggrund. De veluddannede stalkere har tilsyneladende adgang til andre metoder i kraft af deres sociale netværk, hvilket betyder, at de kan udøve en mere subtil form for stalking, der kan være sværere for de udsatte at dokumentere og anmelde.

Stalkingens intensitet og dynamik

Stalkingens intensitet er den frekvens og hyppighed, der er i stalkerens handlinger, mens stalkingens dynamik er udtryk for det samspil, der er mellem intensiteten og forskellige omstændigheder i stalkingforløbet. På baggrund af tidslinjerne udarbejdet sammen med interviewpersonerne i de individuelle interview blev det muligt at visualisere de mange forskelligartede stalkingforløb. Tidslinjerne viser, at intensiteten kan være meget forskellig fra forløb til forløb og også meget skiftende i det enkelte stalkingforløb. Nogle interviewpersoner fortæller om en stabil og jævn intensitet, mens andre beskriver, at de har oplevet, at stalkingen tog til i nogle perioder og aftog i andre. Tidslinjerne viser, at den skiftende intensitet er uafhængig af relationen mellem stalker og udsat.

I enkelte tilfælde ændrede stalkingen intensitet i takt med, at de udsatte anmeldte stalkeren til politiet, boligforeningen eller de sociale myndigheder. I disse tilfælde kan der således identificeres en særlig dynamik i forløbet, hvor stalkingen intensiveres efter anmeldelsen. Dette opfatter de udsatte generelt som en form for hævnaktion. Som en partnerstalkingramt fortæller: *”Jamen, der kommer altid en efterreaktion [når jeg anmeldte ham], og den kunne så enten være min bil, der blev punkteret, eller noget puttet ind i postkassen.”* Andre oplevede, at stalkingen aftog i forbindelse med en politianmeldelse, hvis der blev givet en formaning.

Nogle stalkingramte oplevede en sti-

gende intensitet i forløbet i takt med f.eks. brugen af en proxystalker, og en enkelt oplevede, at stalkingens intensitet var forbundet med den udsattes geografiske placering.

Interviewer: ”Så der kunne være pause i et par dage?”

Elise: ”Ja, og også enkelte hele uger, og så startede det op igen. Men jeg synes ikke, der var noget system i det. Der var kun det system, at vedkommende vidste, hvor jeg var henne, fordi der blev kun ringet til mig, når jeg var hjemme, så jeg prøvede jo så at gemme min bil på en anden parkeringsplads for at teste om, vedkommende så ikke ringede. Og det gjorde vedkommende ikke, så det gav pote, at jeg gemte den.”

(Elise, 46 år)

Generelt oplevede alle pauser i stalkingen. Pauserne kunne variere fra et par dage til et par måneder og tilføjede en særlig dimension, da de længerevarende pauser ofte fik den udsatte til håbe, at stalkingen var ophørt. Af den grund kunne det derfor opleves som forværende, når stalkingen begyndte igen. For en stor del af interviewpersonerne har den skiftende intensitet således betydet en vis usikkerhed om stalkingens ophør. Interviewpersonernes italesættelse af denne usikkerhed tydeliggør, at stalking er et fænomen, der påvirker den udsatte længere, end stalkingen reelt set står på. I de tilfælde, hvor stalkingen formodes at være hørt op, var det typisk sket i forbindelse med en faldende intensitet, hvor stalkingen oplevedes som udfasende.

Opsummering

- Mere end halvdelen af de udsatte har været udsat for overvågning. Hyppigst foregår det blandt de udsatte med en intim relation til stalkeren. Undersøgelsen viser, at de hyppigste overvågningsformer er fysisk forfølgelse ved eksempelvis at køre efter eller holde øje med den udsatte fra gaden eller bygninger tæt på dennes bopæl.

- Alle stalkingramte har været udsat for chikane. Chikaneformerne er meget varierede og spænder fra telefonopkald til grov fysisk vold og mere subtile former som trusler, rygtespredning og falske anmeldelser til myndigheder. Chikane via fælles børn er en særlig chikaneform, der kun forekommer blandt de partnerstalkingramte, der har barn med stalkeren, og foregår typisk i forbindelse med samværsordningen.
- I datamaterialet er der en klar sammenhæng mellem stalkingens karakter og relationen mellem udsat og stalker. De, der blev udsat for stalking i en intim eller bekendt relation, har generelt oplevet flere og grovere stalkingtaktikker, end når stalkeren var ukendt. Brugen af rygtespredning og trusler er f.eks. langt mere udbredt blandt de partnerstalkingramte end de andre udsatte. Dog er hyppigheden i kontaktforsøgene ikke en forskelsmarkør imellem de forskellige stalkingtyper.
- Intensiteten kan variere meget fra forløb til forløb og i det enkelte stalkingforløb. Generelt oplevede alle pauser i stalkingforløbet, fra få dages varighed og op til et par måneder. Den skiftende intensitet var anledning til stor usikkerhed blandt interviewpersonerne om stalkingens ophør.

Forholdet mellem at erfare og håndtere stalking

I dette kapitel ser vi nærmere på forholdet mellem, hvordan de udsatte oplever stalkingen, og den måde de vælger at håndtere den på. Det beskrives også, hvilken indflydelse forholdet mellem stalker og udsat har på de udsattes måde at håndtere fænomenet på. Overordnet skelnes der imellem den *interne håndtering* af stalking, der vedrører den måde, den udsatte forsøger at håndtere stalkingen på gennem ændring af adfærd og rutiner, og den *eksterne håndtering*, der vedrører de uformelle og formelle veje, som den udsatte går til for at få støtte og hjælp fra andre.

Selvregulering – den interne håndtering

Uforudsigelighed fremstår som en særlig grundbetingelse for stalking som fænomen og vedrører stalkingens karakter, varighed og for nogles vedkommende også stalkerens identitet. Uforudsigeligheden i stalkingens karakter oplever de udsatte uafhængigt af den relation, de har til stalkeren. Tanker om, hvad stalkeren kan finde på næste gang, bidrager til en latent frygt blandt en stor del af de udsatte. Som en stalkingramt fortæller: *”man forsøger at forholde sig konstruktivt og fornuftigt til sin egen tankevirkksomhed, men fordi man er overrasket over, hvad der er foregået, så er man nervøs for, hvad det næste er, så uanset hvor konstruktivt man forholder sig til det, så kan man ikke, og tankerne løber lidt af med én, hvad nu hvis han pludselig står og ringer på?”* For de, der blev udsat for stalking af en ukendt, var uvisheden ikke alene rettet mod de mulige handlinger, men også mod stalkerens identitet.

Susan: ”Det var ubehageligt, synes jeg, at man ikke vidste, hvem det var. Jeg kunne møde ham ude på gaden, jeg kunne møde ham i byen. Det kunne være en af kunderne på arbejdet, det kunne være mange ting. Det var det, jeg spekulerede mest over – uvisheden over ikke at vide, hvem det var.”

Interviewer: ”Var du bange?”

Susan: ”Lidt bange er man vel. Mest fordi jeg ikke kunne vide, om det var en stor pumpet gut, en gammel én, én der gerne ville voldtage mig, eller en ung én, der bare gjorde det for sjov.”

(Susan, 22 år)

Den latente frygt genfinder man også i undersøgelser om partnervold, hvor den konstante mulighed for fysisk vold kan udvikle sig til den dominerende voldsform. Således beskriver den norske voldsforsker og psykolog Per Isdal latent vold som *’en vold der virker bare i kraft af sin mulighed [...] Risikoen for ny vold vil kunne styre alt de udsatte gør og foretar seg, alt bliver strategisk atferd for å unngå ny vold.’* (Isdal 2000). På samme måde som latent vold, er også uvisheden om stalkerens næste handling og timingen af denne kendetegnende for stalking-fænomens særlige beskaffenhed, og det påvirker også i høj grad de udsattes måde at håndtere det på. I lighed med Isdals beskrivelse af voldsudsattes strategiske adfærd tilegnede de stalkingramte i denne undersøgelse sig også særlige måder at håndtere stalkingen på.

Det Foucault inspirerede selvreguleringsbegreb kan i den forbindelse illustrere sammenhængen mellem, hvordan de stalkingramte oplever og handler på fænomenet (Foucault 1995). De stalkingramtes bevidsthed om den konstante mulighed for at blive overvåget og chikaneret af stalkeren medfører, at de ændrer og begrænser deres adfærd. I undersøgelsen tilkendegiver hovedparten af de udsatte, at oplevelsen af uforudsigelighed og overvågning er det, der skræmmer dem mest og derfor får størst indvirkning på den måde, de vælger at håndtere stalkingen på. Som en udsat fortæller: *”Det eneste, der er forudsigeligt ved ham, er, at han er*

uforudsigelig. Han gør aldrig noget to gange. Han ved godt, at gør man noget to gange, så har man et spor. Og det er det, der er så psykologisk udmattende ved ham, at han altid

gør noget nyt.” Denne allestedsnærværende uvished og den konstante mulige overvågning leder således til forskellige former for selvregulering blandt de udsatte.

Der er et stort spænd i de udsattes selvregulering, og datamaterialet viser, at der er en sammenhæng mellem stalkingens karakter og den udsattes måder at selvregulere på. De, der udsættes for en grovere form for stalking, regulerer typisk deres handle-mønstre i mere end de, der udsættes for mildere former for stalking. Dette forhold hænger blandt andet sammen med, at den udsatte er blevet bekendt med, hvad stalkeren eventuelt ville være i stand til at gøre.

Selvreguleringen kan få store konsekvenser for den stalkingramtes familieliv og livskvalitet, da det indskrænker den udsattes grundlæggende ret til frihed. På den måde kommer stalkingen til at fungere som en subtil kontrolmetode. Nogle af de typiske ændringer, som de stalkingramte foretog sig, var i deres bevægelsesfrihed og sociale liv. Det vil sige, at de afholdt sig fra at besøge familie og venner, dyrke fritidsaktiviteter og gå i byen. Som en ansat fra mandecentret forklarer: ”Jamen, de [stalkingramte] bliver jo ramt på deres frihed. Det er jo eksistentielt. De får håndjern på og bliver i den grad berøvet en del af deres frihed og i de helt grove tilfælde det hele.” Hovedparten af de stalkingramte tilegner sig således nye rutiner for at undgå stalkeren. For en del udsatte har disse rutiner indgribende konsekvenser for deres måde at leve på.

Interviewer: ”Er der nogen ting, du gør anderledes eller er holdt op med at gøre?”

Britta: ”For at kunne overleve i det [stalkingen] og føle, at man har en lille smule magt og kontrol over sit eget liv,

er man nødt til at have nogle sikkerhedsrutiner. For eksempel har jeg en rutine omkring, at mine ting skal være pakket sådan sammen, at jeg ville kunne komme ud af vagten. Jeg har altid min telefon indstillet sådan, at jeg kan få fat i politiet. Jeg går ikke udenfor, når det er mørkt. Og så kigger man sig altid en ekstra gang over skulderen. Har han opdaget, hvor mit arbejde er? Følger han efter mig nu? Og så må man bare sige til sig selv, at jeg har lov til at have det her liv, selvom han gør det. Jeg må leve mit liv, og så må jeg prøve at reagere, når det går løs. [...]”

Interviewer: ”Er der andet, du ikke gør?”
Britta: ”Ja, det kan være sådan noget som at gå i bad og lade alle døre og vinduer stå åbne. Min computer har jeg meget sikre regler for, hvad jeg foretager mig. Jeg er ikke i rum som Messenger og Facebook, det er jeg stoppet med. Det er alt for farligt. Der er også mange venner, jeg har mistet på det, fordi jeg ikke kan fortælle om det.”

(Britta, 32 år)

Det er et gennemgående træk, at de stalkingramte tilegner sig et undgåelsesmønster i deres adfærd. Det kan være at undlade at besvare opkald med ukendt nummer, parkere tæt ved bopæl og arbejde, handle i de lokale butikker eller færdes alene om aftenen. Enkelte ændrede også deres påklædning for ikke at blive genkendt af stalkeren eller for ikke at tiltrække sig opmærksomhed. Som en fortæller: ”Vi færdes ude i det offentlige rum i forklædning og sørger hele tiden for at skifte

busruter og begrænse vores færden. Så det er jo noget, der har præget os helt ned i hverdagen i forhold til, hvad tøj skal jeg have på for ikke at blive set, over til løberute.” Enkelte havde valgt at gå under jorden for at få stalkeren til at glemme den udsatte. At flygte var dog ikke muligt for de stalkingramte, der har fælles barn, da det fordrer nogen form for kontakt mellem parterne omkring barnet.

Den foregribende opmærksomhed

Den konstante uforudsigelighed får mange udsatte til at orientere sig prospektivt for at foregribe stalkerens handlinger. Det vil sige, at de har en særlig opmærksomhed rettet mod den nære fremtid. En af de stalkingramte beskriver denne særlige foregribende opmærksomhed således: ”Man fik sådan en sjette sans nærmest, hvor du hele tiden har øjnene med dig alle vegne. Er der nogen i nærheden, eller er der ikke nogen i nærheden? Står der nogen? Står han der, hvor han plejer at stå?”. På den måde får forestillinger om stalkerens mulige handlinger en indvirkning på de udsattes måde at leve på.

”[...] Jeg kan ikke lide at miste kontrollen. Jeg vil gerne vide ting nu, og jeg bruger enorme ressourcer og energi på at forudse, hvad kan der ske. Hvis nu jeg gør sådan, så kan der ligge en mand på lur der. Det skal jeg være opmærksom på [griner]. Jeg er bange for at blive overrumplet [...]”
(Signe, 51 år)

For mange af de stalkingramte handler selvreguleringen således om at genvinde kontrollen over deres liv, selvom det betyder en indskrænkning i deres handlerum.

Hjælp og støtte – den eksterne håndtering

Foruden den interne måde at håndtere stalkingen på, som involverer en ændring og begrænsning i handlemønstre og rutiner for den stalkingramte selv og dennes eventuelle familie, forsøger en stor del af de stalkingramte i undersøgelsen også at opsøge hjælp på forskellig vis. Litteraturen om stalking

peger på, at mange stalkingramte først sent i forløbet involverer andre i stalkingen (Modena Group on Stalking 2009). Nærværende undersøgelse viser imidlertid, at hovedparten af de udsatte har valgt at opsøge hjælp og støtte relativt tidligt i forløbet. På baggrund af datamaterialet kan der skelnes imellem *uformelle* og *formelle* håndteringsstrategier, som de stalkingramte benytter. De *uformelle* strategier inkluderer netværk som familie, venner og kollegaer og er den primære støtte for de udsatte og benyttes derfor typisk før de formelle strategier. De *formelle* strategier involverer professionelle, organisationer og myndigheder. De kontaktes senere i forløbet, når den udsatte erfarer, at han/hun ikke kan stoppe stalkeren. Dette falder ofte sammen med erkendelsen af stalkingen som problematisk og intimiderende.

I lighed med den interne håndtering er der i den eksterne håndtering en stærk sammenhæng mellem karakteren af stalkingen og behovet for hjælp og støtte. I det følgende beskrives de uformelle og formelle former for støtte, som de udsatte har opsøgt for at håndtere stalkingen og dens følgevirkninger.

Tabel 4.

Håndteringsstrategier fordelt på relationen mellem stalker og udsat.

Relation	Intim relation	Bekendt relation	Ukendt relation
HÅNTERINGSSTRATEGI			
UFORMELLE STRATEGIER			
Fortalt familie/venner/kollegaer			
Fortalt naboer/bekendte			
Opsøgt tidligere kæresten til stalkeren			
Opsøgt stalkerens familie			
Opsøgt/dannet netværk med andre stalkingramte			
Selvtægt eller er blevet opfordret hertil			
FORMELLE STRATEGIER			
Opsøgt politiet			
Opsøgt kommunen, kriminalforsorgen eller psykiatrien			
Opsøgt egen læge			
Opsøgt psykolog			
Opsøgt organisationer f.eks. Mødrehjælpen og Offerrådgivningen			
Opsøgt krisecenter			
Opsøgt Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning			
Opsøgt advokat			
Opsøgt boligforening			

De uformelle håndteringsstrategier

Alle de stalkingramte har benyttet sig af én eller flere af de uformelle håndteringsstrategier. Hyppigst er brugen af familie, venner og kollegaer. Undersøgelsen viser, at de partnerstalkingramte i højere grad end andre udsatte benytter andre uformelle strategier end familie, venner og kollegaer.

Familie, venner og andre bekendte

I lighed med andre undersøgelser af stalking er familie, venner og kollegaer den primære uformelle støtte for de stalkingramte (Brewster 1998; Logan *et al.* 2006). Typisk er familie, venner og/eller kollegaer de første, som de udsatte involverer i stalkingen. Dette sker ofte før, de udsatte erkender stalkingen som problematisk og identificerer adfærden som stalking. De stalkingramte efterspørger konkrete praktiske råd, psykisk støtte og anerkendelse. For de udsatte er det således

vigtigt at kunne dele oplevelserne med deres nærmeste og få bekræftet, at stalkingen ikke er normal adfærd. Flere af de stalkingramte fortæller, hvordan de har fået opbakning hos både familie og venner: ”De [vennerne] synes jo, at det var forfærdeligt, men de var meget flinke til at sige, hvis de så ham et eller andet sted. Så skrev de til mig, ’han er dér og dér’. Hvis de så ham ude foran Føtex, så skulle jeg selvfølgelig ikke gå i Føtex. Så de skrev for at advare mig.”

Kollegaer og arbejdsplads fremhæves også som en særlig støtte. I flere tilfælde er arbejdspladsen gået ind i sagen, enten ved direkte at bede stalkeren om at holde sig fra den udsatte eller ved at tilbyde den udsatte psykologbistand eller juridisk rådgivning. I ét tilfælde, hvor den udsatte blev stalket af en kollega, blev stalkeren afskediget. Humor kan også være en måde at håndtere stalkingen på i fællesskab med venner og kollegaer. Flere

fortæller, hvordan venner og kollegaers drillerier og vittigheder om stalkeren bliver en måde at håndtere stalkingen på og gøre den mere overkommelig og undgå at blive nedstemt over situationen. Som én udtrykker: *"Heldigvis har vi, mine veninder og venner, kunnet grine af det. Altså lave lidt sjovt med det, jeg tror, det er det, der har reddet det mange gange."* De fælles vittigheder har også givet den udsatte følelsen af at blive troet på.

Enkelte af de udsatte har dog valgt ikke at dele deres oplevelser med familie og/eller venner. Det har enten været fordi, stalkeren var en fælles bekendt, eller fordi den udsatte har følt, at stalkingen var skamfuld, og at vedkommende selv har været skyld heri:

Britta: "Jeg tør ikke engang at dele det med min familie. Den eneste, jeg deler det med, er min nære ven."

Interviewer: "Og hvordan kan det være?"

Britta: "Jeg tør ikke."

Interviewer: "Hvad er du bange for?"

Britta: "Jeg er skamfuld, fordi jeg ikke selv har gjort det, jeg burde have gjort med min fornuft. Men man reagerer fuldstændigt anderledes, når man er i chok. Så jeg føler heller ikke, at jeg kan stole på mig selv, og det skammer jeg mig over."

Interviewer: "Hvad tænkte du, at du burde have gjort?"

Britta: "I starten bilder jeg jo mig selv ind, at jeg burde have set signaler på det her, og at det er fuldstændigt vanvittigt. Jeg tænker, at det hele er mit ansvar, og at det er min skyld. Og jeg er bange, meget, meget bange for ham."

(Britta, 32 år)

Følelsen af skyld er mest udbredt blandt de partnerstalkingramte, da de føler et eget ansvar over at have valgt en kæreste, der efterfølgende kunne finde på at stalke dem.

Halvdelen af de stalkingramte har også valgt at fortælle naboer eller bekendte om stalkingen, således at de er oplyst om stalkerens intentioner og derved kan undlade at oplyse stalkeren om den udsattes færden

eller uforvarende lukke stalkeren ind i ejendommen.

Stalkerens ekskæreste og familie

En del af de partnerstalkingramte fortæller, at de har valgt at kontakte stalkerens tidligere kærester eller er blevet kontaktet af disse for at høre, om stalkeren også har udsat dem for chikane og overvågning. I hovedparten af tilfældene havde ekskæresterne også oplevet stalking, og i enkelte tilfælde stalkede denne flere af sine ekskærester samtidig. For de partnerstalkingramte har det bekræftet dem i, at stalkerens adfærd er afvigende og forkert, og det har givet dem en styrke at vide, at de ikke var alene om at blive udsat for stalking. Som én fortæller: *"Så på et tidspunkt får jeg så kontakt til nogle af de andre kvinder, og én af dem får jeg et nært forhold til. Hun er også skrækslagen over ham. [...] Den ene kvinde, jeg kontakter, har to sønner med ham. Hun må kæmpe med statsforvaltningen med chikane og henvendelser fra læger, der siger, at hun er sindssyg."*

Nogle få har valgt at tage kontakt til stalkerens familie med det formål at få familiens hjælp til at stoppe stalkeren og få personen til at indse, at adfærd er forkert. I to af tilfældene mente familien dog ikke, at stalkerens adfærd var forkert, og det lykkedes ikke i nogen tilfælde at stoppe stalkeren ved at tage kontakt til familien.

Netværk med andre stalkingramte

En del af de partnerstalkingramte kvinder er med i forskellige uformelle netværksgrupper for stalkingramte. Kvinderne kender til forskellige netværksgrupper, som de eller stalkingramte, de kender, er en del af. Netværksgrupperne er typisk dannet af en eller flere udsatte, der har fået kontakt til andre stalkingramte via internettet og herigenom dannet et mere eller mindre løst sammenhængende netværk. Nogle af netværksgrupperne har chikane via fælles børn som omdrejningspunkt, og andre har det at være 'offer' for en psykisk voldelig mand, mens enkelte har stalking som fællesnævner. Netværksgrupperne er generelt for både mænd og kvinder, men erfaringerne er, at hovedpar-

ten i grupperne er kvinder. Netværksgrupperne er meget påpasselige med hvem, der lukkes ind, da stalkere kan forsøge at få kontakt til udsatte gennem netværksgrupperne.

Netværksgrupperne er netbaserede, hvilket vil sige, at de udsatte kun kommunikerer, med hinanden via en særlig internet-side eller via email. De udsatte i nærværende undersøgelse kender ikke alle personerne i de netværk, som de er en del af, og kun få har mødt andre brugere personligt. For de udsatte er der flere formål med at være en del af netværksgrupperne. Først og fremmest føler de sig anerkendt, idet de kan spejle deres historie i hinandens erfaringer, og flere fortæller, at de får energi af at høre, hvordan andre udsatte klarer sig og håndterer deres situation. Som én fortæller: *"Bare dét at man møder forståelse fra dag ét. Du skal ikke hele tiden forklare, 'jamen, stalking det er...', fordi nogen [uden for netværket] siger, 'jamen, det er da kun noget, de kendte bliver', men nej, der er flest, der ikke er kendt, der bliver det [stalket]."* Ud over forståelse og anerkendelse fungerer netværksgrupperne også som erfaringsbaserede rådgivningssteder. De udsatte bruger således hinanden til at få råd og vejledning om helt praktiske og konkrete problemstillinger i forbindelse med stalkeren eller myndigheder i børnesamværsager.

Interviewer: "Hvad gør det for dig at være med i sådan en gruppe?"

Helene: "Det gør, at hvis man har et problem, så er der måske nogen, der kan hjælpe én. For eksempel kan jeg se, at der er nogle derinde, som skriver, 'hvordan kan jeg usynliggøre mig selv på Facebook?' eller 'er der nogen, der har erfaringer med det og det?'. Der er altid nogen, der har en erfaring med det – god eller dårlig. Eller også er det netop at komme af med nogle af frustrationerne, som man har. 'Er det kun min politikreds, der er sådan og sådan?' [...] Jeg startede med at skrive min historie derinde, og det hjalp mig at komme af med den."

(Helene, 42 år)

Foruden de partnerstalkingramte som er med i en netværksgruppe, har flere af de andre udsatte efterspurgt netværk for stalkingramte som en form for støtte.

Selvtægt og sikkerhedsforanstaltninger

"I andre sager der har vi jo bedre redskaber til at stoppe folk, der kan vi jo gå ud og anholde dem, og vi kan give dem en bødestraf hurtigt, som måske hjælper. I de her sager er det sådan en langvarig proces. Og man kan synes, at det er synd for offeret, at vi ikke kan gøre mere, fordi man kan godt sætte sig ind i deres situation. Hvad fanden ville man selv gøre, hvis man blev forfulgt. Så er man jo nærmest nødt til at gribe til selvtægt og gøre et eller andet og gå ud og give dem et par flade for at stoppe det, for der er jo ikke andre muligheder."

(Søren, politiet)

Selvtægt i denne kontekst skal ikke forstås som en måde for den udsatte at straffe stalkeren på, men skal i stedet opfattes som et forsøg på at få stalkingen til at ophøre. Enkelte af de stalkingramte beskriver, at de enten selv har grebet til det, man vil kunne kalde selvtægt, eller at de er blevet rådet af bekendte eller myndigheds personer til at gribe hertil. Dette er typisk sket, efter politiet har meddelt, at de ikke er i stand til at beskytte den udsatte. En udsat fortæller her, hvordan hun kontaktede nogle naboer, efter at stalkeren havde overfaldet hende.

"Jeg begyndte at blive bange, for jeg kunne godt se, at jeg boede isoleret, og jeg havde ingen våben. Jeg tænkte, hvis han kommer, så dør jeg jo. Så er jeg død. Politiet kan heller ikke nå at komme frem. Så jeg kørte ned til et hus lidt væk. Jeg vidste ikke hvem, der boede dér, men det var heldigvis sådan nogle pumpe typer. Jeg spurgte, om de ikke ville hjælpe mig, og det skulle de nok. Jeg fik flere telefonnumre, jeg kunne ringe til. No time, og de ville være der inden for fem minutter. Jeg sagde, 'det er jeg sim-

pelthen så glad for at vide, for politiet, dem kan jeg ikke regne med'. Det gav en vis tryghed, for jeg var så bange for at være der."

(Signe, 51 år)

Nogle få har fået hjælp af venner eller familiemedlemmer til at stoppe stalkeren. En udsat fik hjælp af familien til at stoppe stalkeren: "[...] Jeg er ret sikker på, at han [nevø] har taget nogle af sine venner, og så har de truet ham [stalkeren] med, at hvis han bliver ved, så var det slut eller et eller andet hårdt. Men det stoppede."

En enkelt af de stalkingramte er også indirekte blevet opfordret til selvtægt af politiet. Et par af efterforskerne i denne undersøgelse har også givet udtryk for, at de forstår den magtesløshed, der driver folk til selvtægt. Selvtægt hører dog til sjældenhederne, og det er kun ganske få af de stalkingramte, der har valgt at forsøge at stoppe stalkeren på den måde. Enkelte af de udsatte har anskaffet sig en peberspray eller en hund for at have nogen form for beskyttelse mod stalkeren og genetablere følelsen af tryghed i hjemmet. Som en partnerstalkingramt fortæller: "Nu har jeg min store hund, og hun er meget aggressiv over for mænd. Hun gør meget, når der er noget, der ikke er, som det skal være. Hende er jeg utroligt glad for. Det gør mig tryk at have hende. Hun er min vagthund." En anden har lært selvforsvar, hvilket også genfindes i andre stalkingstudier som en særlig måde at afhjælpe de udsattes følelse af sårbarhed og magtesløshed (Mullen *et al.* 2009).

De formelle håndteringsstrategier

Det er primært de partnerstalkingramte, der benytter sig af de formelle håndteringsstrategier, med undtagelse af henvendelse til politiet, hvor alle relationstyper er jævnt repræsenteret. Således tegner datamaterialet et billede af, at de udsattes brug af formelle håndteringsmuligheder i høj grad afhænger af stalkingens karakter, men også af den relation, der er mellem stalker og udsat.

Politiet og retssystemet

Den mest udbredte af de formelle håndte-

ringsstrategier er henvendelse til politiet. Næsten alle uanset relation til stalkeren har henvendt sig hertil med det formål at få stalkingen stoppet. I datamaterialet er der en tendens til, at jo tidligere den udsatte erkender stalkingen som problematisk, desto tidligere opsøges politiet. De, der har en ukendt relation til stalkeren, opsøger generelt politiet tidligere end de, der har haft en intim eller bekendt relation til stalkeren. Det skyldes dels, at udsatte med en intim eller bekendt relation til stalkeren ofte er mere overbærende over for stalkeren og håber, at personen vil stoppe igen, og dels at de føler skyld og mener, at de selv bærer en del ansvaret for at få stalkingen stoppet. Nogle få af de udsatte har ikke henvendt sig til politiet, da de ikke opfattede stalkingen som alvorlig eller ikke mente, at politiet ville kunne hjælpe dem. Undersøgelsen viser således, at der blandt de stalkingramte er en vis usikkerhed omkring, hvor meget der skal til, før politiet kan gribe ind over for stalkeren.

Godt halvdelen af de stalkingramte, der har henvendt sig til politiet, har udtrykt tilfredshed med politiets håndtering af sagen, mens den anden halvdel ikke har været tilfreds hermed. Det afgørende for de udsattes tilfreds- eller utilfredshed har været, om de har følt sig anerkendt af politiet. Årsagen til de udsattes forskellige (u)tilfredshed er en kombination af: forskellig efterforskningspraksis, betjentenes forståelse af fænomenet stalking på den enkelte politistation, og manglende muligheder for at retsforfølge stalkeren.

De tilfredse stalkingramte

Det findes ingen gennemgående træk mellem de sager, hvor de udsatte har været tilfredse med politiets håndtering, og sagerne er af meget varierende karakter. Nogle har følt sig truet på livet, mens andre har følt sig chikaneret i mindre grad. Fælles for de udsatte, der har været tilfredse med politiets håndtering, er, at de har oplevet at blive anerkendt og mødt med forståelse.

"Jeg føler, at jeg har politiets opbakning, og det siger jeg også fordi, jeg oplever,

at mange i netværket føler sig svigtet af politiet. Og der tænker jeg bare, at de [politiet] har været så rådgivende og vejledende omkring, hvad de synes, jeg skulle gøre, også i forhold til det med hemmelig adresse og alt det her – altså de har virkelig hjulpet.

[...] jeg tror, at det var dem [politiet], der gav mig troen på, at jeg ikke bare er skør i mit hoved, for det var måske den følelse, jeg selv gik med.”
(Dorte, 36 år)

I halvdelen af disse tilfælde gik politiet videre med den udsattes sag og udstedte et tilhold mod stalkeren, og i de andre sager tog politiet kontakt til stalkeren og gav ham en uformel advarsel. Tilholdet er typisk udstedt i de sager, hvor stalkeren har udøvet fysisk vold eller hærværk. I næsten alle tilfælde er tilholdet blevet overtrådt af stalkeren, der som følge heraf er blevet idømt dagsbøder og i en sag fængselsstraf.

I de sager, hvor der er oprettet en såkaldt *hændelse*¹³, har politiet vurderet, at handlingerne ikke har været tilstrækkelige til at starte en sag op hos politiet. I stedet er de blevet informeret om at henvende sig, hvis der sker mere. Når de udsatte alligevel har været tilfredse med politiet trods manglende indgriben, er det på grund af stalkingens mindre grove karakter og den imødekommenhed og anerkendelse, som de har oplevet hos politiet. Kombinationen af at de ikke direkte har følt sig truet af personen og forståelsen for politiets manglende beføjelser er ofte baggrunden for, at de tilkendegiver, at de er blevet velmødt hos politiet.

De utilfredse stalkingramte

I de sager, hvor de udsatte *ikke* har været tilfreds med politiets håndtering, skyldes det ofte manglende imødekommenhed og anerkendelse af situationens alvor samt ringe muligheder for at gribe ind over for stalkeren. I modsætning til de stalkingramte, der har været tilfredse med politiet, er der en overre-

præsentation af sager med fysisk vold blandt de utilfredse stalkingramte. En del af sagerne udgøres af de partnerstalkingramte, der har børn med stalkeren, og som alle har været udsat for psykisk vold i parholdet og enkelte også fysisk vold. Denne gruppe af stalkingramte har alle oplevet, at det var svært at få hjælp fra politiet, bl.a. fordi de har børn med stalkeren. På baggrund af interviewene med de stalkingramte og politiet antydes det, at politiet har en tendens til at opfatte denne type sager som konflikt eller forsmået kærlighed snarere end decideret stalking. Som en af efterforskerne siger: ”[...] jeg mener, at de børnesager er de værste, for der hjælper det ikke at finde en ny kæreste, for de har stadig et barn sammen. Og sagerne er også sværere, de får ikke særlig tit tilhold, fordi de jo har et barn sammen.” Den forudgående intime relation mellem stalker og udsat antydes således som en mulig barriere for nogle stalkingramte i forhold til at få hjælp fra politiet.

”[...] der er en eller anden forbistret tvist i vores samfund, som gør, at folk tror, at lige så snart der har været en relation på et tidspunkt, så er man ligestillet i alt, hvad man udsættes for. Når en kvinde bliver jagtet af en mand, som hun har levet sammen med, så er det husspektakler, [...] fordi de engang har haft en relation, eller de har børn. [...] Meget handler om fordomme og uvidenhed og en fastlåst middelalderlig tankegang med blodbåndstækning, hvor folk, der har parret sig, er forbundet på en eller anden måde, for så kan man tillade sig at krænke og gøre ved. [...] Så kan man ikke sige fra. Så er det dig, der er noget galt med. Du [den stalkingramte] må have haft chikaneret mennesket [stalkeren], siden han/hun bliver ved med at komme rendende tilbage.”
(Britta, 32 år)

Det er ofte karakteren af de enkelte hændelser, der er afgørende for, om politiet kan gribe ind. Politiet vurderer ofte stalkinghændelserne adskilt, og dermed tages der sjældent højde for, at stalking består af en akkumu-

¹³ En hændelse er en registrering af den stalkingramtes henvendelse, som benyttes, hvis der ikke er tilstrækkeligt i sagen til at starte en efterforskning.

lation af henvendelser, der ikke nødvendigvis er ulovlige. Det gør stalking til et meget avanceret overgreb. Undersøgelsen tegner et billede af, at stalkingsager kan være lettere for politiet at håndtere, hvis der er fysisk vold indblandet.

Interviewer: "Er der noget, der gør stalkingsager anderledes end andre sager?"

Søren: "Ja, fordi der ikke er sket nogen ulovlige ting. Det er jo det, der er det sjove ved de der sager, at der ikke er nogen lovovertrædelse i det. I alle andre sager, vi har med at gøre, der afviser vi sagen, hvis der ikke sker lovovertrædelse. [...] Det kan være én, der kommer ind og siger, at den og den ringer hele tiden. Det er jo ikke ulovligt, der står ingen steder, at man ikke må ringe til andre. Og det er ikke ulovligt at henvende sig til andre, før at vi har sagt, at det må de ikke mere. Når vi har sagt, at de ikke længere må, så er det ulovligt. [...] Trusler på livet, det er ulovligt efter straffeloven, men at man siger, at gør den anden part ikke *det* og *det*, så kan vedkommende ikke være sikker på, hvad der sker, så har man jo ikke sagt, at man vil gøre noget. Der er jo alle mulige former for trusler, som vi ikke kan retsforfølge nogen for, men som gør folk utrygge. Det kan også være, at de bare møder op og råber og skriger, det er heller ikke ulovligt. Eller de går ind og ringer på eller lægger et brev, hvor der står 'jeg kan ikke holde det ud mere, hvis ikke du kommer tilbage til mig, så ved jeg ikke, hvad der kan ske' – hvad kan vi bruge det til, der er jo ikke sket nogen lovovertrædelse? [...]"

(Søren, politiet)

De utilfredse udsatte med en bekendt og ukendt relation til stalkeren var dels utilfredse over den måde, som de blevet mødt hos politiet, og dels den manglende indgriben, der har været overfor stalkeren. På trods af stalkingens grove og for nogle fysisk voldelige karakter har flere i denne gruppe udsatte

oplevet, at politiet ikke har taget deres henvendelse alvorligt. Nogle få havde dog fået et tilhold mod stalkeren, men stalkeren havde i alle tilfælde overtrådt tilholdet flere gange. Flere i denne gruppe stalkingramte tilkendegav således, at de har været udsat for systemsvigt, som en fortæller: "*Man kan sige, at vi i allerhøjeste grad er blevet ofre for myndighederne lige så meget, som vi er for et sygt menneske.*"

Politiets begrænsninger

Både de tilfredse og utilfredse stalkingramte samt efterforskerne i undersøgelsen giver udtryk for, at politiet mangler handlemuligheder. Som en efterforsker fortæller: "*[...] vi er lidt magtesløse, fordi vi kan jo ikke spærre ham inde, gemme ham væk for dem, han er jo derude. Vi kan jo ikke rigtig gøre noget. Vi kan jo bare sige, 'hvis han [stalkeren] kommer, så ring 112'.*"

De stalkingramte efterspørger flere beføjelser, der gør det muligt for politiet at tilbageholde stalkeren i længere tid og større sanktioner, når stalkeren overtræder et tilhold.

"Jeg vil til enhver tid rose politiet, for de har virkelig håndteret det her godt, i hvert fald i den politikreds, jeg har været i. Der har været 100 procent forståelse fra dag ét, men de har været så frustrerede, for de kunne ikke gøre noget. Da han [stalkeren] overfalder mig, så er det tredje gang inden for et år, at han laver en voldsepisode mod en kvinde, men de [politiet] kan ikke beholde ham, selvom de gerne vil. Politiet vil gerne, men juristerne slipper ham løs. Så gik han forbi mit vindue ikke engang 24 timer efter, at han havde overfaldet mig."
(Helene, 42 år)

I de tilfælde, hvor stalkeren er blevet dømt for sine handlinger, savner de udsatte også bedre muligheder for beskyttelse mod stalkeren. Undersøgelsen viser således, at der blandt både udsatte og politiet savnes bedre muligheder for at tilbageholde og retsforfølge stalkeren.

Det offentlige system

Når de stalkingramte henvender sig til det offentlige system, dækker det over mange forskellige instanser lige fra kommune og socialforvaltning til psykiatrien og kriminalforsorgen. Bevæggrundene for de stalkingramtes henvendelser er også meget forskellige. De partnerstalkingramte henvender sig typisk til kommunen, herunder socialforvaltningen, for at få hjælp i forbindelse med fælles forældremyndighed og aftale om samværsordning. Årsagen til henvendelsen kan enten være, at stalkeren ikke overholder den aftalte samværsordning, eller at stalkeren som et led i stalkingen beskylder den udsatte for samme. Der tegner sig et billede af, at kommune og statsforvaltning først reagerer, når den udsattes barn udviser tegn på mistrivsel. De partnerstalkingramte oplever typisk, at deres situation opfattes som en intern konflikt forældrene imellem og ikke som stalking. Flere af de partnerstalkingramte har således været i statsforvaltningen, hvor de har skullet samarbejde med stalkeren. Disse udsatte fortæller, at statsforvaltningen ikke har været opmærksom på, at de har haft svært ved at forhandle med stalkeren på grund af stalkingen og den forudgående psykiske vold i parforholdet.

Til trods af at stalkeren tidligere har haft sager kørende i statsforvaltningen, har denne gruppe stalkingramte oplevet, at deres sag er blevet behandlet isoleret. Statsforvaltningen har således ikke taget stalkerens tidligere forældremyndighedssager i betragtning og ikke taget højde for, om stalkeren har fået tilkendt overvåget samvær eller frataget forældremyndigheden i forbindelse med andre børn. Enkelte af de udsatte har ønsket at ansøge om fuld forældremyndighed, men denne anmodning kan opfattes som udtryk for en modvilje til at samarbejde med stalkeren, der er far til barnet.

I datamaterialet antydes det, at der for denne gruppe stalkingramte kan gå op til flere år, før kommunen bliver opmærksom på stalkerens adfærd. Når dette sker, er det typisk i forbindelse med indberetninger fra børnesagkyndige undersøgelser eller institutioner, hvor barnet går. I et par tilfælde førte det til, at stalkeren fik overvåget samvær med

barnet, hvilket stalkeren i begge tilfælde fravalgte og derfor ikke ser barnet i dag.

”Redningen kom senere, da de to psykologer indberettede til kommunen. Så kom der gang i hjælpen, og så fik mine børn samtaler ved kommunen, mens de var under samvær. Og de fandt ud af, hvor hårdt det var for dem, og de [kommunen] forstod, at det *ikke* var mig, der var den chikanøse, at det *ikke* var mig, der var usamarbejdsvillig, at det *ikke* var mig, der var årsag til, at det her [samværsordningen] ikke lykkedes.”
(Gunvor, 51 år)

De, der har en bekendt eller ukendt relation til deres stalker, henvender sig i højere grad til offentlige instanser for at skaffe hjælp til stalkeren og derigennem indirekte hjælp til at få stalkingen stoppet. Nogle få stalkingramte henvendte sig eksempelvis til psykiatrien for at få stalkeren i behandling.

”For mig var det meget praktisk, når hun var indlagt på den lukkede afdeling, for så var det begrænset, hvor meget jeg overhovedet havde kontakt med hende, og så kunne hun heller ikke ringe ud og så videre. Så var jeg i en friere tilstand. Men så har jeg også sommetider haft en fornemmelse af, at når hun var kommet ud, og hun var blevet stabiliseret, så har hun været fuldstændig ligeglad, og så er der gået måneder, hvor hun overhovedet ikke har ladet høre fra sig. Og så har jeg tænkt, bare det nu holder denne gang.”
(Per, 76 år)

For enkelte har det givet dem et ophold i stalkingen, mens det for andre ikke har forbedret situationen. Dette har primært skyldtes, at stalkeren ikke har været indlagt, men er kommet i ambulans behandling og derfor har kunnet stalke den udsatte parallelt med behandlingsforløbet.

Den "hysteriske" kvinde

I datamaterialet indikeres det, at der kan findes en opfattelse af kvindelige stalkingramte

som hysteriske. Denne tendens genfindes ikke i de udenlandske studier. I nærværende undersøgelse refererer betegnelsen ”den hysteriske kvinde” til den måde, som en del af de stalkingramte kvinder blev opfattet af omverdenen på, som ude af balance. Dette var særligt gældende for de partnerstalkingramte, der har børn med stalkeren. Disse udsatte gav udtryk for, at de ikke ville fremstå som ”hysteriske”, og flere fortalte, hvordan de har oplevet at blive opfattet sådan af nærtstående familie, venner eller myndighedspersoner.

”Han [stalkeren] er egentlig ikke interesseret i børnene, men det mente statsforvaltningen ikke. De syntes, jeg var hysterisk. De syntes, at jeg var mærkelig. Og jeg virkede nok som den utilregnelige, fordi jeg var bange, og fordi jeg vidste, hvad jeg havde på spil. Han sad stille og roligt og smilede og kunne grine [ler opgivende], og sådan sad jeg ikke. Jeg sad totalt anspændt som en flitsbue og forsøgte at forsvare mine børn. Jeg kan godt se, at mennesker der, ikke kendte mig, ville opfatte mig som den skøre, rent ud sagt, af mig og ham, fordi han var så rolig og tilbagelænet i stolen. Det endte også med, at de kom på samvær.” (Signe, 51 år)

Flere af de partnerstalkingramte kvinder i undersøgelsen gav udtryk for, at deres opførelse har afspejlet den desperation og afmagt, som de har følt over ikke at kunne sikre deres børns trivsel. Når stalkerens krav om mere samvær er besluttet er afgjort i statsforvaltningen, og her har denne gruppe stalkingramte typisk oplevet, at de har været nervøse, usikre og grådlabile og måske fremstået uligevægtige. Årsagen hertil har dels været, at de har været påvirket af stalkerens tilstedeværelse, og dels af det faktum, at en beslutning, som kunne påvirke deres børns trivsel, har været i andres hænder.

Flere af kvinderne brugte ord som ’uligevægtig’, ’utilregnelig’ og ’ude af balance’ til at beskrive, hvordan de tror, at andre har opfattet dem. Den yderste konsekvens af denne

opfattelse har været, at enkelte af de kvindelige partnerstalkingramte er blevet fejl-diagnosticeret.

Britta: ”Jeg er jo ikke billig at have på sygedagpenge, så jeg skal jo udredes af kommunen – af en psykiater, og jeg var hans sidste patient den dag. Han vurderer simpelthen, at det må være en psykose, jeg lider under – at det må være opspind. Alene dét var et overgreb på mig. Han mente, at det ikke fandt sted i virkeligheden, fordi jeg ikke kunne fortælle det. Jeg blev så bange, når jeg skulle sidde over for en mand og fortælle det. Jeg fik det virkelig skidt.”

Interviewer: ”Kan du fortælle, hvad der gjorde dig bange ved, at det var en mand, du skulle fortælle det til?”

Britta: ”Jamen, det er fordi, han spørger meget faktuel. ’Hvordan kan det lade sig gøre? Hvorfor tror du, det er sket? Hvorfor mener du, det er sådan? Hørte du også stemmer? Så du nogen, der ikke var der? Så bliver jeg bange og i tvivl, og jeg stammer og hakker. Jeg får det rigtig skidt og lukker mig inde i mig selv. Han erklærede simpelthen, at man nok hellere måtte tage sig af mine børn og så se at få mig indlagt på psykiatrisk afdeling. Så nu skulle jeg ind og kæmpe for, at jeg blev troet på.”

(Britta, 32 år)

Som oftest er de stalkingramte kvinder meget påvirket psykisk af stalkerens chikane og forfølgelse, og det kan derfor gøre stalkerens beskyldninger om psykisk sygdom mere troværdig for omverdenen. Stalkerens beskyldninger om psykisk sygdom er gennemgående en anledning til endnu større desperation hos mange af de partnerstalkingramte, fordi det kan være forbundet med en frygt for at miste forældremyndigheden. Den ”hysteriske” kvinde er derfor ofte et udtryk for den afmagt, som nogle udsatte føler over for den måde, stalkeren kan manipulere både omgivelser og i særdeleshed myndighedspersoner til at tro, at de udsatte er psykisk uligevægtige. Som konsekvens heraf kan disse udsatte

have sværere ved at få hjælp igennem det offentlige system.

Læge og psykolog

Undersøgelsen viser, at både læger og psykologer kan spille en vigtig rolle for den udsatte i håndteringen af stalkingens følgevirkninger. Særligt den alment praktiserende læge kan være afgørende for, om stalkingen opspores tidligt i forløbet og bliver anerkendt. En større del af de udsatte har opsøgt læge og/eller psykolog. Hovedparten heraf har en intim relation til stalkeren. Det understreger således sammenhængen mellem relationen mellem stalker og udsat, stalkingens karakter og støttebehovet. Når de udsatte i denne undersøgelse har taget kontakt til læge og/eller psykolog, har det altid været i forbindelse med de konsekvenser, stalkingen har haft for dem. Henvendelse til læge/psykolog kan således ses som en mere indirekte måde at håndtere stalkingen på, da det udelukkende vedrører stalkingens konsekvenser for den udsatte og ikke stalkeren som sådan.

”Der hvor jeg boede tidligere, betalte jeg selv en psykolog, og så gav kommunens PPR¹⁴ mig nogle samtaler. Nogle gange tog jeg også ind til kommunen, når jeg var helt ude og skide, og så snakkede jeg med den sociale døgnvagt, og det hjalp bare at have nogen at snakke med. Det hjalp ikke vores situation, men det gjorde, at jeg ikke var selvmordstruet.” (Mona, 31 år)

Ofte henvender de udsatte sig først til deres egen læge, som derefter henviser dem til en psykolog under den såkaldte 60/40-ordning, hvor den stalkingramte selv betaler 40 procent og resten betales af sygesikringen. Selvom lægen eller psykologen ikke kan fjerne årsagen til mistrivlsen – nemlig stalkeren, oplever de udsatte, at deres situation bliver anerkendt, og for en del stalkingramte, afhjælper det at situationen forværres yderligere. Flere stalkingramte beskriver, at deres

¹⁴ PPR står for pædagogisk psykologisk rådgivning. Rådgivningen er kommunal og henvender sig til forældre, lærere og pædagoger, der kan få vejledning vedrørende børn og unge op til 18 år.

psykolog har givet dem forskellige redskaber til at håndtere stalkingen og deres reaktioner herpå. Ofte har læge og/eller psykolog fulgt den udsatte gennem stalkingforløbet, og de er derfor opmærksomme på den belastning, som stalkingen er for de udsatte.

Organisationer og krisecenter

En mindre del af de stalkingramte har opsøgt organisationer som Mødrehjælpen, Offerrådgivningen og Dansk Anti-Stalking Forening både under og efter stalkingforløbet. Igen udgør de partnerstalkingramte størstedelen af dem, der har benyttet sig af denne håndteringsstrategi. Når de udsatte i denne undersøgelse har rettet henvendelse til organisationerne, har det dels været for at få praktisk rådgivning, og dels for at få anerkendelse og psykisk støtte. Den praktiske rådgivning har spændt vidt fra juridiske problemstillinger omkring forældremyndighed, samvær og tilhold, til problemstillinger forbundet med dagligdagshåndtering af stalkerens chikane og overvågning. Problemstillingerne har således været på to niveauer, dels den konkrete chikane og overvågning fra stalkeren, og dels det offentlige systems håndtering af deres sag.

Behovet for psykisk støtte har i særdeleshed været i forhold til at få anerkendt det, som de udsættes for, og den måde, det påvirker de udsatte. Som en stalkingramt fortæller: ”Det [italesættelsen af stalkingen som psykisk vold] startede oppe ved Mødrehjælpen, hvor de hjalp mig egentlig til at få sat nogle ord på, hvad det egentlig er, jeg har været udsat for.” Som beskrevet inden for forskningen om partnervold kan stalkingramte ligeledes have svært ved at sætte ord på det, som de har været udsat for, og de udsatte henter anerkendelsen i den hjælp, som de får til at begrebsliggøre stalkingen. I tilfælde med fælles børn har behovet for psykisk støtte også omhandlet den modstand, som de udsatte har oplevet hos forskellige myndigheder.

”Jeg står uforstående over for den måde man [kommunen] agerer i forhold til tilholdet, og at man ikke tager mig alvorligt, og fletter det over som om, det er

en samværssag. Det er sådan nogle ting, som jeg bliver nødt til at vende med nogen, der har lidt mere forstand på det. [...] Når jeg snakker med nogen, der har prøvet det, så bliver jeg styrket i min egen tro på, at det er i orden at sige 'nej tak'. Det er i orden at sætte sine grænser, fordi man bliver ødelagt som menneske, hvis der er nogen, der bliver ved med at overskride ens grænser.”
(Gunvor, 51 år)

To af de stalkingramte har også haft ophold på et kvindekrisecenter på grund af stalkingen.

Opsummering

- Undersøgelsen viser, at der er en klar sammenhæng mellem, hvordan de udsatte erfarer og håndterer stalkingen på. Grundlæggende oplever alle udsatte stalkingen som et uforudsigeligt fænomen, der medfører, at de udsatte tilpasser og regulerer deres adfærd i forhold hertil. Selvreguleringen hænger generelt proportionelt sammen med karakteren af stalkingen, dvs. jo grovere stalking desto mere selvregulering. Selvreguleringen kan således få store konsekvenser for den stalkingramtes sociale liv og livskvalitet, da det indskrænker den udsattes grundlæggende ret til frihed.
- Foruden selvregulering benytter de udsatte sig også af uformelle og formelle strategier til at håndtere stalkingen. I lighed med selvreguleringen ses en stærk sammenhæng mellem karakteren af stalkingen og behovet for uformel og formel hjælp og støtte.
- De uformelle strategier udgøres primært af familie, venner og kollegaer. Undersøgelsen viser, at de partnerstalkingramte i højere grad end andre udsatte benytter andre uformelle strategier end familie, venner og kollegaer som for eksempel netværksgrupper.
- De formelle strategier består af kontakt til: politiet, det offentlige system, organisationer, egen læge og psykolog. Her viser undersøgelsen, at den mest udbredte formelle strategi er kontakt til politiet, som hovedparten af alle de udsatte har benyttet. Det gennemgående fællestræk for de udsattes henholdsvis tilfredshed eller utilfredshed med politiet har været oplevelsen af anerkendelse/manglende anerkendelse.
- I datamaterialet er der en tendens til, at de partnerstalkingramte har oplevet, at deres situation er blevet opfattet af det offentlige system, herunder politiet, som en intern konflikt imellem stalker og udsat snarere end stalking. Der tegner sig endvidere et billede af, at kommune og statsforvaltning først reagerer, når den partnerstalkingramtes barn udviser tegn på mistrivsel.

Konsekvenser

Konsekvenserne af stalking er velbeskrevet i forskningslitteraturen på området. Flere studier viser, at stalking kan have meget alvorlige konsekvenser for den udsattes hverdagsliv og frem for alt psykiske trivsel. Nogle studier peger på, at relationen mellem stalker og udsat kan have indflydelse på stalkingens karakter og konsekvenserne for den udsatte. I den forbindelse beskrives det, at jo tættere forholdet mellem stalker og udsat er inden stalkingen, desto større indvirkning kan stalkingen have på personens hverdagsliv. Forskning viser også, at hvis stalker og den udsatte har haft et intimt forhold forud for stalkingen, så er sandsynligheden for alvorlige konsekvenser større (Amar 2006; Doveilius *et al.* 2006; Sheridan & Lyndon 2010). I denne undersøgelse er tendensen den samme, dog indikerer datamaterialet, at det ikke alene er den relationelle kontekst, der har betydning for konsekvenserne af stalking. Disse udgøres i højere grad af et komplekst samspil mellem relationen og karakteren, og karakteren af stalkingen fremstår som mere afgørende for stalkingens konsekvenser end relationen. Dog er karakteren af stalkingen ofte grovere i de tilfælde, hvor stalker har haft et intimt forhold til stalker inden.

De kvalitative interview har belyst de mange forskelligartede konsekvenser stalking kan have for den udsatte. For hovedparten af de stalkingramte i denne undersøgelse har stalkingen haft omfattende konsekvenser, der ikke alene har påvirket deres liv, mens stalkingen stod på, men også efter forløbet. Datamaterialet i denne undersøgelse tegner et billede af, at der er en klar sammenhæng mellem stalkingens karakter og konsekvenserne. En del interviewpersoner har endvidere fortalt, hvordan de på forskellig vis er mærket længe efter stalkingens ophør.

I dette kapitel beskrives først de psykiske og fysiske konsekvenser af stalking, derefter de sociale konsekvenser og til slut de

økonomiske konsekvenser. Dernæst belyses de konsekvenser, stalkingen har haft for de pårørende til den udsatte. Det vigtigt at bemærke, at for mange af interviewpersonerne, for hvem stalkingen har haft de mest omfattende konsekvenser, skyldes konsekvenserne ikke alene stalkerens adfærd, men også manglende anerkendelse, støtte og hjælp. Flere af disse stalkingramte mener, at stalkingen kunne have haft færre konsekvenser for dem, hvis der fra myndighedernes side var blevet grebet ind over for stalkeren langt tidligere.

Nedenstående tabel viser en oversigt over hyppigheden af de forskellige konsekvenser fordelt på den stalking-typologi, der anvendes i undersøgelsen. Listen kan ikke ses som udtømmende, da tabellen alene viser de konsekvenser, som interviewpersonen selv er kommet ind på. I interviewet er der ikke spurgt ind til hver konsekvens, og der kan derfor være flere af interviewpersonerne, der har oplevet flere konsekvenser end de, der er registreret her.

Tabel 5. Konsekvenserne af stalkingen fordelt på relationen mellem stalker og udsat.

Relation	Intim relation	Bekendt relation	Ukendt relation
KONSEKVENSER			
PSYKISKE KONSEKVENSER			
Frygt/angst			
PTSD/PTSD-symptomer			
Selvmodstanker/-forsøg			
Koncentrationsbesvær			
Hukommelsesbesvær			
FYSISKE KONSEKVENSER			
Søvnbesvær			
Hårtab			
Vægttab/vægtforøgelse			
Graviditetsbesvær			
Hovedpine			
Fysiske skader som følge af fysisk vold			
SOCIALE KONSEKVENSER			
Begrænset kontakt til familie/venner			
Intet/begrænset fritidsliv			
Manglende tillid til nye mennesker			
Bange for mænd/nye kæresteforhold			
ØKONOMISKE KONSEKVENSER			
Tabt arbejdsfortjeneste pga. sygemelding, orlov eller firing			
Udgifter i forbindelse med nyt telefonnummer/ny mobil			
Udgifter til flytning			
Udgifter i forbindelse med indbrud			
Udgifter i forbindelse med hærværk og tyveri			
Udgifter til advokat			
Udgifter til psykolog			
Udgifter til medicin			

Psykiske og fysiske konsekvenser

De psykiske konsekvenser af stalking kan være mange og er typisk også tæt forbundet med de fysiske følger og også indirekte med de sociale og økonomiske følger. De psykiske og fysiske konsekvenser, som de udsatte i nærværende undersøgelse har beskrevet, genfindes også i andre udenlandske studier,

der understøtter sammenhængen mellem de forskellige typer konsekvenser (Logan *et al.* 2006). De stalkingramte i denne undersøgelse har ofte uopfordret fortalt om, hvordan stalkingen har påvirket dem, og interviewene peger i retning af, at der er en klar sammenhæng mellem den måde, som stalkingen erfarer og håndteres på, og de konsekvenser, det har for de udsatte.

Den eskalerende angst

”Hvordan påvirker stalkingen mig? Den påvirker mig på den måde, at al den basale tillid, der har været i mit liv, er væk – også trygheden. Det eksisterer ikke mere. Jeg kan opbygge det så meget, som jeg vil, men egentlig er jeg i sådan en situation afmægtig. Jeg gør det, så godt jeg kan, men jeg kan jo aldrig vide, hvornår det menneske vil trænge sig ind i mit liv. I starten var jeg jo skrækslagen, så det var næsten ikke til at få luft. Du er bare prisgivet, for du kan ikke gøre noget, og du er alene, og så må du vælge med dig selv: vil jeg dø i den her i angst, eller vil jeg overleve? Og så må man bare tage en dag ad gangen.”
(Britta, 32 år)

Stalkingens uforudsigelige karakter beskrives både af de stalkingramte og fagpersoner, som er interviewet i undersøgelsen, som det væsentligste bidrag til den angst eller frygt, som hovedparten af de stalkingramte oplever både under og efter stalkingen. Som den udsatte fortæller i ovenstående citat, så er stalkerens uforudsigelighed blevet et vilkår i hendes liv, et vilkår der har efterladt hende med en følelse af afmagt, som i sidste ende er medvirkende til den angst, hun føler. De udsatte bruger ord som angst, frygt og utryghed til at beskrive, hvordan stalkingen påvirker dem psykisk. Det kan være svært at skelne imellem frygt og angst, men generelt refererer frygt til en specifik person eller hændelse, mens angst er en mere grundlæggende emotionel tilstand, der refererer til en uforudsigelig fremtid (Logan *et al.* 2006). For en større del af de stalkingramte i denne undersøgelse har frygten for stalkeren og dennes handlinger udviklet sig til en angsttilstand og en del beskriver, at angsten er blevet et grundvilkår i deres hverdagsliv. Mange er bange for, hvad stalkeren kan finde på, og enkelte udtrykker en decideret frygt for, at stalkeren vil slå dem og/eller deres familie ihjel.

”Jeg er angst for, at han lige pludselig klikker. [...] Og igen så resonerer jeg, at han da ikke kunne finde på noget fysisk, men det er nok sådan en underliggende angst, jeg har, at det lige pludselig klikker for ham. Kan han finde på at gøre vores døtre skade? Jeg føler jo allerede nu, at han skader dem psykisk. Men kan han finde på at gøre noget, som så mange andre fædre har gjort, slå deres børn ihjel, fordi ’når jeg ikke kan, så skal hun heller ikke’, altså mødrene. Det er jeg enorm angst for.”
(Michala, 39 år)

I tråd med den processuelle måde som stalking erfares på, udvikler angsten sig typisk også over tid. Flere af de stalkingramte tegner således et billede af deres angst som eskalerende og beskriver, hvordan de begynder at opfatte sig selv som mere og mere ’paranoide’. Oplevelsen, af at angsten ”overtager” dem som stalkingforløbet skrider frem, er tæt forbundet med den måde, som stalkingen erfares på. Som beskrevet i det foregående kapitel er det den konstante mulighed for chikane/overvågning, der får stalkingen til at opleves som uforudsigelig. De udsatte beskriver, at de konstant er på vagt, føler sig stressede og anspændte, og flere fortæller, at de får det fysisk dårligt, når de ser stalkeren. I takt med forløbets udvikling føler de udsatte, at de mister oplevelsen af frihed og tryghed i det offentlige rum, når de færdes i deres nærmiljø og omgås med venner og familie, samt i deres eget hjem. Angsten er således tæt forbundet med de udsattes oplevelse af at miste kontrollen over deres eget liv samt oplevelsen af isolation fra omverdenen.

For flere af de partnerstalkingramte er angsten allerede en del af deres parforhold, og for disse udsatte intensiveres angsten typisk, når de forlader partneren, fordi de oplever at miste kontrol over situationen. Som én af de partnerstalkingramte udtaler: ”Jeg vil sige, at angsten tog til, da jeg går fra ham, i og med at jeg ikke længere kunne kontrollere, hvor han var. Jeg vidste ikke, om han lige pludselig stod der.”

Sammenhængen mellem de psykiske og fysiske følger

I datamaterialet beskrives angsten som ekstremt ødelæggende for de udsattes livsførelse, sådan som en af de partnerstalkingramte udtaler: ”Jeg sidestiller det her [stalkingen] med at blive slået ihjel, det er mentalt nedbrydende.” Denne oplevelse af at blive psykisk nedbrudt af stalkingen genkendes også af flere fagpersoner. I Mødrehjælpen ser man en klar sammenhæng mellem de stresssymptomer, som de partnerstalkingramte oplever, og de fysiske helbredsproblemer, de har.

”Den her konstante devaluering og trusler om ’jeg kommer og tager barnet fra dig’, det er jo ikke fysisk vold – men psykisk vold. Det gør, at stort set alle disse kvinder har så utrolig mange traumer i kroppen, og traumer, der ikke bliver forløst, sætter sig som stress, i værste tilfælde posttraumatisk stress, PTSD. Det er også det, der sker, når man er udstationeret i Bosnien og får det, der i gamle dage blev kaldt granatchok. Ens nervesystem bliver hypersensitivt over for farer og bliver så sart, fordi man hele tiden skal stresshåndtere og hele tiden har følelsen af at skulle passe på sit barn eller sig selv. Så man kommer ned i nogle basisoverlevelsesstrategier som menneske, det kaldes, at man flygter, kæmper eller fryser. [...] Fordi de [stalkingramte] ikke får forløst traumerne, sidder der så mange traumer i deres kroppe, at de også begynder at manifestere sig fysisk. Det kan f.eks. være kraftig hjertebanken, migræne, spændinger i skuldrene, ledsmerter, udslæt, diarré, nedsat syn eller hørelse, tab af hår, funktionsnedsættelse på grund af manglende koncentration. De kan ikke læse bøger, pludselig kan de ikke huske, at de kører bil. Kroppen stresshåndterer i en sådan grad, at det går [fysisk] ud over kroppen.”
(Karen, Mødrehjælpen)

Seks af de udsatte, heraf fire partnerstalkingramte, er blevet diagnosticeret med posttrau-

matisk stresstilstand (PTSD). Som beskrevet i citatet ovenfor kan PTSD komme, når man har oplevet hjælpeløshed og afmagt i forbindelse med livstruende hændelser eller følt sig truet på sin fysiske integritet. Belastningsreaktionen giver sig til udtryk på mange forskellige måder, blandt andet ved søvnbesvær, stressreaktioner, tendens til at fare sammen, isolering, manglende tillid til andre, depression og selvmordstanker/-forsøg. Disse symptomer er alle beskrevet blandt en overvejende del af de udsatte i denne undersøgelse, og selvom det kun er seks af personerne, der er diagnosticeret med PTSD, har flere beskrevet PTSD-symptomer.

De fysiske konsekvenser af stalking består dels af direkte fysiske skader som følge af fysisk vold, og dels af indirekte fysiske skader som følge af den psykiske belastning, stalking udgør for den udsatte. I hovedparten af tilfældene er de fysiske konsekvenser en manifestation af den stress, som den udsatte oplever. Som psykologen Karen har beskrevet i citatet ovenfor, så får den stress, som de udsatte oplever, også ofte fysiske konsekvenser for den stalkingramtes helbred. Den hyppigst nævnte indirekte fysiske konsekvens er søvnbesvær. Godt halvdelen af de udsatte har beskrevet, at de har oplevet søvnbesvær under stalkingforløbet. Det kan enten være, at de sover uroligt og oplever afbrudt søvn, har mareridt eller har svært ved at falde i søvn. De andre indirekte fysiske konsekvenser, som de udsatte nævner er: hårtab, væggtab eller vægtforøgelse, graviditetsbesvær og konstant hovedpine. Sidstnævnte er hyppigst blandt de partnerstalkingramte. Disse følgevirkninger er også velbeskrevet i andre studier af stalking som typiske stressrelaterede helbredsproblemer (Logan *et al.* 2006).

Flere af de stalkingramte fortæller også, at de har hukommelses- og koncentrationsbesvær som følge af den konstante stress, som angsten medfører. Dette har typisk givet sig udslag i en ekstrem detaljeorientering i interviewene, hvor de stalkingramte har haft svært ved at have overblik over forløbet, huske hvad der er sket hvornår, og fortælle deres erfaringer kronologisk. Hovedparten af de partnerstalkingramte har også givet udtryk

for, at de synes, at det er svært at tale om og har grædt flere gange i løbet af interviewet. Det antydes i datamaterialet, at de udsatte, der har oplevet den groveste stalking også er mest påvirket heraf, og for disse personer er stalking blevet hele omdrejningspunktet for deres liv. Denne gruppe udgøres primært af de partnerstalkingramte, men også enkelte af de andre stalkingramte. En del beskriver også, hvordan de oplever, at stalkingen har ”overtaget” deres liv.

”Det er det der med, at det har været en besættelse for mig, jeg har jo været besat. Hele mit liv går op i det her. Hver evig eneste dag, så snakker jeg om det her, og så tænker jeg på det her. Det er jo rædselsfuldt. Det er mit liv, det handler om. Mit liv er ødelagt [græder]... Men jeg er en fighter, og jeg giver ikke op.”
(Pia, 43 år)

Hvis stalkingen er ophørt eller stalkeren er død, kan angsten fortsat have tag i den udsatte, sådan som nogle af de udsatte i denne undersøgelse har givet udtryk for. De helbredsmæssige konsekvenser er ofte meget langvarige og forsvinder ikke nødvendigvis, fordi stalkeren går.

”Og PTSD’en forsvinder ikke, når han nu forsvinder ud af deres liv, for han konstant er til stede i deres liv, han er der hele tiden, og han behøver ikke engang være fysisk til stede, han kan bare sende en sms, så siger det ”klik” i nervesystemet, og så aktiveres urhjernen og tror, at den skal dø igen, hvilket bringer stressen tilbage i kroppen igen.”
(Karen, Mødrehjælpen)

I de tilfælde, hvor stalkingen var ophørt, havde de udsatte stadig en tendens til at fare sammen, når de modtog opkald fra et ukendt nummer. Således beskriver en af de udsatte med en ukendt relation til stalkeren: ”Selvom det var én, jeg kendte, der ringede, så fik jeg det skidt af den ringetone, så jeg fik skiftet ringetonen. Men jeg kan godt mærke, når der står blokeret [nummer], så kommer frygten

for, starter vi nu forfra igen?”.

Foruden de indirekte psykiske konsekvenser af stalkingen har tre af de udsatte også fået kroniske fysiske mén som følge af et overfald fra stalkeren. I to af tilfældene er stalkeren en tidligere partner, mens det i ét tilfælde har drejet sig om en ukendt person. Yderligere syv andre stalkingramte har været udsat for fysisk vold, men ingen heraf har haft varige mén af volden. I to af de tre tilfælde, hvor volden har haft kroniske fysiske mén, er vedkommende i dag blevet sygemeldt.

Sociale konsekvenser

”Når du har posttraumatisk stress syndrom, har du også stresssymptomer, og det gør, at jeg ikke kan suse rundt og deltage i alle de ting, jeg kunne deltage i før; koncerter, kurser. Jeg har heller ikke noget kærlighedsforhold, jeg har ikke haft sex i 4½ år, for eksempel. Sådan en mand [stalkeren] æder sig jo ind i alle begreber, der har med mennesker at gøre. Forståelsen af sig selv og forståelsen af mine medmennesker har også ændret sig. Jeg er ikke så udadventt og spraglende. Det er få veninder, jeg kan have.”
(Britta, 32 år)

De primære sociale konsekvenser for de stalkingramte er isolation, mistro og manglende tillid til nye mennesker. Som i de foregående to typer konsekvenser er også disse mest udbredt blandt de partnerstalkingramte.

I datamaterialet er der tydelige tegn på, at mange af de udsatte føler, at de har mistet kontakt til familie og venner i løbet af stalkingforløbet. For de partnerstalkingramte begynder isolationen typisk allerede i parforholdet, hvor stalkeren ofte forsøger at afskære den udsatte fra sit sociale netværk. Men selvom de udsatte ikke generelt beskriver sig selv som isolerede, er der klare indikationer på, at de ofte fravælger kontakt til mennesker i deres netværk, fordi de ikke magter at fastholde kontakt og finder det udmattende at deltage i sociale arrangementer. Således beskriver en udsat, hvordan stalkingen har

påvirket hendes sociale liv: ”Jeg undgår mænd fuldstændigt. Fuldstændigt. Jeg isolerer mig, jeg er ikke social mere. Jeg er blevet bange. Jeg prøver at gøre nogle ting, men jeg vil egentlig helst bare være mig selv.”

Nogle få beskriver, at de har svært ved at involvere deres netværk i det, som de udsættes for, enten fordi de ikke vil skabe bekymring, eller fordi de mener, det er for farligt. Som en partnerstalkingramt udtaler: ”Jeg har også haft en eller anden beskyttelsestrang over for min familie, at de ikke skulle blive blandet ind i det. Jeg har været dybt bekymret for, om han også begyndte hos dem.” Isolationen er således generelt resultatet af den måde, som de udsatte vælger at håndtere stalkingen på og ikke et resultat af omgivelsernes reaktioner herpå. Mange mister således langsomt kontakten til deres omgangskreds. For enkelte skyldes det, at de deler denne med stalkeren.

En konsekvens af adfærdsreguleringen er også, at de udsatte ikke bliver i stand til at opretholde et aktivt fritidsliv. Flere fortæller således, hvordan de måtte droppe forskellige fritidsaktiviteter under stalkingen. Nogle tilføjer, at de også oplever en ændring i deres personlighed.

Michala: ”Jeg er bange for, at den tillid, der skal være i et forhold, at den bare ikke er der. Jeg bliver mistroisk hver gang, der er noget, som jeg ikke synes stemmer.” [græder].

Interviewer: ”Du oplever øget mistroiskhed over for nye bekendtskaber?”

Michala: ”Ja, og usikkerhed.”

Interviewer: ”Er det venner generelt, eller er det kun kæresteforhold?”

Michala: ”Det er nok kun kæresteforhold. Normalt er jeg et meget åbent menneske og ærlig omkring, hvordan det er i mit liv, men jeg kan godt mærke, at jeg bliver mere og mere påpasselig med, hvem jeg fortæller ting. Og det er jeg rigtig, rigtig ked af, for det er netop en af de kvaliteter, som dem, der kender mig, sætter pris på, det er den del af mig, som er glad og åben.”
(Michala, 39 år)

Godt halvdelen af de udsatte beskriver, at de som følge af stalkingen har en generel mistillid til nye mennesker, og for de partnerstalkingramte er denne mistillid i særdeleshed rettet mod mænd og i forhold til at indgå i nye kæresteforhold. Denne problematik er også velbeskrevet i andre studier af netop partnerstalking, hvor de udsattes stalkererfaringer ofte underminerer deres forhåbninger om at kunne indgå i parforhold igen. I disse studier beskrives de partnerstalkingramte som tilbageholdende, forsigtige og ængstelige i forhold til at indlede et intimt forhold til en mand (Logan *et al.* 2006). I dette studie er de partnerstalkingramte og enkelte af de andre udsatte både bange for at indlede et intimt forhold til en mand, men også bange for, at det de udsættes for, vil skræmme en potentiel kæreste. Enkelte af disse udsatte har oplevet, at en mandlig kæreste har afsluttet forholdet som følge af stalkerens fortsatte chikane/følgelse.

Økonomiske konsekvenser

De økonomiske konsekvenser af stalkingen dækker både over udgifter i forbindelse med håndteringen heraf og de arbejdsmæssige omkostninger, som stalkingen har haft for den udsatte. I tråd med de ovenstående konsekvenser er de partnerstalkingramte også mest ramt her. Udenlandske undersøgelser har peget på en sammenhæng mellem relationen til stalkeren og konsekvenserne. Eksempelvis har den svenske omfangsundersøgelse fra 2006 vist, at jo tættere forholdet mellem stalker og offer var forinden, desto større negativ effekt havde stalkingen på offerets dagligdag. Blandt gruppen af udsatte, der tidligere havde haft et ’meget tæt’ forhold til stalkeren, herunder parforhold, havde 38 procent meldt sig syge på arbejde som følge heraf (Doveli *et al.* 2006). Ikke desto mindre viser nærværende undersøgelse, at det ikke alene er relationen til stalkeren, men også stalkingens karakter, der kan være afgørende for konsekvenserne.

Arbejdsmæssige omkostninger

Mere end en tredjedel af de udsatte i nærværende undersøgelse har oplevet tabt

arbejdsfortjeneste som følge af stalkingen. I alle tilfælde har personen været langtidssygemeldt fra sit arbejde på grund af den stress, som stalkingen har påført vedkommende. I de seks tilfælde, hvor stalkingen stadig pågik, var den udsatte fortsat sygemeldt på interviewtidspunktet. I fem tilfælde har det medført, at personen har eller er blevet opsagt fra sit job.

”Jeg synes, det var min skyld. Så var der ballade, og så var han [stalkeren] ude på parkeringspladsen, og folk snakkede om det. Jeg kunne slet ikke have det. Det var rigtig, rigtig træls. Jeg fik ikke orlov eller noget som helst. Så det var ikke på den måde. Men jeg fik jo angst, som så gjorde, at jeg måtte stoppe derude [på arbejdet]. Jeg valgte selv at stoppe derude. Det var på grund af min angst, der var eskaleret.”
(Solveig, 37 år)

For de sygemeldte udsatte har stalkingen ofte betydet et økonomisk tab i form af tabt arbejdsfortjeneste. Fem af de udsatte har før og delvist under stalkingen haft en meget høj stilling og en tilsvarende høj løn, og sygemeldingen har generelt betydet et fald i indkomst og forsørgelsesgrundlag. Nogle få af de udsatte er i dag endt på revalideringsydelse på grund af nedsat arbejdsevne som følge af stalkingen. De arbejdsmæssige omkostninger er således af økonomisk karakter, og af *human ressource* karakter. Flere af de udsatte omtaler dét, at de har måttet opgive deres job, som et stort ressourcospild både for arbejdspladsen og for samfundet som helhed. Dette er også Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forening erfaring: ”[...] jeg er rystet over, hvor mange mennesker der fortæller, hvad det har kostet dem i økonomi, [...] rigtig mange er nemlig kommet på overførselsindkomst, så det vil sige, at det samfundsøkonomisk er rigtig dyrt.” En del påpeger, at stalkingen ikke kun har personlige økonomiske omkostninger, men også samfundsmæssige omkostninger, når menneskelige ressourcer går til spild.

” [...] det er et økonomisk spørgsmål, og det er der, hvor jeg siger, at vi har mistet så mange millioner, vi betalte topskat. Vi var engageret i frivilligt arbejde, samfundsarrangementer. Hvordan har samfundet råd til at marginalisere os? [...] Vi lever stadig under jorden i dag, og jeg prøver at få hverdagen til at hænge sammen. Vi lever stadig under fattigdomsgrænsen imod alle odds. [Jeg mener], at der simpelthen skal arbejdes på lovmæssigt, at stalkingofre har krav på erstatning, hjælp og kompensation, når de bliver udsat for det, vi for eksempel er blevet i den invaliderende grad.”
(Janni, 54 år)

Stalking koster således det offentlige system ressourcer i form af tabt arbejdskraft, udgifter til understøttelse og sundhedsydelse. Flere af de udsatte efterspørger muligheden for at få økonomisk kompensation for tabt arbejdsfortjeneste og for de omkostninger, der har været i forhold til deres opsparing, som ofte er blevet udtømt igennem stalkingforløbet. For de stalkingramte, der har mistet job eller er blevet sygemeldt, har det også betydet et tab af selvværd, da de ikke længere er i stand til at forsørge sig selv, og ser sig selv som en belastning for det offentlige system.

Udgifter

Foruden tabt arbejdsfortjeneste har de udsatte også haft flere udgifter i forbindelse med den konkrete håndtering af stalkingen og de psykiske og fysiske følger heraf. Udgifterne i forbindelse med den konkrete håndtering, er typisk gået til nyt telefonnummer, flytning eller til at afhjælpe skader på ejendele i forbindelse med hærværk og indbrud begået af stalkeren.

Interviewer: ”Har det haft nogle økonomiske konsekvenser for dig?”

Helene: ”Ja! Jeg kan slet ikke regne ud, hvor meget jeg har brugt. Jeg har haft låsesmed ude fire gange. Så har jeg været nødt til at flytte, og jeg har fået beskyttet adresse nu, og så har jeg skiftet telefonnummer et utal af gange, og blandt andet

været nødt til at købe en ny telefon. Så har det haft den konsekvens, at mit forsikringselskab opsagde mine forsikringer efter det sidste indbrud. Min advokat tog så sagen op med dem, for det var ikke fair at lade det gå ud over mig, for det var faktisk mig, der var offer i det her. Men det kostede mig min selvrisiko. Den gik fra 0 til 5000 kr. Så er min bil jo som sagt blevet punkteret tre gange, som jo har kostet nye dæk. Og så var jeg nødt til at melde mig ind i Dansk Autohjælp for at få min bil transporteret. Ja, og så tyveri af forskellige ting, det har det jo så også kostet, men det er sådan de fysiske ting, som jeg kan gøre det op til. Det har kostet mig et sted mellem 40-45.000 kr.” (Helene, 42 år)

Den hyppigste udgiftspost for de udsatte har dog været psykologbistand, som mere end halvdelen af de udsatte har haft behov for. Derudover har en mindre del af de stalkingramte også haft udgifter til advokatbistand eller medicin til eftervirkningerne af stalkingen. For mange af de stalkingramte har omkostninger løbet op i fem cifrede beløb, og for enkelte er der tale om tab på flere millioner kroner.

Konsekvenser for personer i den udsattes netværk

Professor i retspsykologi Lorraine Sheridan har på baggrund af en internetbaseret spørgeskemaundersøgelse blandt stalkingramte vist, at stalking i gennemsnit berører 21 personer i den udsattes netværk. Det kan være alt fra den udsattes nære familie, herunder børn, partner og forældre, til venner, naboer og kollegaer, men også fremmede kan blive berørt heraf (Sheridan 2005). I nærværende undersøgelse har hovedparten af de partnerstalkingramte givet udtryk for, at deres børn har været påvirket af stalkingen, mens en mindre del af de andre typer udsatte også har givet udtryk herfor. Sammenlagt har mere end halvdelen af de udsatte oplevet, at deres børn har været påvirket af stalkingen. Flere fortæller også, at enten forældre eller nærtstående venner har været bekymrede

for den udsatte på grund af stalkingen, og en del har endvidere oplevet, at det har påvirket deres arbejdsplads og kollegaer. Som før nævnt er det netop bekymringen for, hvordan stalkingen skal påvirke andre, der gør, at en del stalkingramte vælger ikke at fortælle om oplevelserne til deres netværk.

For flere af de udsatte med børn, og i særdeleshed de partnerstalkingramte, har børnene igennem forløbet udvist tegn på mistro som følge af stalkingen. En del fortæller, at deres børn udviser en beskyttertrang over for deres mor, fordi de bliver særlig opmærksomme på den måde, som stalkingen påvirker moderen på. Som en partnerstalkingramt fortæller: *”Og min ældste søn er fuldstændig rundt på gulvet, han er simpelthen så ked af det. Han fik en sms, hvor der står, at jeg er en dårlig mor. Og så lå han hele natten og græd og sagde, at jeg aldrig måtte tro, at jeg var en dårlig mor.”* I tråd hermed fortæller flere udsatte, at børnene generelt føler sig utrygge og er bange for, at stalkeren skal gøre dem og deres mor fortræd. Samme tendens genfindes også i andre studier, hvor stalkeren typisk fremsætter trusler mod moderen igennem børnene eller udsætter børnene for omsorgssvigt for at bekymre og derigennem kontrollere moderen (Logan *et al.* 2006). I nærværende undersøgelse udspringer børnenes frygt for moderens sikkerhed typisk af trusler fremsat af stalkeren til moderen igennem børnene.

”Der kom børnene hjem fra samvær oppe ved ham [stalkeren] og var fuldstændig panisk bange, at de skulle hilse fra far og sige, at der kom nogen og tog mig, at jeg aldrig skulle vide mig sikker, for lige pludselig, så kommer der nogen og tog mig. De kendte også nummerpladen på min bil og vidste, hvad bil jeg kørte i, skulle de [børnene] også hilse og sige. Min yngste søn [barn] blev vådligger, og han blev ligesom en lille abekat, der skulle hænge på mig hele tiden. Jeg kunne ikke gå nogen steder. De var paniske – bange lige så snart, der kørte en bil langsomt forbi huset, begyndte de at skrig og løbe rundt og låse døre, fordi

de troede, nu kom der nogen og tog mig. De turde ikke gå i skole, for så kunne de jo ikke passe på mig, mens de var væk.” (Signe, 51 år)

Ovenstående beskrivelse af børnenes frygt og bekymring for, at stalkeren vil skade moderen, genfindes også i andre studier af partnerstalking. Det beskrives endvidere, at børnene kan blive påvirket af stalkingen uanset relationen til stalkeren, det vil sige, om det er deres biologiske far, stedfar eller en blot en kæreste til deres mor (Logan *et al.* 2006). I nærværende undersøgelse ser den relationelle kontekst heller ikke ud til at være afgørende for, om barnet er blevet påvirket af stalkingen. Ikke desto mindre er der langt flere partnerstalkingramte, hvis børn er blevet påvirket, end blandt de andre grupper af stalkingramte, og disse børn har eller har ofte haft samvær med stalkeren.

”[...] den yngste hun har jo ligget om natten og har svedt, og hendes dyne var gennemblødt og hendes hovedpude. Det er jo det, jeg kan mærke, at jeg bruger mange af mine kræfter på nu – jeg var lige ved at kalde det at overbevise – min yngste datter om, at der ingen fare på færde er, og vi får al den hjælp, vi kan få. Da jeg fortalte hende, at nu havde vi vores lille bipper [overfaldsalarm] en måned mere, der blev hun så glad. Så det føler hun jo også noget tryk ved, at der er nogen, der passer på os.” (Tina, 42 år)

Foruden beskyttertrang er mistrivselssymptomer hos børnene eksempelvis afbrudt søvn og sengevædning hos ældre børn, adskillelsesangst, grådlabilitet og grænseoverskridende adfærd ved eksempelvis at være aggressiv og fysisk udadreagerende over for andre børn, voksne eller dyr. Sidstnævnte adfærdsmønstre genfindes også i udenlandske studier af stalking og partnervold, hvor det beskrives, at børn, der er vidne hertil, kan eksternalisere deres følelser gennem aggression, ulydighed og voldelig adfærd (Logan *et al.* 2006).

I denne undersøgelse har det foruden de

stalkingramte selv primært været deres børn, der har været mærket af stalkingen, men enkelte har også beskrevet, hvordan forløbet har gjort deres forældre, nye partner eller kollegaer utrygge. Så foruden den direkte psykiske belastning, som den udsatte udsættes for, har det også konsekvenser for eksempelvis kollegaer, når vedkommende opsøges på sin arbejdsplads.

Andre af de udsatte fortæller, hvordan forældre har været meget bekymrede for den stalkingramte, og enkelte har også fortalt, at de har måttet låne penge af deres forældre eller venner for at klare sig igennem stalkingen. Flere har endvidere oplevet, at stalkeren har taget kontakt til enten familie eller venner til den udsatte, hvilket har skabt bekymring hos både den stalkingramte og de, der er blevet kontaktet af stalkeren.

Interviewer: ”Tog hun kontakt til andre, som du kender, altså din familie, venner eller børn?”

Per: ”Ja, jeg synes, det var meget slemt, da hun tog kontakt til min familie. Det synes jeg, virkelig var for dårligt. [...] Det er hele den der måde at optræde på, hun gjorde dem direkte bange, ’hvad er det dog for et for forfærdeligt menneske?’, og ’hvad for en forbindelse har du med hende?’ [...] Ét er hvad jeg selv blev generet af, men det er forfærdeligt, når det faktisk gør min familie utryk, det er simpelthen for dårligt. At hun tillader sig noget så infamt som at opsøge min familie, ja altså, jeg er jo selvfølgelig godt klar over, at hun er syg, men jeg vil bare ikke have det.”

(Per, 76 år)

Opsummering

- For hovedparten af de stalkingramte har stalkingen haft omfattende konsekvenser, der ikke alene har påvirket deres liv, mens stalkingen stod på, men også efter forløbet. Undersøgelsen viser, at konsekvenserne af stalking er tæt forbundet med stalkingens karakter og relationen

til stalkeren. Dog fremstår karakteren af stalkingen som mere afgørende for stalkingens konsekvenser end relationen.

- Undersøgelsen viser, at de stalkingramte oplever psykiske konsekvenser, såsom angst, posttraumatisk stress syndrom, selvmordstanke og -forsøg, samt koncentrations- og hukommelsesbesvær. Mest udbredt er dog angst, der fremstår som et grundvilkår i de stalkingramtes liv, og som også får sociale konsekvenser for de udsatte.
- De fysiske konsekvenser udgøres af søvnbesvær, hårtab, vægttab eller forøgelse, graviditetsbesvær, hovedpine og fysiske skader på grund af fysisk vold. I hovedparten af tilfældene er de fysiske konsekvenser en manifestation af den stress, som den udsatte oplever. Mest udbredt var søvnbesvær.
- De primære sociale konsekvenser for de stalkingramte er isolation, mistro og manglende tillid til nye mennesker. Godt halvdelen af de udsatte oplever, at de har mistillid til mennesker, de ikke kender. For de partnerstalkingramte er denne mistillid i særdeleshed rettet mod mænd og mod at indgå i nye kæresteforhold.
- De økonomiske konsekvenser består af tabt arbejdsfortjeneste på grund af stalkingen og direkte udgifter til f.eks. nyt telefonnummer/ny mobil, flytning, advokat eller i forbindelse med indbrud og hærværk. Den hyppigste udgift var til psykolog, som mere end halvdelen havde haft udgifter til.

Fokus på udsatte mænds erfaringer

I dette kapitel beskrives, hvordan de tre udsatte mænd italesætter og håndterer deres erfaringer med stalking. Undersøgelsen viser, at mændenes oplevelser af stalking på flere områder adskiller sig fra kvindernes.

"Det er ikke noget, jeg ikke kan rumme"

Datamaterialet indikerer, at de tre udsatte mænd opfatter stalkingen lidt forskelligt fra de udsatte kvinder med samme relation til stalkeren. To af de tre mandlige stalkingramte, der indgår i denne undersøgelse har været udsat for stalking af en bekendt, mens én har været udsat for stalking af en ukendt. Der indgår således ingen mandlige stalkingramte med en intim relation til stalkeren.

Blandt de tre udsatte mænd findes der ikke samme tendens til selvregulering som blandt de udsatte kvinder med samme relation til stalkeren. For de mandlige stalkingramte antydes oplevelsen af trusselsniveauet at have en indflydelse på måden at håndtere stalkingen på. Som en af mændene beskriver: *"Jeg tror nogle gange, mænd har det lidt lettere end kvinder med det her [stalking]. For når det er kvinder [der stalker], er det ikke på samme måde en fysisk trussel, tror jeg."*

I forskningslitteraturen er der uenighed om, hvorvidt den udsattes køn har betydning for konsekvenserne af stalking. Man ved, at mænd er de primære udøvere af stalking, og kvinder er de primære udsatte herfor. Endvidere peger undersøgelser på, at fysisk vold oftere er et element i stalking af kvinder end af mænd (Dovelius *et al.* 2006). Ingen af de stalkingramte mænd i nærværende undersøgelse har da været udsat for fysisk vold.

Nogle forskere mener, at det ikke er nok at se på sammenhængen mellem den udsattes køn og stalkingens karakter, man bør også inkludere den udsattes frygtfølelse og relation til stalkeren. En amerikansk undersøgelse har vist, at dobbelt så mange kvinder som mænd rapporterede, at de var 'meget bange' for deres stalker. Undersøgelsen viste ydermere, at de kvindelige stalkingramtes frygt var en stærk indikator for de psykiske, fysiske, sociale og økonomiske konsekvenser, som de oplevede, uafhængigt af relationen til stalkeren. Således rapporterede de udsatte med et højt frygtniveau også i højere grad fysiske og psykiske helbredsproblemer (Sheridan & Lyndon 2010). Det antydes i nærværende undersøgelse, at de mandlige udsatte er mindre tilbøjelige til at blive bange for stalkeren end de kvindelige stalkingramte med samme relation til stalkeren.

Interviewer: "Følte du dig truet på noget tidspunkt?"

Uffe: "Nej, det gør jeg sgu ikke. Jeg er ikke bange for noget som helst, og det er jeg aldrig."

Interviewer: "Tror du, det havde været noget andet, hvis det var en mand?"

Uffe: "Ja, en mand på 1.90 meter – ja, så tror jeg, at jeg ville overveje nogle helt andre tiltag. Så det er derfor, jeg tænker, at det er endnu sværere for kvinder, fordi hun [stalkeren] kan jo ikke gøre mig noget, som jeg i sidste ende ikke fysisk vil kunne komme ud af. Men dét at en stalker kan den slags, det er jo en grov trussel at have hængende. Det er en "økse" at have hængende for dem, det går ud over. Det har jeg aldrig været bange for med hende [stalkeren] her." (Uffe, 37 år)

Forskelligt fra hovedparten af de kvindelige stalkingramte med en bekendt eller ukendt relation til stalkeren har mændene i undersøgelsen ikke været bange for stalkeren, og det til trods for at de var udsat for meget langvarig stalking (3-10 år) af grov karakter. Alle tre mænd beskriver derimod, hvordan de formår at 'håndtere' og 'rumme' stalkingen.

”Det er en fordel for mig at være mand, tror jeg. Det er en fordel, at jeg kan rumme det. Altså, jeg kan sagtens rumme det, det er ikke andet end sådan et bump på vejen [...], og det er fordi, at jeg fornemmer et ulykkeligt menneske [stalkeren] et eller andet sted, og faktisk er det det, der fylder, synes jeg. Men det er noget sværere, hvis man er kvinde, og der står en eller anden kæmpe stor ond mand, jeg siger ikke, det er løsningen, men det har bare gjort det meget lettere for mig.”

(Uffe, 37 år)

De mandlige udsatte fortæller også, at stalkingen i højere grad påvirker deres familie og omgangskreds, og at de som følge heraf kan være lidt bekymrede for disse personer.

”Min kone synes jo bare, at hun [stalkeren] er dum og irriterende, og hun synes, at jeg skal gøre et eller andet ved det. Men jeg har det sådan lidt, at det er som at slå eller sparke til én, der allerede ligger ned, fordi jeg dør jo ikke af det [stalkingen], jeg får ikke ar af det. Jeg kan også godt til en hvis grad håndtere det.”

(Morten, 53 år)

De mandlige stalkingramte giver udtryk for en vis overbærenhed over for stalkeren, noget der også til dels genfindes i mindre grad hos et par af de mindst udsatte kvinder i undersøgelsen. Tendensen til selv at ville håndtere en situation kendes også fra forskning om mænds helbred, hvor den danske sundhedsforsker Simon Sjørup Simonsen har beskrevet, hvordan mænd på forskellig vis distancerer sig til sundhed og sygdom. Ved hjælp af begrebet *ronkedorfænomenet* beskriver Simonsen, hvordan mænd afholder sig fra at gå til lægen og i stedet distancerer sig verbalt, socialt og mentalt som en måde at håndtere sygdom på (Simonsen 2006). På samme måde italesætter de udsatte mænd i denne undersøgelse stalkingen som problematisk for andre i højere grad end for dem selv. To af mændene har dog benyttet offentlige instanser til

at håndtere stalkingen, men ingen har givet udtryk for, at stalkingen har haft konsekvenser for deres trivsel eller daglige livsførelse.

I forlængelse heraf er det vigtigt at understrege, at flere af fagpersonerne har erfaringer med mænd, der har vist samme angst og stresspåvirkning som de kvindelige stalkingramte i undersøgelsen. Ydermere har tre af de kvindelige udsatte en mandlig kæreste eller tidligere ægtefælle, der har været påvirket psykisk, fysisk og/eller arbejdsmæssigt af stalkingen. Som en af disse forklarer: ”han [ægtemand] gik psykisk ned og hjem, da jeg fandt sammen med ham igen. Han var sygemeldt i et halvt år. [...] Det var med indlæggelse med vand i benene og stress. Han vidste dårligt nok, hvad han selv hed, fordi han var kørt psykisk ned [...]” I disse tilfælde er der tale om grove og længerevarende stalkingforløb, og relationen til stalkeren har været intim, bekendt og ukendt. Det er således vigtigt at understrege, at denne undersøgelse ikke giver noget entydigt billede af, hvorvidt stalking har færre eller andre konsekvenser for kvinder end for mænd, der er udsat.

Tabuisering og latterliggørelse af stalking blandt mænd

Fagpersoner og de frivillige beskriver stalking som mere tabubelagt for mænd end for kvinder. Denne tendens kendes også fra partnervold, hvor mænd er mindre tilbøjelige til at rapportere vold fra en kæreste eller ægtefælle af modsat køn, fordi de finder det ydmygende at blive udsat for vold af en kvinde, der opfattes som fysisk svagere end en mand (Langhinrichsen-Rohling 2012; Plauborg *et al.* 2012).

I nærværende undersøgelse italesætter de udsatte og fagpersonerne generelt stalking som et heteroseksuelt fænomen, der foregår mellem personer, der har haft et intimt forhold til hinanden. Det vil sige, at stalking betragtes som et fænomen, der vedrører en seksuel attraktion mellem en mand og kvinde. Der tages således ikke højde for, at

stalking kan forekomme i LGBT-relationer¹⁵ eller mellem kollegaer, klienter eller helt fremmede af samme køn. Det betyder, at der er nogle meget stereotype opfattelser af, hvem der kan udsættes for stalking, og det kan være en barriere for stalkingramte mænd at tale om deres erfaringer.

”Jeg sidder pludselig og får en tanke, nu hvor vi primært sidder og snakker om mandlige stalkere. Jeg har haft sager, hvor manden kommer op og anmelder kvinden for stalking, men jeg tror også, at mændene har en stolthed. De går ikke til politiet og siger, at de ikke kan styre deres kvinde og bliver generet af det, hun sender. Der er absolut et skyggetal hos mændene, fordi de er for stolte og derfor ikke går op og melder stalking. Der skal mere til, at mænd vil indrømme, at de bliver generet af en kvinde og ikke kan styre det.”
(Michael, politiet)

Samme opfattelse går igen i Offerrådgivningen.

”Jeg har ikke haft nogen mænd, der ringede og sagde, at der er en kvinde, der forfølger mig, eller der er en kvinde, der bliver ved sådan og sådan, nej. Men jeg tror da også, at det er så stort et tabu for mænd, så det skal være helt ekstraordinært slemt, for at en mand ringer om det. Altså en mand der ringer og siger, at han bliver forfulgt af en kvinde, det tror jeg ikke engang, han ville sige til sine venner.”
Interviewer: ”Hvordan kan det være, tror du?”
Elin: ”Jamen, jeg tror folk vil begynde at grine og sige, ’hvad fanden, ser hun godt ud’ eller ’inviter hende dog ud’. Manduniverset eller mandejargonen er helt anderledes. Det er klart, hvis en mand bliver slået, udsat for både psykisk og fysisk vold kontinuerligt af en kvinde, så tror jeg ikke, at han er bange for at ringe

og sige det. Jeg har bare ikke haft sådan en.”
(Elin, Offerrådgivningen)

Datamaterialet viser, at stalking af en mand kan afføde humoristiske reaktioner i omverdenen og en interesse for den kvindelige stalkers fysiske attraktivitet. Sidstnævnte er netop noget, de tre stalkingramte mænd i undersøgelsen har lagt vægt på. At de mandlige udsatte ikke har vurderet stalkeren som fysisk attraktiv har retfærdiggjort, at de konsekvent har været afvisende herfor. Denne tendens er ikke fundet blandt de kvindelige stalkingramte i samme relationelle kontekst.

”Nu er det ikke sådan, at jeg er typen, der bare tonser rundt og flirter til højre og venstre, men jeg er nok lidt mere forsigtig med, hvilke signaler jeg sender. Ikke at der er nogen, der tager noget skade af det, men jeg tænker – ’nej gud, hvad nu hvis man løber ind i det samme én gang til’. Ellers er der ikke [noget jeg gør anderledes], jeg er jo ikke ramt eller belastet af det [stalkingen], det er bare møgirriterende. Hvis det nu var en eller anden langbenet model, så kan det godt være, at man føler sig beæret, endda fristet, men det er hun ikke.”
(Morten, 53 år)

En amerikansk undersøgelse har endvidere beskrevet en tendens til kønnede reaktioner i de stalkingramtes omgangskreds. Således bagatelliserede mandlige pårørende til den udsatte i undersøgelsen i højere grad stalkerens adfærd end kvindelige pårørende. Mændene anså typisk stalkerens adfærd som mislykket kurtiseringsforsøg, men ikke som skræmmende eller farlige i modsætning til de udsattes kvindelige pårørende (Cox 2006).

Opsummering

- De tre stalkingramte mænd i undersøgelsen har henholdsvis en bekendt eller ukendt relation til deres kvindelige stalker og har alle tre været udsat for

¹⁵ LGBT er en forkortelse for lesbiske, bøsser, biseksuelle og transkønnede.

meget langvarig stalking (3-10 år) af grov karakter. På trods af at deres erfaringer ligner de stalkingramte kvinders med samme relation til stalkeren, giver de tre mænd udtryk for, at de sagtens kan ”*rumme stalkingen*”.

- Undersøgelsen viser, at de stalkingramte mænd til forskel fra mange af de stalkingramte kvinder med samme relation til stalkeren hverken er bange for stalkeren eller generelt har ændret deres handlemønstre. De udsatte mænd giver udtryk for, at deres manglende frygtfølelse over for stalkeren skyldes, at de bliver stalket af en kvinde, som de opfatter som fysisk svagere end dem selv. De opfatter således ikke stalkeren som en potentiel fysisk trussel.
- Det er vigtigt at understrege, at undersøgelsen ikke giver noget entydigt billede af, hvorvidt stalking har færre eller andre konsekvenser for mænd end for kvinder, der er udsat for stalking. Flere af fagpersonerne har eksempelvis erfaringer med stalkingramte mænd, der har vist samme tegn på angst og stress, som mange af de kvindelige stalkingramte har i denne undersøgelse.
- Undersøgelsen viser, at der er en tendens til at latterliggøre stalkingramte mænds erfaringer, og flere af fagpersonerne mener, at stalkingramte kan have svært ved at bede om hjælp, fordi det kan være et tabu for mænd, at blive stalket af en kvinde.

Efterspurgt støtte

I dette kapitel beskrives de former for hjælp og støtte, som de udsatte har påpeget, at de har savnet under og efter stalkingforløbet. Nogle af støttebehovene udspringer af mislykket forsøg på at få hjælp hos myndigheder, og andre støttebehov udtrykker en efterspørgsel på konkrete tiltag, der endnu ikke eksisterer. Det skal understreges, at det for de udsatte kan være svært at beskrive, hvilken hjælp de er i behov af, da det ofte tager tid at identificere problemet som stalking.

I kapitlet sættes de udsattes støttebehov i perspektiv til fagpersonernes erfaringer med at møde de stalkingramte. Generelt viser datamaterialet, at de udsattes efterspørgsel på støtte både afhænger af stalkingens karakter, og af de udsattes konkrete erfaringer med fagpersoners imødekommenhed.

Anerkendelse og forståelse

”Er han verdens dejligste mand, som bare i en presset situation opfører sig mærkeligt, *eller* er han virkelig skingrende vanvittig? Eller er det mig, der er vanvittig og tror, at han gør alle de her ting? Jeg ved det simpelthen ikke. Og jeg har ikke nogen at vende det med.”
(Mona, 31 år)

Undersøgelsen viser, at omgivelsernes reaktioner har en stor betydning for, hvordan de udsatte oplever og håndterer dét at blive udsat for stalking. Anerkendelse bliver i interviewene med både de stalkingramte og fagpersonerne gentagne gange fremhævet som et af de centrale behov, som personer udsat for stalking har. De stalkingramte beskriver ofte, at de har brug for at få hjælp til at sætte ord på det, de oplever, og til at vide, om deres reaktion herpå er normal. Mange af de udsatte er bange for at overreagere og

efterspørger bekræftelse på deres oplevelse af stalkingen.

Når anerkendelse savnes

Flere udsatte understreger, at de oplever, at manglende viden og kendskab til fænomenet har gjort, at de ikke er blevet taget alvorligt og ikke har mødt forståelse for de konsekvenser, som stalkingen har haft for deres mulighed for at føre et normalt liv.

”Altså, jeg følte jo, at jeg stod meget alene med det, fordi jeg kunne ikke snakke med nogen, der var ikke nogen, der ville kunne forstå det, fordi jeg forstod det ikke engang selv. Jeg vidste ikke selv, hvad jeg skulle kalde det. [...] Så jeg havde svært ved at skulle snakke med nogen om det, fordi jeg slet ikke selv vidste, hvad det egentligt var, der foregik. Jeg vidste bare, at manden han var syg, men jeg kunne ikke forklare det til nogen, sådan så de kunne forstå det. Fordi det netop er sådan nogle mærkelige, åndssvage ting, han gør og siger. Så hvis der havde været nogen at snakke med om det, som kunne være anerkendende omkring det. Altså, hvis politiet havde kunnet henvise mig til et eller andet sted, det kunne have været helt fantastisk, sådan så jeg ikke gik med den følelse af ’jamen er det mig, der overdri-ver fuldstændigt?’”
(Mathilde, 26 år)

Som beskrevet i ovenstående citat er det ofte svært for de udsatte at italesætte stalkingen, fordi de ikke ved, hvad de skal kalde det, som de udsættes for, eller forklare de ofte subtile former for overgreb. Viden om stalking er derfor en forudsætning for at kunne blive mødt med forståelse og anerkendelse, når man som udsat henvender sig for at få hjælp. Men manglende anerkendelse fra omverdenen og primært myndighedsinstanser som kommune, statsforvaltning og politiet er desværre et gennemgående træk i datamaterialet. Mens nogle udsatte har følt sig vel modtaget, har hovedparten af de stalkingramte, der har opsøgt hjælp, savnet

at blive taget alvorligt, og at deres oplevelser blev anerkendt. De udsatte efterspørger derfor en bedre indsigt og viden om stalking i samfundet og særligt i myndighedsregi, hvor mange henvender sig for at få hjælp.

Hos politiet er man særligt optaget af handlinger, som kan føre til domsfældelse. Disse handlinger er typisk fysisk vold eller meget grove trusler, der betegnes af politiet som *'mere anmeldelsesvenlige'*. Det betyder, at de stalkingramte oplever, at deres henvendelser bliver behandlet isoleret i stedet for at blive set som en del af stalkingens processuelle karakter. For de udsatte kan det opleves som frustrerende, da det netop er den måde, hvorpå stalkingen erfares.

Interviewer: "Og du har ikke efterfølgende talt med politiet?"

Josefine: "Nej. Fordi de ville ikke høre på mig der. Så jeg tænkte, at det er nyttesløst, det får jeg ikke noget ud af, de griner bare ad mig."

Interviewer: "Gjorde de det?"

Josefine: "Hun sad og smilede, og hun tog det ikke seriøst, selvom jeg sad deroppe og tudbrølede af angst – jeg var virkelig bange. Men de tog mig ikke seriøst, hun sad bare og småsmilede ad mig. 'Nå, men det skal du ikke tage så højtideligt, jeg ringer og snakker med ham, hvad er hans nummer?'" [...]

Interviewer: "Hvordan havde du det med det, politiet sagde til dig?"

Josefine: "Jeg var ked af det, og jeg følte mig magtesløs, og jeg begyndte at tvivle på mig selv."

Interviewer: "Hvad kunne du godt have tænkt dig, at de kunne gøre?"

Josefine: "Jamen, at de havde lyttet og taget det seriøst og virkelig havde vist mig 'ov, det her kan vi egentlig godt forstå, og vi kan egentlig godt se, hvad det er, det gør'. At der havde været en eller anden forståelse for, hvad det gør ved et andet menneske [...]."

(Josefine, 25 år)

Inspireret af Axel Honneths idé om de tre anerkendelsessfærer (familien, den retslige

og den solidariske sfære) viser undersøgelsen, at de udsatte ofte oplever manglende anerkendelse i den retslige (og myndigheds-) sfære. De har ofte bedre erfaringer med at få anerkendelse og støtte via uformelle kanaler, det vil sige i den private sfære fra venner, familie eller kollegaer. De stalkingramte føler sig generelt meget magtesløse over for det system, der skal beskytte dem mod stalkeren, og de oplever, at det påvirker dem negativt psykisk, når systemet ikke anerkender, at der er begået en ugerning mod dem (Willig 2005).

"Det gjorde, at jeg fik ro. Jeg fik lige pludselig et psykisk overskud."

Hovedparten af de udsatte mener, at anerkendelse kan have en positiv virkning på deres evne til at overvinde stalkingen. At få oplevelserne med stalking anerkendt af en myndighedsperson er med til at styrke de udsatte i deres virkelighedsopfattelse og "legitimere", at de føler og reagerer, som de gør. De stalkingramte, der har oplevet anerkendelse fra myndighedspersoner, fortæller, at det har givet dem mere overskud til at håndtere stalkingen i det daglige.

"Men jeg fik at vide af politiet på et tidspunkt – det var ligesom det, der gjorde, at jeg fik lidt flere kræfter til at kæmpe – at de her mennesker er psykisk forstyrrede, det er ikke normale mennesker de her fyre, de er psykopater – det er psykopatadfærd. [...] Der fik jeg ligesom bekræftet, at det ikke var mig, der havde forstået det forkert, men at det var forkert, det de gjorde imod mig. Selvom jeg er fornuftig og godt kan se, at det her ikke er normalt, så tænker man, 'mon det bare er min fejl', 'mon det er mig, der ikke forstår' eller 'mon det er mig, der ikke kan finde ud af at reagere rigtigt på dem'. [...] Så når sådan en fagperson [fra kriminalpolitiet] siger sådan nogle ting til mig i sådan en alvorlig grad, som han gjorde, så tænkte jeg 'okay, der er virkelig noget om det'. Der får jeg ligesom nogle kræfter til at tænke, det er dem – ikke mig."

(Maiken, 28 år)

Samme erfaringer har Lise Linn Larsen fra Dansk Anti-Stalking Forening.

”Det [anerkendelse] har også en betydning for den, der er udsat for stalking, fordi han eller hun får en oplevelse af, at der er nogen, der gør noget, og det er jo også det samme som at få at vide, ’vi anerkender det her’. Og så får man lige pludselig mange flere kræfter, og man får lige pludselig meget mere overskud, når man møder den imødekommenhed. Det har jeg faktisk flere eksempler på, hvor de [stalkingramte] er udsat for det samme, men hvor dét at de møder den her imødekommenhed og anerkendelse, og de mærker, at politiet faktisk gør noget, jamen så får de lige pludselig meget mere energi, så tror de på det. Det vil sige, så kan de også selv gøre mere, og så får de det ikke så dårligt.”
(Lise Linn Larsen, Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning)

Flere af de udsatte udtalte endvidere, at de var glade for at deltage i undersøgelsen, fordi de følte, at deres oplevelser blev taget alvorligt, og det bekræftede dem i, at deres reaktion var berettiget. Samtidig ytrede en del også et ønske om, at deres erfaringer kunne være med til at gøre det lettere for andre stalkingramte at få hjælp. For de fleste var det således vigtigt at deltage i undersøgelsen, og medvirke til, at fænomenet bliver anerkendt i samfundet, og at andre udsatte bliver mødt med forståelse.

Netværksgrupper

Behovet for at få spejlet sin historie i andres historier er noget, der findes i mere end halvdelen af interviewene med de stalkingramte. Generelt er det de udsatte, der har oplevet at være hårdest ramt af stalkingen, der i særlig grad udtrykker behov for at snakke med andre med samme erfaringer. Seks af de partnerstalkingramte kvinder har deltaget i én eller flere netbaserede netværksgrupper for stalkingramte og/eller forældre, som oplever chikane via fælles børn. Enkelte af disse udsatte har dog givet udtryk for, at det

er svært at rumme andre oplevelser efter noget tid i netværket. Disse udsatte har derfor primært haft brug for et netværk i begyndelsen af forløbet.

For en stor del af de udsatte handler behovet for at møde andre stalkingramte om at møde forståelse, en forståelse, som de mener, kommer, når man har samme erfaringer. For nogle handler netværksgrupperne også om at bearbejde den skyldfølelse, som de har.

”Det ville være rigtig rart for sådan én som mig, hvis der var nogle andre, man kunne tale med. Jeg sidder meget med sådan en form for selvskyld et eller andet sted. Det tror jeg ville hjælpe rigtig meget. Og på nettet er der jo samlinger for alt muligt mærkeligt, men ikke det her, det synes jeg ikke, jeg kan finde. Netværksgrupper. Nogle, som har prøvet det før. Nogle, som ved, hvad det drejer sig om.”
(Solveig, 37 år)

Som beskrevet oven for tillægger de stalkingramte således det fælles erfaringsgrundlag i netværksgrupperne stor betydning for at kunne håndtere og takle stalkingen. Grupperne bliver en måde at få anerkendelse og bekræftelse i, at det, man oplever, er et reelt problem. I Alex Honneths optik kan de betragtes som en form for solidarisk sfære, hvor de udsatte på baggrund af deres oplevelser anerkender hinandens forskellige, men dog ligeartede erfaringer. At indgå i sådan et fællesskab kan styrke de udsatte psykisk, idet at de her bliver bekræftet i, at stalkerens handlinger er grænseoverskridende og krænkende (Willig 2005).

Sikkerhed

Sikkerhed på forskellige niveauer efterspørges af stort set alle stalkingramte. Mange af de stalkingramte har både uformelle og formelle strategier til at opnå følelsen af tryghed og sikkerhed i deres hverdagsliv, men disse strategier er ikke altid effektive, og en stor del af de udsatte efterspørger derfor mere og bedre sikkerhed, primært i forhold til

politiets indgriben. Erfaringerne fra politiet i undersøgelsen understøtter også de udsattes efterspørgsel. Efterforskere forklarer, at en af årsagerne til politiets manglende indgriben er, at mange af de taktikker, som stalkerer benytter, ikke er ulovlige.

"[...]Der er jo alle mulige former for trusler, som vi ikke kan retsforfølge nogen for, men som gør folk utrygge. Det kan også være, at de [stalkerer] bare møder op og råber og skriger. Det er heller ikke ulovligt. Eller de går ind og ringer på eller lægger et brev, hvor der står, 'jeg kan ikke holde det ud mere, hvis du ikke kommer tilbage til mig, så ved jeg ikke, hvad der kan ske'. Hvad kan vi bruge det til, der er jo ikke sket nogen lovovertrædelse?"

(Søren, politiet)

Efterforskerne oplever, at mulighederne for at hjælpe kan være begrænsede, når der ikke er sket noget brud på loven. Politiets indgriben afhænger således af, om der er sket en decideret overtrædelse af loven og karakteren heraf.

Søren: "[...] De [stalkingramte] er virkelig langt nede, dem som kommer, og vi er lidt magtesløse, fordi vi kan jo ikke spærre ham [stalkerer] inde og gemme ham væk for dem. Han er jo derude. [...] Interviewer: "Du siger, at I kan føle jer lidt magtesløse?"

Søren: "Det er jo klart, vi har ikke mange muligheder i Danmark. [...] Det er selvfølgelig trist, at man ikke kan hjælpe folk, det er jo det, vi er her til. Men jeg har så også erfaring med, at det er yderst sjældent, at det sker noget alvorligt i sådan nogle sager. [...] I teorien kan vedkommende jo blive slået ihjel i yderste konsekvens, og det kan vi jo ikke forhindre. Vi kan jo ikke sige til folk, at han gør nok ikke noget. Så vi må bare sige, hvis han kommer, så lås dørene og ring 112. Det er jo vores eneste mulighed. Vi kan jo godt kontakte ham, og hvis han har truet, så kan vi godt køre

ud og anholde ham, men han bliver jo løsladt igen før eller siden. Hvis det ikke er samme dag, kan han højst blive varetægtsfængslet for vold eller grove ting." Interviewer: "Og hvor lang tid kan man det?"

Søren: "Ikke ret lang tid, fordi en typisk voldssag giver 30 dages fængsel, måske 60 dage, hvis det er groft. Og man må ikke varetægtsfængsle i længere tid, end kan man få som straf, så der er jo en begrænsning på det." [...]

Interviewer: "Er der noget, du godt kunne tænke dig, at du kunne gøre i de her sager?"

Søren: "Der er jo kommet de der nye redskaber med den nye lov, men dem kender jeg ikke så meget til, men det er noget med, at vi rent faktisk kan fjerne en mand fra hans eget hjem. Hvis det er husspektakel, og han begynder at genere, selvom han bor der, så kan vi bruge bortvisning."

Interviewer: "Hvor bortviser man personen hen?"

Søren: "Ikke nogen steder, han må bare ikke komme i nærheden af stedet."

(Søren, politiet)

Politiet har ikke beføjelser til at tilbageholde eller fjerne stalkerer med mindre, at der er sket en lovovertrædelse som for eksempel grov vold eller overtrædelse af et tilhold, og de kan dermed ikke forhindre eller sikre den udsatte mod, at stalkerer opsøger og chikanerer den udsatte. Undersøgelsen viser således, at det er svært for politiet at gribe ind, når stalkerer benytter subtile metoder til at stalke, som ikke er ulovlige efter straffeloven. Som flere af de udsatte har oplevet, så kan stalkerer ikke meldes til politiet, når han benytter sig af det, der kan opfattes som harmløse sms'er eller velmente gestus.

"Hvis jeg skal henvende mig til politiet, så skal jeg sige, at 'en mand henvender sig til mig og lægger ting i min postkasse, 'Ja, men hvad lægger han i den?' 'Jamen, det er gaver og sådan'. 'Ja, du får besøg af julemanden, og hvad vil du

have, vi skal gøre'. Jeg ved simpelthen ikke, hvad jeg skal gøre.[...] Han [stalkeren] truer jo ikke med at skrive, at 'nu skal du dø' på en sms. For så kan jeg gå ned til politiet og sige 'se her!'" (Britta, 32 år)

Enkelte af de udsatte efterspørger også bedre mulighed og hjælp til at få en ny identitet, hvilket understøttes af både politiet og kvindekrisecentre, som også har erfaringer med, at der kan være behov herfor.

Nogle få af de udsatte havde erfaringer med overfaldsalarmer, som de har fået udleveret af politiet. Det er også en praksis, man kender fra kvindekrisecentre, hvor man beskriver at have succes hermed. Alarmerne tildeles typisk, når den udsatte har været udsat for fysisk vold, og når der er en risiko for, at de kan blive udsat for fysisk vold igen.

Rådgivning og psykologbistand

Blandt både udsatte og fagpersoner er der en stor efterspørgsel på konkret rådgivning og psykologbistand til stalkingramte for at bearbejde deres erfaringer med stalking. De udsatte gav udtryk for, at de har brug for konkrete råd om, hvordan de skal forholde sig til stalkeren, men også til myndighederne, som typisk ikke har kendskab til fænomenet. "[...] Der er ikke nogen steder, hvor man kan finde nogle råd om, hvordan man skal forholde sig, og hvem man kan tage kontakt til. Det synes jeg ikke, jeg har fundet, hvori- mod det kan man som mishandlet kæreste." Flere udtrykte også et ønske om, at man hos politiet havde mulighed for at viderehenvise de udsatte til en mere specialiseret rådgivning, der havde indsigt i de udsattes behov for hjælp.

"Jeg kunne godt have tænkt mig, at de [politiet] kunne give mig et telefonnummer og sige: 'her er et telefonnummer, og der kan du få noget mere information, og du kan få noget hjælp og noget vejledning, og der er andre i din situation.' Jeg ved godt, de ikke kan gøre noget ved det, men så kunne det være, de kunne

henvise til nogle, som der har prøvet det, eller man kunne blive medlem af en gruppe måske, eller i det mindste få noget psykologhjælp. Bare *noget* hjælp. I stedet for at man bare går ud og tænker, 'nå okay, han skal slå mig først – der skal ske noget slemt, for at de [politiet] kan komme og hjælpe mig'. Det, synes jeg, var rigtig træls." (Solveig, 37 år)

Elleve af de udsatte har haft samtaler med en psykolog, og nogle har gået i meget langvarige psykologforløb. Stalkingen har i alle tilfælde været det primære omdrejningspunkt for psykologforløbene, men for enkelte har psykologbistanden indledningsvist været målrettet fysiske sygdomsforløb. Hovedparten af de udsatte har efterspurgt psykologbistand, men det er primært de partnerstalkingramte, der har været i et psykologforløb. For enkelte har omkostninger forbundet hermed været en barriere for at få hjælp.

Opsummering

- Undersøgelsen viser, at anerkendelse hos familie og venner, og særligt myndigheder, er vigtigt for de udsatte, da det er med til styrke deres virkelighedsopfattelse og berettige deres følelsesmæssige reaktioner. Der er en tendens til, at de udsatte ikke har følt sig taget alvorligt og mødt anerkendelse, når de har henvendt sig til myndigheder for at få hjælp.
- Mere end halvdelen af de udsatte udtrykker behov for at indgå i en form for netværk med andre stalkingramte. Det er i særdeleshed de udsatte, der har været hårdest ramt af stalkingen, der giver udtryk for et ønske om at indgå i et netværk med andre med samme erfaringer for bl.a. at blive bekræftet i, at stalkerens handlinger er grænseoverskridende og krænkende.

- Undersøgelsen viser, at hovedparten af de stalkingramte efterspørger sikkerhed – primært fra politiet. Flere ønsker bedre muligheder for politiet til at beskytte de udsatte mod stalkeren. Enkelte havde erfaringer med overfaldsalarmer, og nogle efterspurgte bedre hjælp til at få en ny identitet – et behov som politiet og kvindekrisecentrene også havde erfaringer med.
- Både udsatte og fagpersoner efterspørger rådgivning og psykologbistand til stalkingramte. Flere udsatte udtrykte også et ønske om, at myndigheder skal kunne henvise til en specialiseret rådgivning. Hovedparten af de udsatte efterspørger psykologhjælp, dog er det kun elleve af de udsatte, der har været i et decideret psykologforløb.

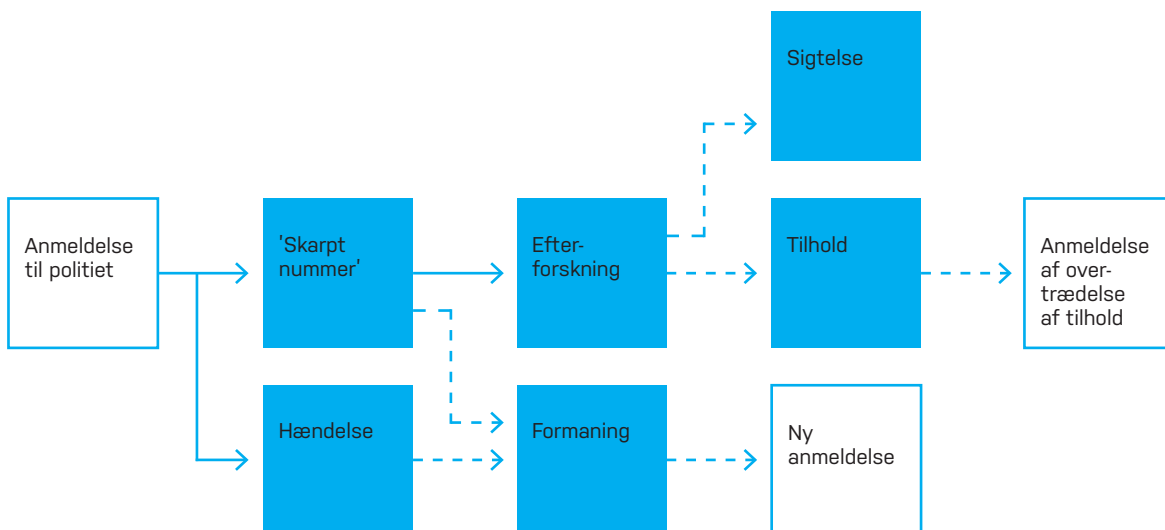
Politiets praksis

I det følgende beskrives efterforskerne fra de tre politikredses erfaringer med praksis på området for formaning, tilhold, opholdsforbud og overfaldsalarmer, hvilket er de metoder, som politiet kan tage i brug for at beskytte de stalkingramte.

I interviewene med efterforskerne antydes det, 1) at politiets kendskab til den nye lov på området afhænger af politidirektøren i den pågældende politikreds' information til de ansatte, 2) at efterforskerens opfattelse og kendskab til fænomenet stalking afhænger af individuelle erfaringer med konkrete sager, 3) at praksis omkring brugen af tilhold kan variere fra politikreds til politikreds. Efter-

forskerne i undersøgelsen har den opfattelse, at stalkingsager generelt prioriteres lavt hos politiet, og at der måske ikke altid er den store efterforskningsmæssige interesse i den type sager. Ydermere beskriver de, hvordan betjentenes personlige livserfaringer og stationens kultur kan have indflydelse på, hvordan en anmeldelse vurderes. Som en efterforsker forklarer: *"Og arbejdspladsen påvirker jo også, når kollegerne snakker sammen, så finder de tit sådan et fælles fodslag, ikke. Når man er i grupper, så finder man sådan en fælles holdning til det, og hvis holdningen er, 'det behøver vi sgu ikke bruge tid på eller skrive sager på', så bliver det jo mange gange sådan med nogle bestemte sagstyper."*

Undersøgelsen viser, at der i de tre politikredse findes en generel fremgangsmåde for, hvordan henvendelser om stalking modtages. Neden for er politiets fremgangsmåde markeret i de blå bokse.

Formaning og risikovurdering

Når en stalkingramt henvender sig til politiet, sker det typisk først i ekspeditionen, hvor personen får mulighed for at fremlægge sagen. På baggrund heraf kan der oprettes en hændelse. Det vil sige, henvendelsen registreres, men den efterforskes ikke. I de tilfælde bliver den udsatte bedt om at vende tilbage, hvis stalkingen forsætter og bliver grovere. I alvorlige og grove tilfælde får henvendelsen det, der i politiets termer kaldes et 'skarpt nummer'. Når en sag får et 'skarpt nummer', sættes der en efterforskning i gang, hvor den udsatte og stalkeren hver især afhøres. For at en efterforskning igangsættes, skal der typisk være begået hærværk, være fremsat trusler på livet eller begået personfarlig kriminalitet, såsom fysisk vold. I nogle sager lægges der ikke vægt på stalkingens karakter, men i stedet på frekvensen og varigheden. Dette forudsætter dog ofte, at der forinden har været oprettet en hændelse, så politiet ved, at stalkingen har fundet sted over en længere periode.

Når der bliver oprettet en hændelse eller et 'skarpt nummer' har politiet mulighed for at give stalkeren en formaning, det vil sige, at tage kontakt til stalkeren og gøre ham/hende bekendt med, at det, han/hun foretager sig, er generende og i nogle tilfælde ulovligt. Det er en metode, som benyttes til at advare stalkeren om, at politiet er indblandet, og et forsøg på at få vedkommende til at indse, at hans/hendes adfærd krænker den udsatte.

"Halvdelen af tilfældene munder ud i, at vi ringer til stalkeren og prøver at få en dialog i gang med ham. Oftest inden jeg vælger løsningen at ringe og formane, så spørger jeg offeret, hvordan vedkommende tænker, at stalkeren vil reagere, fordi de kender personen bedre og derfor kan have en idé om det. [...] Det er en nøje vurdering, om man mener, at en formaning vil føre til noget positivt, eller om det vil eskalere situationen. Det kan man ikke slå op i en bog, det må være din empati, situationsfornemmelse og spørgeteknik, der kan afdække det. Det udmunder ofte i, at man ringer til dem

[stalkerne]. Det er den lette løsning, kan man sige."

(Michael, politiet)

En formaning kan medføre, at stalkingen ophører, men den kan også føre til en eskalering af stalkingen, fordi stalkeren bliver vred over, at den udsatte har kontaktet politiet. Dette har enkelte af de stalkingramte i denne undersøgelse oplevet. Som det beskrives i citatet oven for, er det en individuel vurdering hos den enkelte betjent, om der skal laves en formaning, men også om der oprettes en hændelse eller et 'skarpt nummer'. Alle fire efterforskere svarer, at den risikovurdering, der foretages, typisk er en subjektiv bedømmelse, der foretages af den enkelte betjent. Som en af efterforskerne fortæller: "*Det er en individuel vurdering, men jeg tror godt, at vi nogenlunde ved, hvad der skal til. Man snakker oftest med sin nærmeste leder om det eller sidder og snakker sagen igennem ved kaffebordet. Mange ting sker også i vagt- eller frokoststuen, hvor man sidder og drøfter det og hører, hvad de andre siger. Så der sker en uofficiel afstemning af niveauet.*" Ifølge de interviewede efterforskere eksisterer der ikke nogen officielle retningslinjer for, hvordan risikovurderingen foretages, og sagen vurderes typisk i mere uformelle sammenhænge på stationen. I nogle tilfælde indgår også politiets forudgående kendskab til anmelderen i vurderingen af henvendelsens alvor. Som én fortæller: "*[...] det er også lidt vores erfaringer [med personen,] der afgør, om vi afviser en sag eller ej, det er ikke kun de facts, vi får at vide*".

I manualen '*Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå*' (2010) for svensk politi skelner man mellem en *indledende risikovurdering*, der modsvarer det, efterforskerne i nærværende undersøgelse beskriver som en individuel vurdering, og en *struktureret risikovurdering*, hvor man benytter en tjekliste, der hviler på videnskabelige undersøgelser (Rikspolisstyrelsen 2010)¹⁶. Siden begyndelsen af 2000 har man

¹⁶ Politiets risikoanalyser gøres på tre niveauer: initierende bedømmelse, struktureret bedømmelse og fordybende bedømmelse. Se nærmere beskrivelse heraf i '*Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå*' (2010).

i politiet i Sverige arbejdet med at indføre strukturerede risikovurderinger i forbindelse med partnervold og stalking. I dag benytter politiet i henvendelser om stalking den canadisk udviklede tjekliste *Stalking Assessment Management* (SAM) for at sikre, at sagen vurderes ud fra samme risikofaktorer, uanset hvem og hvor bedømmelsen finder sted. Formålet med risikovurderingen er at forebygge gentagne forbrydelser ved at iværksætte de beskyttelsestiltag, der måtte være nødvendige (Kanka & Strand 2008). I Danmark forefindes der ikke lignende retningslinjer for politiet.

Tilhold

I datamaterialet antydes det, at politiet ikke har en ensartet praksis for udstedelsen af tilhold. I enkelte politikredse kan efterforskerne selv udstede tilhold, hvilket muliggør en hurtigere proces, mens det i andre politikredse kræver en jurist. De interviewede efterforskere har alle erfaringer med sager om tilhold, men kun én har erfaring med udstedelse af tilhold efter den nye lov om 'tilhold, opholdsforbud og bortvisning' fra marts 2012. Kun én af de interviewede efterforskere har deltaget i undervisning om den nye lov, mens de tre andre har modtaget en email fra deres politidirektør med information herom. Det er generelt en individuel vurdering, om der skal udstedes et tilhold. Alle fire efterforskere er af den opfattelse, at det med den nye lov er blevet lettere at få udstedt et tilhold. Men som tilfældet også er blandt de udsatte, så har også politiet erfaringer med, at tilhold ikke altid virker hensigtsmæssigt.

”Ja, selvfølgelig er der tilfælde, hvor det [tilholdet] ikke virker, og vi har beklageligvis også sager, hvor folk dør af det på trods af, at de har fået et tilhold. Altså, at man giver det, er jo ikke ensbetydende med, at den [stalkingen] så stopper. Der er jo nogle enkelte, som simpelthen bare ikke ser grænsen, og hvor det går helt galt. Måske også på baggrund af at kvinden har henvendt sig til politiet. [Det] kan være medvirkende til, at det går helt galt.”
(Michael, politiet)

Det er politiets generelle erfaring, at tilhold ikke virker, når stalkeren er psykisk syg. Blandt de udsatte i denne undersøgelse havde syv kendskab til, at stalkeren havde været i behandling for psykiske lidelser eller forstyrrelser. Her var der flest blandt de med en ukendt eller bekendt relation til stalkeren. Dog havde alle de partnerstalkingramte en formodning om, at deres stalker havde en personlighedsforstyrrelse, typisk af antisocial karakter. Udenlandske undersøgelser peger da også på, at majoriteten af stalkere lider af en personlighedsforstyrrelse, hyppigst er borderline, histrionisk eller narcissistisk (MacKenzie & James 2011). Politiet har i undersøgelsen givet udtryk for, at de i sager med stalkere med personlighedsforstyrrelser føler sig særligt magtesløse, da denne type stalker sjældent egner sig til fængselsstraf, og tilhold hjælper derfor heller ikke.

”[...] vi kan ikke straffe sådan en person, så vi er jo sådan set magtesløse. Det er sådan nogle grimme sager. Og det er det også i andre sager, hvor vi har med psykisk syge at gøre. Vi kan ikke straffe dem for noget, i yderste konsekvens kan man få dem spærret inde. Men der skal voldsomt meget til. Det er jo i de fleste tilfælde mennesker, der er fuldstændig utilregnelige, og de overfalder også plejepersonale i tide og utide.”

(Søren, Politiet)

En enkelt af efterforskerne fortalte også om sine erfaringer med individuelt tilpassede tilhold, der typisk laves i tilfælde med fælles børn, ”[...] hvis de for eksempel har fælles børn, så laver vi det individuelt hver gang, så det passer til det her par. Sådan at der også er mulighed for, at de kan snakke sammen, hvis der er et eller andet med børnene, der haster. Så fremgår det af tilholdet, at reglerne er sådan og sådan.” I undersøgelsen giver andre af efterforskerne udtryk for, at tilholdet er en udfordring, når stalker og udsat har fælles børn. Blandt disse kan der være en tendens til at opfatte sagerne som en konflikt mellem parterne. De fortæller, at de har erfaringer med, at kvinderne anmelder manden,

så de *'har noget på ham i statsamtet'*, og for at stå stærkere i en forældremyndighedssag.

Opsummering

- Undersøgelsen viser, at de fire interviewede efterforskere er af den opfattelse at stalkingsager generelt prioriteres lavt hos politiet. Efterforskerne giver ydermere udtryk for, at politibetjentenes personlige livserfaringer og stationens kultur kan have indflydelse på, hvordan en stalkinganmeldelse vurderes.
- Undersøgelsen viser, at efterforskernes kendskab til den nye lov på området afhænger af politidirektøren i den pågældende politikreds' information til de ansatte, og deres kendskab til fænomenet afhænger ofte af individuelle erfaringer med konkrete sager.
- Praksis for politiets håndtering af stalkingsager er meget enslydende i de tre kredse, dog forefindes der ingen ensartet risikovurdering, når der indgives en anmeldelse om stalking. Opfattes anmeldelsen som mindre alvorlig, oprettes en hændelse, mens der i tilfælde af stalking med eksempelvis fysisk vold igangsættes en decideret efterforskning.
- For at stoppe stalkingen kan politiet bl.a. gøre brug af en formaning, hvor efterforskerne beder stalkeren stoppe sin chikane og overvågning. Hvis dette ikke hjælper, kan der udstedes et tilhold. Praksis omkring udstedelsen heraf kan variere fra politikreds til politikreds.

Forebyggelse

"Stalking er ikke for sjov, det er ikke bare et ord"

Blandt de udsatte er der generel enighed om, at der behov for oplysning om fænomenet i Danmark for at kunne forebygge stalking. Flere udsatte foreslår, at oplysningen sker gennem tilbagevendende nationale kampagner, således at såvel befolkningen som fagpersoner bliver bekendt med, hvad der kendetegner adfærden, og derved får mulighed for at "spotte adfærden", før det er for sent. Kampagnerne bør også informere om konsekvenser af stalking og støttemuligheder. Som én af de partnerstalkingramte udtaler: "Jeg efterlyser, at folk forstår, at det her foregår, at det er alvorligt. Det her er faktisk så alvorligt, at det slår folk ihjel. Det er alt for stort et tabu. Det er ikke italesat nok. [...] Folk, der ikke har prøvet det, kan ikke forestille sig i sin vildeste fantasi, hvad det gør ved én. Så jeg savner meget mere dialog og oplysning om det." Hovedparten af de udsatte mener, at viden om fænomenet er en forudsætning for, at det kan blive taget alvorligt af både de udsatte og af omverdenen. Viden er også en forudsætning for, at man kan identificere adfærden tidligere i forløbet og derved gribe ind, før den udvikler sig og giver langvarige konsekvenser.

Interviewer: "Hvornår blev du klar over, at det var stalking?"

Maiken: "Det tror jeg aldrig, jeg rigtig blev. Jeg har aldrig tænkt over ordet 'stalking', så jeg tror, at selve ordet skal gøres mere tydeligt i samfundet. At det ikke bare er noget man laver grin med, som 'haha bliver du stalket?!' Stalking er ikke for sjov, det er ikke bare et ord. Det, tror jeg, er det, man først skal gøre tydeligt. Der er noget, der hedder stalking i det her samfund, og stalking betyder dét og dét. Og hvis du oplever de ting i dit forhold, så er det faktisk noget, du skal

tage alvorligt. Du skal ikke vente tre år med at gå til politiet og blive psykisk syg."

(Maiken, 28 år)

Anerkendelse fremhæves også som en vigtig del af forebyggelsen. Ved at anerkende problemet offentligt kan man sikre at stalkingramte, der opsøger hjælp, bliver mødt med forståelse og får tilbudt den hjælp, som de har brug for. Der er derfor ikke alene et behov for at vide, hvad stalking *er*, men også et behov for at vide, hvad stalking *gør* ved folk.

"Jeg savner generelt, at man i samfundet ved, hvad psykisk vold er, og hvad det vil sige. Og at det [psykisk vold] er dobbelt så skadeligt som fysisk vold, og du ikke har dokumentation for volden. [...] Hvis jeg var røget ned med et skib, så havde der været et traumecenter, hvor jeg kunne blive tjekket, om jeg har det godt fysisk og psykisk. Men her er der ikke nogen anerkendelse, omsorg, eller traumecenter. Man skal ud og kæmpe for hver eneste lille hjælp, man får. Men mit skib bliver ved med at gå ned og ned og ned, og han [stalkeren] styrer det. Han har lov til at kaste mig i det skib og ødelægge mit liv og ødelægge det lille menneske [barn], som jeg skal passe på. Det har han lov til at gøre, uden at nogen stopper ham, fordi at man ikke kan se, at det [stalkingen] sker – det eksisterer ikke. Hvis det havde været legalt [anerkendt] – hvis det havde været en skibulykke, så kan man dokumentere, at hun [den udsatte] er traumatiseret. Så samtidig med, at jeg er traumatiseret, så fornægtes *det* [stalkingen], som jeg traumatiseres af. Og jeg ville egentlig gerne have, at der er nogen, der stopper det. Men der kommer ikke nogen og siger 'stop' – ikke nogen der rydder op efter ulykken. Og der er ikke nogen til at sætte plaster på."

(Britta, 32 år)

Blandt de partnerstalkingramte, der har barn med stalkeren, efterspørges viden i de sociale

myndigheder og særligt statsforvaltningerne, hvor afgørelser om forældremyndighed træffes. Flere i denne gruppe stalkingramte giver udtryk for, at stalkeren ikke er normal og derfor aldrig vil kunne samarbejde om barnet.

”[...] Det kunne være vildt vigtigt, at statsforvaltningen og retten tog stalking alvorligt og screenede for stalking og traf afgørelser, hvor de tager samværsschikane og samarbejdschikane alvorligt. Når man er stalkingramt, skal man ikke tvinges til at samarbejde med den anden forælder, og man kan ikke have forældremyndighed sammen. Og man kan altså heller ikke have et barn, der er i klemme i det her konfliktfelt, for en stalker er ikke en normal forælder.”
(Mona, 31 år)

De udsatte og fagpersonerne mener, at der er behov for viden om, hvordan man genkender stalkere, så man bliver i stand til at skelne denne type sager fra almindelige sager, hvor der er en konflikt mellem forældrene. Som Karen fra Mødrehjælpen fortæller: ”Jeg ville sætte stor pris på, at der var flere, der vidste noget om det her, så kvinderne – hver gang de satte deres ben i Statsforvaltningen, kommunen eller alle andre steder – ikke bliver mødt med den uvidenhed, uforståenhed og manglende overbærenhed, der yderligere kan bidrage til at forværre tilstanden.”

Straf og behandling af stalkere

”Det er et verdensbillede, der skal korrigeres, fordi den pågældende [stalker] er manipulerende, grænseoverskridende og indskrænket og en masse ting og sager. Ikke med ond vilje, men fordi det er de.”
(Uffe, 37 år)

Hovedparten af de udsatte og fagpersonerne nævner straf og behandling til stalkere som en måde at forebygge stalking på. De udsatte mener, at det bør være muligt at frihedsberøve stalkeren for at forebygge en eskalering af stalkingen, og for at de stalkingramte kan

vende tilbage til en normal hverdag. En del mener også, at stalkere bør gennemgå en mentalundersøgelse, så man kan tilrettelægge en behandling derefter. Særligt de partnerstalkingramte mener, at stalkere bør mentalundersøges, da chikane via fælles børn ellers kan forsættes i meget lang tid uden konsekvenser. De mener yderligere, at man skal blive bedre til at udnytte registre, således at man i myndighedsregi kan se, hvis en stalker tidligere har været anmeldt for stalking eller chikane via fælles børn, da det underbygger den udsattes troværdighed.

Flere af de udsatte og fagpersonerne har erfaring med, at stalkeren forsætter sin stalkingadfærd over for andre. Fem af de partnerstalkingramte havde kendskab til, at andre af stalkerens ekskærester var blevet stalket af manden. Datamaterialet viser, at de udsatte oplever stalkeren som en syg person, der skal have hjælp. Som en af de partnerstalkingramte fortæller: ”I starten var jeg vred på ham. I dag er jeg ikke vred på ham, for jeg kan se, at han er syg, og at han ikke har andre handlemuligheder. Det er hans måde at være i verden på. I dag er jeg vred på systemet, der ikke beskytter mit barn og mig.” Det er også fagpersonernes erfaringer, at stalkere bør tilbydes behandling.

Justitsministeriets forskningskontor udgav i foråret 2012 en rapport, der gennemgår behandlingstiltag til stalkere. Gennemgangen er alene baseret på udenlandske studier, da der endnu ikke findes nogle specialiserede behandlingstilbud til stalkere i Danmark. Dog beskrives det, at man i Dialog mod Vold¹⁷ estimerer, at mellem 20 og 25 procent af klienterne i behandling er stalkere. Internationalt set findes der ingen evalueringer af behandlingsprogrammer målrettet stalkere. I Australien, hvor hovedparten af forskningen på området er bedrevet, er erfaringerne, at stalkere er meget forskellige, og der derfor kræves forskellige behandlingstilbud tilrettelagt stalkerens adfærd og evt. diagnose (Tambour Jørgensen 2012). Fagpersonerne i nærværende undersøgelse mener ligeledes, at stalkere udgør en heterogen gruppe med for-

17 Dialog mod Vold er et behandlingstilbud for voldudøvere og deres familie.

skellige behandlingsbehov. Ydermere mener både fagpersonerne og de udsatte, at stalkere kan være svære at behandle, da de ikke nødvendigvis anerkender, at de har et problem eller har gjort noget forkert. Flere peger på, at det kun er symptombehandling, når den udsatte får støtte, fordi stalkerens adfærd vil forsætte, hvis ikke han/hun kommer i behandling. De stalkingramte mener ligeledes, at stalkerens adfærd på sigt kommer til at koste samfundet mere, end hvis man satte ind med behandling fra starten. Dette argument genfindes også i en nylig artikel, som australske forskere står bag. De påpeger, at der er behov for specialiserede tilbud, hvor personer, der udviser stalkingadfærd eller tegn herpå, kan blive undersøgt og komme i behandling (MacKenzie & James 2011).

Der er delte holdninger blandt både stalkingramte og fagpersonerne om, hvorvidt straf har en forebyggende effekt på stalkeren. Nogle mener ikke, at sanktioner som tilhold eller fængselsstraf har nogen effekt, mens andre mener, at det skal have en mærkbar konsekvens for stalkeren, hver gang han/hun overtræder et tilhold, så de kan lære heraf. Opfattelsen af at der skal være en konsekvent og mærkbar straf ved overtrædelse af tilhold understøttes også af Lise Linn Larsens erfaringer fra Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning.

”Mit indtryk er, at det [tilholdet] ikke virker, når der ikke bliver handlet konsekvent og hurtigt på det. Det vil sige, at når der ikke bliver gjort noget, i det øjeblik han faktisk overskrider tilholdet, så har det faktisk ikke nogen effekt, han forsætter jo bare. Og så går der jo lang tid, før der måske bliver samlet sammen til, at man så laver en sag og den kommer for retten, og i den periode kan han nå at lave rigtig meget ravage. [...] Han skal have en oplevelse af, at når han får tilholdet og overskrider det første gang, så skal politiet være på lige med samme, der har det en effekt, for det har jeg jo oplevet.”

(Lise Linn Larsen, Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning)

Enkelte af de udsatte foreslår, at man kombinerer fængselsstraf med et behandlingsforløb på samme måde som afvænningsforløb for personer, der har kørt spritkørsel. Andre mener, at stalkere bør bære fodlænke, så det er muligt at holde øje med deres færden.

Telefonselskaber

En stor del af de udsatte efterspørger muligheden for, at telefonselskaberne lettere kan spærre en telefon for opkald fra hemmeligt nummer eller oplyse, hvem der ringer fra hemmeligt nummer, når det drejer sig om stalking. Hos enkelte af faggrupperne efterspørges også bedre muligheder for, at telefonselskaberne kan bistå de udsatte i disse sager. Som én af efterforskerne udtaler:

”[...] Jeg synes, at telefonselskaber gratis skulle kunne give den mulighed, at man kan blokere et nummer. Det kan man ikke, det koster penge, det er ret dyrt, og det har altid irriteret mig, at man ikke bare kunne sige til folk, at de skulle blokere nummeret på deres telefon. Så kan han [stalkeren] ikke ringe til hende mere, og hun kan ikke modtage opkaldet. Det vil sikkert kunne afslutte mange af de her sager. Du kan jo gøre det på din computer, så du ikke får de emails længere, men det kan du bare ikke på din telefon.”

(Michael, politiet)

En enkelt af de udsatte mener også, at det burde være ulovligt at købe taletidskort, fordi det er svært for politiet at spore, hvem der har købt kortet.

Konfliktråd

Blandt både de udsatte og fagpersonerne er der meget delte holdninger til brugen af konfliktråd¹⁸ i forbindelse med stalking. De,

¹⁸ Konfliktråd er den form for mægling, der foregår i politiets regi mellem offer og krænker. På politiets hjemmeside er det beskrevet således:

’Konfliktråd er et møde mellem offer og gerningsmand. Det er frivilligt at deltage. Mødet finder sted med en uvildig tredjeperson (en mægler) som mødeleder. Konfliktråd er ikke et alternativ til straf. Mægleren skal ikke tage stilling for eller imod nogen af parterne, men alene være en neutral mellemmand og sikre, at reglerne for konfliktmægling overholdes og samtalen foregår på en ordentlig måde. Mægleren ser ikke politiets rapporter og kender derfor kun sagen fra parterne selv. Hvis parterne indgår en aftale, skriver mægleren den ned.’ <http://www.politi.dk/da/borgerservice/Konfliktraad/>

der mener, at konfliktråd kan bruges, lægger meget vægt på, at myndighederne skal have et nøje kendskab til det enkelte stalkingforløb og kun bruge konfliktråd i de sager, hvor parterne har barn sammen, og hvor stalkeren erkender at have et problem. Hos enkelte af fagpersonerne er der den opfattelse, at konfliktråd kan være gavnligt i tilfælde, hvor stalkingen opfattes som en konflikt mellem parterne.

Et flertal af de udsatte og fagpersonerne er dog stærkt kritiske over for konfliktråd og mægling i det hele taget, da det giver stalkeren mulighed for at opretholde en legal kontakt til den udsatte. Lise Linn Larsen fraråder enhver form for mægling, og det samme gør man i flere udenlandske studier (De Fazio 2011; MacKenzie & James 2011). Datamaterialet i denne undersøgelse viser, at der er flere årsager til, hvorfor konfliktråd stærk bør frarådes i stalkingsager. For det *første* bidrager det til en fortsat kontakt til den udsatte, som netop er det, stalkeren ønsker at opnå. For det *andet* kan stalkeren opfatte konfliktrådet som en billigelse og legitimering af hans/hendes forsøg på fortsat kontakt.

Gunvor: "[...]Konfliktmægling, det kan man godt glemme alt om, for det er ikke en konflikt, det er *vold*. De [stalkerne] er utilregnelige, og de tilpasser deres udsagn i forhold til omgivelserne."

Interviewer: "Er du blevet tilbudt konfliktmægling?"

Gunvor: "Ja, bl.a. kommunen og lægen har foreslået det, om ikke vi bare skal holde en samtale. Men det er fordi, de ikke ved, hvad det [stalking] er. [...] Det med at samtale og sidde og konfliktløse, det kan *ikke* lade sig gøre med en mand, som har den adfærd, han har."

(Gunvor, 51 år)

Et par af de partnerstalkingramte kvinder er blevet tilbudt konfliktråd/-mægling og en enkelt har takket 'ja' hertil. Hun beskriver oplevelsen som psykisk terror, da stalkeren også her fordrejede virkeligheden. Hos politiet har man ikke hørt fra konfliktmæglerne i de tilfælde, hvor konfliktråd er taget i brug,

og man har derfor ikke kendskab til sagernes videre forløb.

Opsummering

- Undersøgelsen viser, at de udsatte mener, at tilbagevendende nationale kampagner om stalking kan virke forebyggende, idet man bliver i stand til at identificere adfærden tidligere i forløbet og derved gribe ind, før den udvikler sig og giver langvarige konsekvenser. Endvidere mener såvel udsatte som fagpersoner, at der er behov for viden om, hvordan man genkender stalkere, så myndigheder bliver i stand til at genkende stalkingsager, eksempelvis i statsforvaltningen.
- Hovedparten af de udsatte og fagpersonerne nævner straf og behandling til stalkere som en måde at forebygge stalking på. Endvidere mener de udsatte, at det bør være muligt at frihedsberøve stalkeren for at forebygge en eskalering af stalkingen, og for at de stalkingramte kan vende tilbage til en normal dagligdag. Både udsatte og fagpersoner mener, at stalkere bør mentalundersøges, så behandlingen kan tilrettelægges derefter.
- Flere udsatte og fagpersoner efterspørger hjælp fra telefonselskaberne til at spærre en telefon for opkald fra hemmeligt nummer eller til at oplyse, hvem der ringer fra hemmeligt nummer, når det drejer sig om stalking.
- Undersøgelsen viser, at på trods af delte holdninger til brugen af konfliktråd i forbindelse med stalkingsager mener flertallet af både udsatte og fagpersoner, at konfliktråd/mægling bør frarådes, da det giver stalkeren mulighed for at opretholde en legal kontakt til den udsatte.

Anbefalinger

Stalking er et komplekst fænomen, der kan udgøres af mange forskelligartede forløb og konsekvenser. I rapporten har vi tegnet et billede af den kompleksitet, som fænomenet rummer, dels i forhold til de udsatte og fagpersonernes begrebsliggørelse heraf, og dels i forhold til den måde, hvorpå stalking håndteres af såvel de stalkingramte som myndigheder og organisationer.

Undersøgelsen viser, at de udsatte erfarer og erkender stalking gradvist. De har svært ved at finde et begreb, der har kunnet rumme deres erfaringer, og som følge heraf bruger hovedparten begreber som psykisk vold eller terror, (sex-)chikane eller forfølgelse til at italesætte deres erfaringer. Fagpersonernes opfattelse af begrebet stalking er i høj grad påvirket af deres fagkontekstuelle erfaringer. Rapporten viser, at kvindekrisecentrene, Mødrehjælpen og Offerrådgivningen i højere grad ser stalking i en partner-voldskontekst, mens mandecentret og politiet har en tendens til at opfatte stalking som noget, der forekommer mellem personer uden en tidligere intim relation til hinanden. Disse forskelligartede opfattelser af fænomenet vidner om, at der generelt er behov for oplysning om, hvad stalking er i såvel befolkningen som blandt myndigheder og organisationer.

For lang størstedelen af de stalkingramte er der en sammenhæng mellem den måde, de erfarer og håndterer stalkingen på, og de konsekvenser, stalkingen får for dem. Stalkingens uforudsigelige karakter og den vedvarende mulige overvågning og chikane medfører en selvregulering blandt de udsatte i deres daglige færden. Der er en tendens til, at selvreguleringen hænger proportionelt sammen med karakteren af stalkingen, dvs. jo grovere stalking desto mere selvregulering. Selvreguleringen kan få store konsekvenser for den stalkingramtes livskvalitet, da det indskrænker den udsatte og dennes families grundlæggende oplevelse af tryghed og frihed.

Stalkingen har både psykiske, fysiske, sociale og økonomiske konsekvenser. I undersøgelsen er der en klar sammenhæng mellem stalkingens karakter og intensitet, og konsekvenserne. Undersøgelsen viser, at det er de udsatte med en intim relation til stalkeren, der oplever de mest alvorlige konsekvenser, men der findes også enkelte undtagelser herfra. Også de udsattes børn påvirkes af stalkingen, og en del fortæller, at familie, kollegaer og arbejdsplads har været påvirket.

Anerkendelse er et af de primære behov for de udsatte. Anerkendelse kan have en vigtig og positiv indflydelse på de udsattes evne til at overvinde stalkingen og kan bidrage til at styrke de udsatte i deres virkelighedsopfattelse og give dem et psykisk overskud. Undersøgelsen viser også, at næsten alle stalkingramte efterspørger sikkerhed. En stor del af de udsatte har forskellige strategier til at opnå tryghed og sikkerhed i deres hverdagsliv. Ikke desto mindre efterspørger mange udsatte stadig mere og bedre beskyttelse mod stalkeren. En stor del af de udsatte oplever, at politiet ikke kan gribe ind over for stalkeren og få stalkingen til at hører op. Det skyldes dels stalkingens ofte subtile karakter og dels manglende viden om fænomenet og den nye lov om 'Tilhold, opholdsforbud og bortvisning'.

Med afsæt i den viden, der er indsamlet i denne undersøgelse, kan følgende tiltag anbefales for at forebygge stalking og forbedre hjælpen til de, der udsættes herfor:

- Det anbefales, at implementeringen af den nye lov om 'Tilhold, opholdsforbud og bortvisning' understøttes gennem undervisning om stalking på de enkelte politistationer, og at der udvælges én eller flere nøglepersoner i hver af de tolv politikredse, der har særlige kompetencer i stalking.
- Det anbefales, at der iværksættes en national oplysningskampagne målrettet både civilsamfundet, offentlige myndigheder og private organisationer med det formål at oplyse, hvad der kendetegner

stalking, og hvordan de stalkingramte reagerer og støttes bedst muligt.

- Det anbefales, at der implementeres et screeningsværktøj til politi, stats- og socialforvaltninger, sundhedsvæsenet og andre relevante myndigheder og organisationer, der gør det muligt at identificere indikatorer på stalking samt vurdere risikoen for fortsat stalking, med henblik på at iværksætte beskyttende foranstaltninger i forhold til den udsatte og dennes familie.
- Det anbefales, at viden om stalking integreres i undervisningen på relevante uddannelsesinstitutioner, såsom politiskolen, socialrådgiveruddannelsen m.fl. for at sikre, at fagpersoner, der i fremtiden møder stalkingramte, har viden og forståelse for fænomenet og de udsattes støttebehov.
- Det anbefales, at der oprettes specialiserede rådgivnings- og behandlingstilbud, der henvender sig til stalkingramte, uanset køn og relation til stalkeren.

Appendix

Beskrivelse af organisationer og myndigheder

Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning

Dansk Anti-Stalking Forening og rådgivningen blev oprettet i 2010. I perioden juni 2011-juli 2012 hørte rådgivningen under navnet 'Dansk Anti-Stalking Center' til Askovgården, der er en erhvervsdrivende fond med NGO-status, som driver aktiviteter inden for social-, sundheds- og undervisningsområdet. Dansk Anti-Stalking Forenings rådgivning har til formål at rådgive, støtte og behandle personer udsat for stalking og forebygge stalking ved blandt andet at udbrede viden og information om fænomenet. Fagpersoner, som gennem deres daglige arbejde kommer i berøring med stalking, tilbydes ligeledes rådgivning og vejledning. Henvendelse kan enten ske per email eller telefon, hvorefter der kan aftales en personlig samtale. Rådgivningen drives af Lise Linn Larsen i samarbejde med to frivillige medarbejdere. Rådgivningen førte ikke på interviewtidspunktet statistik over brugerne, men det skønnedes, at der ugentligt var henvendelser fra minimum 15 personer udsat for eller i kontakt med personer udsat for stalking. Hovedparten af henvendelserne kommer fra kvinder, men rådgivningen modtager også henvendelser fra en del mænd.¹⁹

Sønderborg Kvinde- og krisecenter

Sønderborg Kvinde- og Krisecenter startede i 1984 som en kvindeforening med en åben rådgivning til voldsudsatte kvinder. I takt med efterspørgslen blev rådgivningen udvidet til også at kunne tilbyde overnatning til voldsudsatte kvinder, og foreningen fik af Sønderborg Kommune stillet et hus til rådighed med mulighed for længere ophold

for kvinderne. I dag er centret en selvejende forening med bestyrelse, der modtager et mindre tilskud fra Sønderborg Kommune. Centret tilbyder rådgivning, samtaleforløb og ophold for voldsudsatte kvinder og deres børn. Hovedfokus er på samtale- og rådgivningsdelen, som anses for at være et led i det forebyggende arbejde med voldsramte familier.

Centret har kapacitet til 11 beboere, det vil sige voldsudsatte kvinder inklusive børn. Der er fire lønnede medarbejdere og 115 frivillige, hvoraf hovedparten fungerer som krisevagter, når det lønnede personale ikke er på arbejde. I 2011 havde centret 924 henvendelser, hvoraf hovedparten (639) var telefonske. Hovedparten af henvendelserne kom fra personer imellem 30-49 år. Med hensyn til forsørgelsesgrundlag var 63 procent på overførselsindkomst, herunder SU, og 21 procent i ordinært ansættelsesforhold/selvstændige.²⁰

På krisecentret har man siden 2010 været opmærksom på stalking, og gennem 2011 har flere medarbejdere og frivillige deltaget i seminarer og undervisningstilbud om stalking for bedre at kunne støtte kvinder udsat herfor. Man har blandt andet besøgt Flensborg kvindekrisecenter i Tyskland, som har arbejdet længe med stalking, og som har kunnet inspirere til, hvordan disse typer henvendelser skal håndteres. Centret nedsatte også en særlig studiegruppe i 2011, der havde til formål at yderligere fordybe sig i stalking for at kunne være bedst muligt forberedt inden lovens ikrafttrædelse januar 2012. Fra 2012 har man endvidere valgt at registrere de henvendelser særskilt, der ud over vold også omhandler stalking. I juni 2012 var der registreret 111 henvendelser vedrørende stalking.²¹

Krisecentret for kvinder (pseudonym)

Da medarbejderen fra Krisecentret for Kvinder har ønsket at deltage anonymt, kan centret ikke beskrives i samme udstrækning som det ovenstående kvindekrisecenter. Krisecentret er en selvejende institution med en besty-

¹⁹ Oplyst i interview med Lise Linn Larsen og information fra rådgivningens hjemmeside www.anti-stalking.dk

²⁰ Krisecentrets årsrapport 2011.

²¹ Oplyst per email.

relse, der fungerer som et paragraf 109-tilbud. Centret er relativt ungt i dets nuværende form og tilbyder ophold til voldsramte kvinder og deres børn, samtaleforløb og telefonisk rådgivning. På krisecentret er der kapacitet til at modtage færre end ti kvinder med børn. Som på de fleste andre kvindekrisecentre er der både fastansatte og frivillige tilknyttet, dog er hovedparten på centret fastansatte.

Mødrehjælpen

Mødrehjælpen er en privat humanitær organisation, der blev oprettet i 1983 med det formål at støtte børnefamilier, som har det svært og er særligt udsatte. I dag hjælper og rådgiver Mødrehjælpen børnefamilier og gravide økonomisk, socialt og uddannelsesmæssigt. Mødrehjælpen arbejder også politisk for at fremme børnefamiliers vilkår. Organisationen består af tre rådgivninger i København, Århus og Odense, hvor man kan henvende sig personligt. Derudover har organisationen en landsdækkende telefonrådgivning, lokalforeninger og flere genbrugsbutikker med børnetøj. I 2011 imødekom Mødrehjælpen 9.699 henvendelser om rådgivning og støtte til familier, heraf blev 7.605 henvendelser imødekommet i de tre rådgivninger, hvorfra personerne er blevet viderevisiteret.

Mødrehjælpen modtager en del henvendelser fra voldsramte kvinder med børn og støder i den forbindelse også ofte på kvinder udsat for stalking af en tidligere partner. Siden 2008 har organisationen drevet projektet 'Ud af Voldens Skygge' (UVS), der er tilbud målrettet kvinder med børn udsat for partnervold. Projektet er for kvinder, der har forladt deres voldelige partner og som har børn mellem 0 og 14 år. I 2011 deltog 169 kvinder og 136 børn. Knap 80 procent af disse kvinder er mellem 30 og 49 år, 82 procent er enlige, 69 procent har en uddannelse, og knap 50 procent er i beskæftigelse. Det registreres ikke, hvor mange af kvinderne i UVS, der er udsat for stalking.²²

Offerrådgivningen

Offerrådgivningen blev til på baggrund af

et lovforslag fremsat i 1997 af daværende justitsminister Frank Jensen vedrørende ændring af retsplejeloven, straffeloven og erstatningsansvarsloven med henblik på bl.a. at styrke retsstillingen for ofre for forbrydelser.²³ Ét af initiativerne til at forbedre ofres retsstilling var oprettelsen af en offerrådgivning med afdelinger rundt om i landet, et initiativ der var inspireret af den svenske Brottsofferjouren, der har eksisteret siden midten af 1980'erne. Efter vedtagelsen af loven om styrkelse af retsstillingen for ofre for forbrydelser mv. i 1997 udsendte Justitsministeriet i 1998 et cirkulære til samtlige politimestre og politidirektøren i København om 'Oprettelse af et net af lokale, frivillige offerrådgivninger i samtlige landets politikredse'. Det blev startskuddet til oprettelsen af offerrådgivninger rundt om i Danmark, der i dag enten fungerer som selvstændige foreninger eller som en del af organisationer som for eksempel Røde Kors (Clausen 2004). I 2001 oprettede de lokale offerrådgivninger paraplyorganisationen Offerrådgivningen i Danmark, der varetager landstelefonen.

Formålet med Offerrådgivningen er at støtte og hjælpe ofre, vidner og pårørende i forbindelse med voldsomme og chokerende oplevelser, ulykker, kriminalitet og trafikuheld. Foreningerne yder gratis, anonym personlig eller telefonisk rådgivning hele døgnet. Alle rådgivere arbejder frivilligt, og der tilbydes således ikke behandling eller terapi, men i stedet medmenneskelig støtte og konkret rådgivning²⁴. I Offerrådgivningen føres der ikke statistik over henvendelser, der vedrører stalking.

Mandecentret

I Danmark findes der ni mandecentre og to mandekrisecentre. De to mandekrisecentre er de ældste af mandecentrene og blev etableret i Horsens og Fredericia i henholdsvis 1988 og 1995. Frem til 2007 var de de eneste, der havde botilbud til mænd. Efterfølgende er der blevet etableret såkaldte mandecentre i København, Odense, Århus, Aalborg, Silke-

22 Oplyst per email og i interview med medarbejder fra Mødrehjælpen.

23 Lovforslag nr. 144 af 22.01.1997.

24 Hjemmesiden <http://www.offerraadgivning.dk/>

borg, Viborg, Herning, Esbjerg og Lolland-Falster. Mænds mandekrisecentrene i Horsens og Fredericia henvender sig til mænd i krise i forbindelse med forskellige livssituationer, henvender de ni mandecentre sig mere specifikt til mænd i parforholdskriser og er målrettet forebyggelse af social deroute (Andersen & Berndtson 2010).

På mandecentret i nærværende undersøgelse tilbydes individuel rådgivning, samtaler, samtaleforløb og konfliktmægling i forbindelse med skilsmissesager og samarbejdsproblemer omkring børnene. Derudover er der mulighed for at få coaching i forbindelse med fastholdelse på arbejdsmarkedet. Der er også netværksgrupper og botilbud til mænd i akutbolignød. På mandecentret føres der statistik over antallet af henvendelser, men ikke over antallet af mænd, der henvender sig som følge af stalking.

Politiet

I undersøgelsen er der interviewet fire ansatte ved politiet, der repræsenterer tre forskellige politikredse. Interviewpersonerne fra politiet har valgt at deltage anonymt i undersøgelsen, og derfor kan der ikke tegnes et specifikt billede af hver enkelt politistation eller kreds. Politistationerne er beliggende på Sjælland og i Jylland. Alle politibetjentene, der er blevet interviewet til denne undersøgelse, arbejder som efterforskere, og de har alle erfaring med stalking igennem deres arbejde. Efter den nye lov trådte i kraft i marts 2012, fik samtlige politikredse i Danmark en email, hvor de blev opfordret til at læse om loven. Derudover udkom der i juli 2012 en e-brochure om råd og vejledning til stalkingramte, som er tilgængelig på politiets hjemmeside. Det var dog ikke alle interviewede betjente i denne undersøgelse, der var bekendt med den nye e-brochure.²⁵

25 Se brochuren her: http://www.rigsadvokaten.dk/media/dokumenter/Pjece_til_anmelder_-_endelig_version.pdf

Litteratur

- Albrechtsen, N., Offersen, U., Stokholm, S., Derlich, A. & Aagaard, E. *Regeringen skærper lov om forfølgelse*. Morgenavisen Jyllandsposten. Trykt d. 9-11-2011.
- Amar, A. F. (2006) *College Women's Experience of Stalking: Mental Health Symptoms and Changes in Routines*. Archives of Psychiatric Nursing, vol. 20: 108-116.
- Andersen, J. & Berndtson, W. (2010) *Mandekrisecentre i Danmark. En undersøgelse af tilbud til mænd i krise*. København: Mandecentret.
- Bagnoli, A. (2009) *Beyond the standard interview: the use of graphic elicitation and arts-based methods*. Qualitative Research, vol. 9: 547-570.
- Basile, K. C., Swahn, M. H., Chen, J. & Saltzman, L. E. (2006) *Stalking in the United States: Recent national prevalence estimates*. American Journal of Preventive Medicine, vol. 31: 172-175.
- Baum, K., Catalona, S., Rand, M. & Rose, K. (2009) *National Crime Victimization Survey. Stalking Victimization in the United States*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs. Bureau of Justice Statistics Special Report.
- Bjorklund, K., Hakkanen-Nyholm, H., Sheridan, L. & Roberts, K. (2010) *The prevalence of stalking among Finnish university students*. Journal of Interpersonal Violence, vol. 25: 684-698.
- Brewster, M. P. (1998) *An exploration of the Experiences and Needs of Former Intimate Stalking Victims*. West Chester: Department of Criminal Justice, West Chester University.
- Campbell, J. & Moore, R. (2011) *Self-perceptions of stalking victimization and impacts on victim reporting*. Police Practice and Research, vol. 12: 506-517.
- Clausen, S. Offerrådgivningerne i Danmark - en evalueringsrapport . 2004. Justitsministeriets Forskningsenhed.
- Coleman, F. L. (1997) *Stalking Behavior and the Cycle of Domestic Violence*. Journal of Interpersonal Violence, vol. 12: 420-432.
- Cox, L. (2006), *Stalking: A Qualitative Study of Women's Lived Experiences*. The Ohio State University.
- Cox, L. & Speziale, B. (2009) *Survivors of Stalking*. Affilia: Journal of Women and Social Work, vol. 24: 5-18.
- Danneskiold-Samsøe, S., Mørck, Y. & Sørensen, B. W. (2011) *'Familien betyder alt' Vold mod kvinder i etniske minoritetsfamilier*. Frederiksberg: Frydenlund.
- De Fazio, L. (2011) *Criminalization of Stalking in Italy: One of the Last among the Current European Member States' Anti-Stalking Laws*. Behavioral Sciences & the Law, vol. 29: 317-323.
- Derlich, A. *Stalkeren: Jeg er som en narkoman*. Morgenavisen Jyllandsposten . Trykt d. 18.11.2011.
- Derlich, A., Aagaard, E. & Offersen, U. *Ofre for forfølgelse venter i månedsvi*. Morgenavisen Jyllandsposten . Trykt d. 13-11-2011.
- Doveliu, A. M., Öberg, J. & Holmberg, S. (2006), *Stalking in Sweden. Prevalence and prevention*. Brottsförebyggande rådet, Information and förlag.
- Downing, L. (2008) *The Cambridge Introduction to Michel Foucault*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Dressing, H., Kuehner, C. & Gass, P. (2005) *Lifetime prevalence and impact of stalking in a European population: Epidemiological data from a middle-sized German city*. *British Journal of Psychiatry*, vol. 187: 168-172.
- Emerson, R. M., Ferris, K. O. & Gardner, C. B. (1998) *On being stalked*. *Social Problems*, vol. 45: 289-314.
- Familiestyrelsen. (2011) Bilag - Evaluering af Forældreansvarsloven. København: Familiestyrelsen.
- Foucault, M. (1995) *Discipline and Punish : The Birth of the Prison*. New York: Vintage.
- Fraser, C., Olsen, E., Lee, K. F., Southworth, C. & Tucker, S. (2010) *The New Age of Stalking: Technological Implications for Stalking*. *Juvenile and Family Court Journal*, vol. 61: 39-55.
- Freidl, W., Neuberger, I., Schönberger, S. & Raml, R. (2011) *Stalking and Health - An Australian Prevalence Study*. *Gesundheitswesen*, vol. 73: 74-77.
- Gass, G. Z. & Nichols, W. S. (1988) *Gaslighting: A Marital Syndrome*. *Contemporary Family Therapy*, vol. 10: 3-16.
- Hastrup, K., Rübow, C. & Tjørnhøj-Thomsen, T. (2011) *Kulturanalyse - kort fortalt*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hester, M. & Radford, L. (1992) *Domestic Violence and Access Arrangements for Children in Denmark and Britain*. *Journal of Social Welfare and Family Law*, vol. 14: 57-70.
- Honneth, A. (2005) *Behovet for anerkendelse - en tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Isdal, P. (2000) *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Johnson, J. M. (2002) *The Stalking Process*. In: *Postmodern Existential Sociology*, red. J. A. Kotarba & J. M. Johnson, s. 183-197. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Kanka, M. & Strand, S. (2008), *Stalking - En rapport om Polisens hantering i fall av stalking*. Forskning och kompetenscentrum vid Rättspsykiatriske regionkliniken i Sundsvall.
- Kennedy, M. C. (2008), *Facebook and Panopticism: Healthy Curiosity or Stalking?* Scripps College of Communication of Ohio University.
- Kronborg, P. (2005), *Man kan ikke blive stærk så hurtigt - erfaringer fra efterværn for børn og deres mødre på krisecenter*. Hellerup: Boligfondens Krisecenter.
- Langhinrichsen-Rohling, J. (2012) *Gender and Stalking: Current Intersections and Future Directions*. *Sex Roles*, vol. 66: 418-426.
- Larsen, L. L. (2010) *Stalking - Om chikane, forfølgelse og trusler*. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck,.
- Lindgren, S. (2007) Michel Foucault. In: *Klassisk og moderne samfundsteori* (eds H. Andersen & L. B. Kaspersen), pp. 326-344. Hans Reitzels Forlag, København.
- Logan, T. & Walker, R. (2009) *Partner stalking: psychological dominance or "business as usual"?* *Trauma Violence Abuse*, 10, 247-270.
- Logan, T. K., Cole, J., Shannon, L. & Walker, R. (2006) *Partner Stalking. How Women Respond, Cope, and Survive*. Springer Publishing Company, Springer Publishing Company.

- Logan, T. K., Leukefeld, C. & Walker, B. (2000) *Stalking as a variant of intimate violence: implications from a young adult sample*. *Violence Victimization*, vol. 15: 91-111.
- Logan, T. K., Shannon, L. & Cole, J. (2007) *Stalking victimization in the context of intimate partner violence*. *Violence Victimization*, vol. 22: 669-683.
- Lundgren, E. (2005) *The Process of Normalising Violence*. Riksgarvårdsstyrelsen för kvinnor och tjejjourer i Sverige - Roks.
- MacKenzie, R. D. & James, D. V. (2011) *Management and Treatment of Stalkers: Problems, options, and solutions*. *Behavioral Sciences & the Law*, vol. 29: 220-239.
- Melton, H. C. (2007) *Stalking in the Context of Intimate Partner Abuse*. *Feminist Criminology*, vol. 2: 347-363.
- Mødrehjælpen (2011), Mødrehjælpens høringsvar vedrørende evaluering af Forældreansvarsloven fra d. 5. december, 2011.
- Mohandie, K., Meloy, J. R., McGowan, M. G. & Williams, J. (2006) *The RECON typology of stalking: reliability and validity based upon a large sample of North American stalkers*. *Journal of Forensic Science*, vol. 51: 147-155.
- Morris, S., Anderson, S. & Murray, L. (2002), *Stalking and Harassment in Scotland*. Scottish Executive Social Research.
- Mullen, P. E., Pathé, M. & Purcell, R. (2009) *Stalkers and their victims*. Cambridge University: Cambridge University Press.
- Ottosen, M. H. & Stage, S. (2011), *Dom til fælles forældremyndighed. En evaluering af forældreansvarsloven*. nr. 11:26. København, SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Plauborg, R., Bindesbøl Holm Johansen, K. & Helweg-Larsen, K. (2012), *Kærestevold i Danmark. En undersøgelse af omfang, karakter og konsekvenser af volden blandt unge og udviklingen 2007-2011*. Ministeriet for Kirke og Ligestilling & Statens Institut for Folkesundhed (Syddansk Universitet).
- Purcell, R., Moller, B., Flower, T. & Mullen, P. E. (2009) *Stalking among juveniles*. *British Journal of Psychiatry*, 194, 451-455.
- Riches, D. (1986) The phenomenon of violence. I: *The Anthropology of Violence* (red. David Riches), pp. 1-27. Basil Blackwell, Oxford.
- Rikspolisstyrelsen (2010), *Riktlinjer för polisiära riskanalyser vid våld på individnivå*. Stockholm, RPS Tryckeri.
- Sheridan, L. (2005) Key findings from www.stalkingsurvey.com. <http://www.le.ac.uk/press/stalkingsurvey.htm>
- Sheridan, L. & Lyndon, A. E. (2012) *The Influence of Prior Relationship, Gender, and Fear on the Consequences of Stalking Victimization*. *Sex Roles*, vol. 66, (5-6): 340-350.
- Southworth, C., Finn, J., Dawson, S., Fraser, C. & Tucker, S. (2007) Intimate partner violence, technology, and stalking. *Violence Against Women*, vol. 13: 842-856.
- Stokholm, S., Aagaard, e. & Offersen, U. (2011), *Sociale medier øger forfølgelse*. *Morgenavisen Jyllandsposten*. Trykt d. 27.11.2011.
- Stokholm, S., Derlich, A. & Aagaard, E. (2011), *Besat af ulykkelig kærlighed*. *Morgenavisen Jyllandsposten*. Trykt d. 18.11.2011.
- Tambour Jørgensen, T. (2012), *Stalking - behandlingstiltag og evalueringer*. Justitsministeriets Forskningskontor.

Tjaden, P. & Thoennes, N. (1998), *Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey*. Washington, DC: Department of Justice, National Institute of Justice.

Van der Aa, S. & Kunst, M. (2009) *The prevalence of Stalking in the Netherlands*. International Review of Victimology, vol. 16: 35-50.

Walby, S. & Allen, J. (2004), *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. Nr. 276. Home Office Research.

Walker, L. E. & Meloy, J. R. (1998) Stalking and Domestic Violence. I: *The Psychology of Stalking. Clinical and Forensic Perspectives*. (red. J. R. Meloy), s. 139-161. San Diego: Academic Press

Whiting, J. B., Oka, M. & Fife, S. T. (2012), *Appraisal Distortions and Intimate Partner Violence: Gender, Power, and Interaction*. Journal of Marital and Family Therapy, vol. 38: 133-149.

Willig, R. H. A. (2005) *Axel Honneth. Behovet for anerkendelse - en tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.

Zona, M. A., Palarea, R. E. & Lane, J. C. (1998) Psychiatric diagnosis and the offender-victim typology of stalking. I: *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives* (red. J. R. Meloy), s. 69-84. San Diego: Academic Press.